

IO. AMOS COMENII,
ECCL. FF. BOH. EPISCOPI.

DE

R E R V M

HVMANARVM

EMENDATIONE

CONSULTATIO

CATHOLICA,

AD GENVS HVMANVM.

Ante alios vero

AD ERUDITOS, RELIGIOSOS, POTENTES,

EVROPAE.

HALAE, Typis & impensis Orphanotrophii, 1702.

Digitized by Google

Ierem. XLIX. v. 7.

Numquid non ultra est sapientia in Themam!
Periit CONSILIVM a filiis? inutilis facta
est sapientia eorum?

Prouerb. XV. v. 23.

Diffipantur cogitationes, vbi non est CON-
SILIVM; vbi vero plures sunt CONSI-
LIARII, confirmantur.

Iob. XXXIV. v. 2. 4.

Audite sapientes verba mea, & eruditi a uscul-
tate me. IVDICIVM eligamus nobis, &
inter nos videamus quid sit melius.

LECTORI AMICO.

Et huius scripti auctor est IO. AMOS COMENIVS. Hic vir qualis quantusq; fuerit, paucis tibi, L. B. praeostendere consultum esset; sed, cum vitam eius vir eruditus propediem edet descriptam, poteris inde petere, quae scitu & necessaria & salutaria sunt. Hoc tamen te nolo ignorare, quod Morauus fuerit, & varia per vitam munera, cum ecclesiastica tum scholastica, gesserit, ad quae natus etiam videbatur. Etenim istis animi dotibus praeditus fuit, quibus instructi esse debent eiusmodi muneribus praeficiendi, dexteritate scilicet ad docendum, & pietate, coniuncta cum pari prudentia. Dexteritatis documenta praesto sunt clarissima. Habemus *Opera* eius *Didactica*, quae Amstelodami 1657. in fol. excusa sunt. Si per institutum nobis liceret, ire per scripta singula, quae hoc volumine continentur, & cuiusvis exscribere argumentum, quam pie, clare, perspicue & distincte omnia praeceperit, pateret. Hoc enim sibi proposuit, * *vt inuestigaret & inueniret modum, quo doctores minus docerent, discentes vero plus discerent; scholae minus haberent, peregrinitas, nauseae, vani laboris; plus autem otii, deliciarum, solidique profectus: res publica Christiana minus tenebrarum, confusionis, dissidiorum; plus lucis, ordinis & tranquillitatis.* Ad quae vt & reliqui, qui de studiorum ratione commentaturi sunt, respiciant semper, optandum est. Ad alteram virtutem, quae pietas est, quod attinet, eo minus dubitare de ea possumus, quo magis illi deditus fuit, & inculcauit aliorum animis. Ipsa pietatis praecepta & subsidia, quae P. I. opp. did. c. 24. suppetunt, si confidero, nullis amplius rationibus indigere videtur nostra sententia. Fac vero, haec, quae attulimus, testimonia deesse, quid iudicabis, si in medium protulero eiusdem *Opus*, quod vocat *Pansophicum*? convocavit ibi omnis ordinis & loci viros, quotquot in Europa habitant, & consilia illis subministrat, quomodo delectus studiorum consultior institui, & imprimis pietas sanctique mores fructibus ad imitationem peruenire possint. Intelligebat enim vir prudens, & rerum diuinarum humanarumque vsu peritus, quam prolapsae res essent.

(a) 2

Christi-

* *Op. did. P. I. f. 6.*

Christianorum, quam longe non Romana tantum Ecclesia ab apostolorum institutis & disciplina descuiisset; sed etiam, quam procul illi abessent a verae Ecclesiae imagine, qui & doctrinae & morum emendationem suscepisse videbantur. Naque omnia eius consilia & labores eo ibant, vt rebus Christianorum subueniret laborantibus. Nunquam autem antea opus, cuius mentionem fecimus, diuulgatum fuit. Ignotum quidem eruditis non erat, extare Comenii consultationes de vniuersali rerum humanarum emendatione, & magnopere eas vel videre vel legere desiderabant; sed quam paucis contigit? Nos ipsi, quibus eadem est voluntas, vt publicae saluti profimus, diu in operis desiderio fuimus. Tandem singulari Dei prouidentia factum est, vt ea omnia in manus nostras peruenirent, quae ad opus pansophicum pertinent. Consultissimus enim vir, & Comenio amicissimus, **IVSTVS DOCEMVS**, pro singulari sua erga nos beneuolentia, cum ante duos annos apud nos esset, nobis reliquit, vt in vulgus edi ea curaremus. Itaque & multis gratum, & plerisque fructuosum existimauimus, nunc ea, quae permulti auide expectarunt, publicare. Ideo autem hanc **PANEGERSIAM** historiae fratrum Bohemorum adiunximus, quia vtriusque libelli argumenta non multum inter se dissidere videntur. • Quod si videbimus, **PANEGERSIAM** tuo desiderio satisfecisse, reliqua in posterum vt tentidem edantur, diligenter curabimus. Vale,
& his interea bene vtere.

**EVROPÆ LUMINA,
VIRI DOCTI, PII, EMINENTES,
*Saluete!***

Ex fuit Athenis, in Areopago, ἀρεῶν προομι-
μίσθαι πάσης. Vos mihi magnæ Athe-
nae, Vos magnus Areopagus estis,
Viri magni! legem tamen istam non
audio. Primum, quia res momenti
maioris vobis offertur, ac vlla vn-
quam Areopago fuit; non praemonu-
isse id, culpa fuerit. Deinde quia ple-
rosque occupationibus sic distractos

Prooemii ratio.

video, vt nisi singulari aliqua ratione excitati, audituri non si-
tis: non auditoris vero talia dici, non conuenit. Tandem
aduersus praeiudicia mihi, & causae, non scuto solum,
sed muro atheno, iam nunc cum primum prodeo, opus esse
sentio: hoc igitur me, pace vestra, praemuniam.

2. Quid aggrediamur videtis! *de emendatione rerum hu-
manarum consultare catholice*: hoc est, modis ac vnquam ab
exordio rerum factum, vniuersalioribus & solemnioribus.
Nihil igitur nouum, quantum ad rem; toto genere nouum,
quantum ad modum rei. Nempe nunquam adhuc mentes
humanas, ab ipso vsque rerum prolapsu, tantus inuasit stu-
por, quin mala sua & sentirent, & deplorarent, & aliquam in
melius mutationem anhelarent, imo & pro viribus molirentur

Operis coepti
vetustas, simul
& nouitas.

tur, hominum cordatiores, quouis aeuo, gente, statu. Nunquam tamen hucusque in emendationem corruptelarum omnium conspiratum est ab omnibus: quod iam suadet, fierique totius mundi bono posse, ostenditur.

Emendationem rerum cordatiores hominum molliuntur semper: sed particulariter fere, ideoque profectu exiguo.

3. Quantum ad prius: *omnium sapientum cogitata, dicta, facta, quae ab ultima antiquitate scriptis ad nos transmissis tanto numero exstant, quotidieque plura emergunt, testimonio sunt.* Quorum omnium conatus si a consilio spectentur, laudabiles: si a mediis vsurpatis, varii; si ab euentu, omnes hucusque votis parum respondententes, iudicari possunt. Manent enim confusiones mundanae, vti semper; nec loco motae sunt, quantum ad generis humani communitatem, tametsi particulariter multa in multis, DEI beneficio, insigniter emendentur indies, sed & relabantur denuo in chaos.

Vniuersalibus ego viis, nondum tentatis, tentandum hoc idem.

4. Tentare igitur, num in commune etiam tam variae, absurdae, exitialesque enormitates efficacius aliquo modo emendari, & tandem tandemque aliquando a genere humano vniuersaliter tolli possint, quid prohibet? Et quid prohibet, nos etiam post alios, aliosque rursus post nos, tentare idem? Res profecto haec tanti est, vt millies ausis excidere, quam eam non millies tentare, praestet. Praesertim si quid viae nouae, nondum tentatae, ostendat DEVS: qualem esse patebit. Prorsus enim vniuersalis est, vltimos desideriorum humanorum (plus dicam, DEI etiam ipsius) hac in re *finis* designans: & *media* ad hos fines nos deducere idonea, certa, fallere nescia, vestigans, euestigataque iam ope DEI ostendens: tandemque mediis illis vtendi *modos* tam facile exhibens, vt nihil restet nisi VELLE, & inuocato diuino auxilio a seculis desiderato operi **ADMOVERE MANVM.**

Sequentis operis partes septem.

I.

Excitatorium vniuersale.

5. Viam hanc vt opere sequenti explanate in conspectu omnium ponamus, septem haec ordine agimus.

6. Primo, *quid per res humanas intelligendum veniat, determinamus; commercium nempe hominum cum rebus, quibus*

bus potenter dominari, & *cum seipsis*, quibus rationabiliter conuersari; & *cum DEO*, cui aeternum subesse, illiusque voluntati suam conformando aeternae cum ipso cohabitationi sese praeparare, iussi sunt ad imaginem creatoris homines: verbo, *ERVDITIO*, *POLITIA*, *RELIGIO*. Tum ostenso qualia haec tria, si in idea sua secundum DEI intentionem considerentur, esse oporteat, nihil horum ita esse, omnia in confusionem prolapsa, euincitur: idque ad excitandum miseriae nostrae sensum, emendationisq; (si villo modo possibilis sit) desiderium. Haec prima pars inscribitur **PANEGERSIA**, h. e. **EXCITATORIVM VNIVERSALE**.

7. *Tum vestigamus possibilitatis vias, reperiri que confusionum humanarum tenebris efficaciter emouendis unam solam, sed patentem & potentem, LUCEM MENTIVM per omnia se diffundentem, ostendimus. Haec pars vocabitur PANAVGIA,* h. e. *lucis vniuersalis via.*

II.

Panavgia.

8. Exinde vestigamus, *quomodo ad lucem hanc res omnes cancellis includi possint, vt fiat in conspectu mentis catena rerum omnium perpetua, nusquam interrupta, vno intuitu OMNIA, quae usquam sunt, ea serie qua sunt, & eo modo quo sunt, conspectui exhibens. Eritque id PANTAXIA, rerum vniuersalis coordinatio: quae ante hac PANSOPHIAS nomine designata fuit.*

III.

Pantaxia seu
Pansophia.

9. Quarta parte quaerimus modum, *cancellis eiusdem lucis includendi hominum MENTES: vt nemo non, politurae adhibitus, illam rerum compagem, & omnia quae sub coelo possunt, capere possit. PAMPÆDIAM vocabimus, culturam vniuersalem mentium.*

IV.

Pampædia.

10. Quinto loco eandem lucem dilatandi quaerimus modos, *vt potenter penetrare queat per omnes gentes & populos, & linguas totius mundi. Quod cum fieri nequeat nisi vehiculo linguae, vocabimus hanc consultationis partem PANGLOTTIAM, h. e. linguarum vniuersalem culturam.*

V.

Panglottia.

II. Sexto ostendimus, *quomodo beneficio omnium praecedentium emendari iam possit ERVDITIONIS, RELIGIONIS, POLITIARVMq; status, an inducendum mundo, iubente DEO,*

VI.

Panorthosa.

seculum illuminatum religiosum, pacatum. Id nomine *PANORTHOSIAS*, h. e. *reformationis uniuersalis*, designamus.

VII.
Exhortatorium
vniuersale.

12. Tandem: post demonstratum ad oculum omnium illorum possibilitatem, imo & per detectas iam vias DEI facilitatem, *exhortationes fient ad omnes vos, o eruditi, religiosi, potestatesque seculares, & ad omnes denique in uniuersum Christianos pro his tam optatis & optandis rebus seruo aggrediundis.*

Qua fiducia
haec tanta ag-
gredi audeat,
qui haec mo-
vet.

13. Hoc praesentis operis nostri argumentum est. Quod dum sic explicare incipio, merito in mentem venit, quod Macrobius scribit: *Virgilium de se, & coepto opere suo, dicete solitum sub initia: tanta inchoata res est, ut pene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar.* Si quid simile hic est (est autem longe etiam magis) misereatur nostri DEVS, & quod supra vires nostras est, virtute sua ipsemet expleat! Est certe negotium supra vires: sed magnitudo praemii, si consilium succedat, omnem difficultatis, nedum impossibilitatis, imaginationem ex animo eluat. *Amor laborem non sentit.* Si amamus DEVM, si proximos, si animas ipsimet nostras, hoc agamus quod vehementer profit. *Si potes credere* (dixit Christus hominis fidem pertentans) *omnia possible sunt credenti.* Ille autem cum lachrymis: *credo Domine: adiuuu meam incredulitatem* (Marc. IX. v. 22.) O Domine non ignoras tu infirmam quoque fidem nostram, & imbelles vires nostras, ad haec tanta! Nec tamen ignoramus nos, quid possit in imbecillitate nostra virtus tua. Succurre igitur languidae fidei nostrae! succurre infirmis viribus! vt opus hoc misericordiae sit tuae, non nostrum: fiatque per imbecilla organa tua, quicquid hic, vt fieret, praedecreuit manus tua!

Et quas ob
causas a Chri-
stianis primū
audiri petat.

14. Quae autem his de rebus cogitare, optare, inuenireque nobis dederit DEVS, antequam enarrare incipiam, ad vos primum orbis Christiani luminaria, *viri sapientes, deuoti, sublimes*, cuiuscunque religionis, aut gentis, conuersus, sublata voce clamo: & vt *VOCES NOSTRAS AUDIRE OMNIBVS VOBIS LIBEAT, per DEVM, &*

quicquid vsquam aut ebarum aut sacrum est, oro & obtestor, his de causis.

15. *Primum*, quia hic negotium communis salutis agitur: non aliter id melius, quam communibus suffragiis agi posse, haud temere mihi persuasi, persuasumq; pariter vobis omnib⁹ esse percipio. Omnes certe & singulos vestrum, non minus aut me, aut mortalium quenquam, omnia ista quae proposituri sumus, ad vltimas vsque minutias, concernunt. *Cur ergo haec absque vobis; aut clam vobis, acta velimus? publica in publico fiant. Quod omnes ex aequo tangit, omnes agant, aut certe sciant.* Illud enim, NIHIL DE NOBIS SINE VOBIS, non vnus alicuius gentis praerogatiua, publicaeque libertatis suae, basis est: est toti generi humano diuinitus concessum priuilegium. Quod dum passim violamus, alique de aliis sine illis consultamus, decernimus, exequimur: fit vt suspicionum, quaerelarum, rixarum, violentiarum, reluctationum, cladum denique mutuarum, nullus sit finis. Vt ergo alia ab aliis consilia & actiones occultare; & priuatim quisque sibi operari, desinamus, incipiamus potius in commune consulere omnes, en exemplo praeimus!

1. Quia haec Christianos primum respiciunt.

16. *Secundo*, ad consiliorum communionem solenniter inuitare cogit omnes vos, o reipublicae Christianae proceres, *principalis intentionis nostrae finis: qui est, CHRISTVM, lucem gentium, annunciare iam gentium reliquis.* Mandauit enim Christus apostolis suis, eorumque successoribus, ire in mundum vniuersum, euangeliumque praedicare omni creaturae &c. praesentiam suam promittens ad consumationem vsque seculi (Matt. XXVIII.) Quod suo tempore apostolos fecisse, euangeliumque de gente in gentem propagasse, testimonio est orbis Christianus: deseruisse autem zelum illum in nobis eorum successoribus, testis est reliquus adhuc infidelium mundus. De qua negligentia suo iam tempore questus est beatus Chrysostomus (exponens illa verba Christi, Matth. XIII. *Simile est regnum coelorum fermento*) his

2. Quid ad Christianae fidei propogationem tendunt.

(b)

ver-

verbis : *si duodecim homines totam pene farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quaeso, quanta sit nostra malignitas atque ignavia: qui cum innumeri simus, has gentium reliquias conuertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere debemus? &c.* Recte id, sapienter, pie. Profecto enim si nos charitatis diuinae inflammaret ardor, non satis esse putaremus nos euangelii luce collustratos esse, imo ipsos esse (vt apostolus loquitur) lucem in Domino. Commiseresceret nos etiam tenebrarum, quae operiunt terram: vtque luce eadem circumfulgeatur quicquid superest gentium, optare, orare, quantumque in nobis est allaborare, non intermitteremus. Sed id negligentius actum eatenus; lucique aduersus tenebras victoriam legitimis viis aut non quaesitam, aut inscite quaesitam, res ipsa testatur. Inde factum: vt nos Christiani tantillum terrae angulum (& nec eum quidem totum ac tranquille) possideamus; toto reliquo orbe Christum, mundi lucem aut ignorante, aut blasphemante. Sed & alia quae ad humanitatis culturam spectant, *mores, politia, artes*, apud nos fere tantum vigent: alibi *feritas, barbaries, tenebrae*, nec propagandi potenter siue fidem; siue litteras & artes, siue politiam, quidquam fere nobis mediorem est amplius: vsurpatis haecenus nullam amplius vim exserentibus. Annon igitur tam altum dormientes Christianos, interitusque sui & proximorum nimium securos, extraordinario aliquo clamore excitandi tempus esse putabimus? *Crates Thebanus*, cum neglectae vulgo liberorum educationis admonere vellet parentes, turrim sibi dari optabat, vnde inclamare omnes, & axaudiri ab omnibus, posset: sed eam non reperit. Nos genus humanum neglectae salutis admonituri, TVRRIM eiusmodi ante nos videre videmur: nondum quidem paratam, sed parari (cooperante industriae nostrae DEO) facilem. Quidni ergo erigere eam, & conscendere, totumque alloqui mundum, festinamus? Quae tamen res cum multorum requirat oculos & manus, eam ad omnes vos iunctim, qui Christiani estis, deferimus. *Tros Rutilus*

lusue suat quis, nullo hic nobis discrimine habetur. Non gentium, aut sectarum, factionumque inter nos (siue philosophicarum, siue religiosarum, siue politicarum) respectus nobis nullus est: (quippe vnionem qui suadet, factionum studia ignoret necesse est.) Non alio inquam nomine omnia haec vobis omnibus offeruntur, nisi quia, *Christiani estis: de regno Christi non distrabendo, sed vniendo, non coarctando, sed ampliando, non obscurando, sed illustrando; curas sollicitudinesque agitare sacramento cogati.* Tum & quia docti & sapientes estis; non solum rationes, quibus rudes barbaros artibus diuinis (ad lucis nobiscum participationem) circumveniamus, diiudicare gnari: sed & inuentiones inuentionibus cumulare, & consilia consiliis roborare, idonei.

17. *Causa tertia est; quod cum has ipsas lucernas, quibus communem fidei nostrae lucem (post scientiarum flammulas) sedentibus in tenebris offerre paramus, offerre necesse fuerit nomine Europaei nostri orbis communi:* (plus enim ponderis habere poterit, ad studia communis salutis, inuitatio publica; tanquam omnium ad omnes, quam si eam tentet vnus; aut pauci, suo aut suae gentis, religionis, sectae, nomine:) *nos primum inter nosmetipsos de re tota conuenire necessum fuerit.* Nos nimirum Europaei vna quasi communi vehimur naui: contemplamurque *Asianos, Africanos, caeterosq;* vt suis nauiculis in eodem communi mundi & mundanarum calamitatum (ignorantiae, superstitionum, seruitutisque, miserrimae) Oceano fluctuantes. Iam itaque si nobis noster Christus, nostra nunc nobiscum naui vectus, abunde benedixit, & de diuitiis abyssi mysteriorum suorum rete nostrum impleuit: ecquid melius cogitare possumus, quam vt innuamus sociis, qui sunt in aliis nauibus, vt veniant & iuuent nos? si venerint, felicius deduxerimus nauem nostram, benedictione diuina oppletam, ad portum: fiet tandem, vt relictis mundanis illis, quibus nos ad se trahit (scientiis, artibus &c.) Illum sequamur puriore affectu, quam eatenus non satis cognitum secuti sumus plerique.

3. Quia Christiani orbis nomine, reliquis offerenda sunt.

4 Quia Christi-
stianis primū
& ante alios,
ad sedandos
bellorum fu-
rores neces-
saria.

18. *Quarto*, talia haec tentandi, vobisque ante alios offerendi, occasionem dedit Deus horrendo illo irae suae dilu-
uio, quod nunc super habitatores terrae, nos in primis Eu-
ropaeos, effudit: *concitatis omnium aduersus inuicem gladiis, ut pugnat gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia dominus conturbat omnes.* (2. Par. XV. 6.) In qua vniuersali con-
fusione opus profecto iam est aliquo *Elia: qui conuertat cor pa-
trum ad filios & cor filiorum ad patres, ne forte veniens dominus
percutiat terram anathema.* (Malach. IV. 5. 6.) Quis autem E-
lias ille? & quomodo auertens a Deo conuertet, imminen-
tem vero maledictionem a terra auertet? Testatur apud E-
zechielem DEVS, tempore irae suae contra populum suum
*quaesuisse se virum aliquem, qui interponeret sepem; & staret
oppositus contra Deum pro terra, ne dissiparet eam, & non inuenisse
se. Effusurum itaque se indignationem suam, & in igne irae suae con-
sumturum eos.* (Ezech. XXI. 30. 31.) Liqueat inde, licere cuique in-
eruenire; & de auertenda ira DEI, modis quicunq; excogitari
possunt omnibus, esse sollicitum. Quibus autem potius, quam
exorando DEVM, vt parcat? homines vero admonendo, vt
se inuicem, & DEVM contra se iunctim, irritare desinant?
eoque modo vt cor paternum conuertatur ad filios homi-
num: & cor filiale hominum conuertatur ad patrem coe-
lestem. Ipsorum quoque hominum corda vt redeant ad
inuicem, tantos post furores, consulendi tempus est. Quo-
modo autem melius, quam *Orphei* aliqua suauissimae har-
moniae cithara? Cicero pacata orbi tempora, seu praesagiens,
seu gratulans, dixit: *cedant arma togae, concedat laurea
linguae.* Nos igitur furioso marti, qui orbem Christianum
depopulatus est, vt cesset & pereat optantes, *populique omnes
vt fiant haereditas Christi, grex vnus, placidissime accubans &
pascens.* (Ies. XI. 6.) *populus constans gladios suos in vomeres, &
lanceas suas in falces; vt non leuet gens contra gentem gladium,
nec exercentur vltra ad praelium,* (Cap. II. 4.) quid nisi citha-
ram talem, qua a feritate ad mansuetudinem reducantur,
omnium hominum animi, nobis optemus? quid nisi, si in-

ven-

venta est, in medium prodeamus, suauiterque intonare incipiamus? ostendit autem nobis, suauissime per orbem iam iam insonituram *panharmoniae citharam*, suauissimus pater. Si extendere manum, citharamprehendere, digitis nostris adaptare, pulsare, dulcique modulo furentium aures & animos demulcere negligimus, ingrati sumus, & vt contemptores DEI ac hominum puniemur. Post ostensas ergo nobis a DEO certas *lucis & veritatis vias*, dicendum fuit cum leprosis illis quibus ad obsessam Samariam primum hostilis fuga, diuinumque liberationis beneficium, innotuerat: *dies iste dies boni nuntii est, & nos taceremus? si expectauerimus vsque mane, sceleris arguemur. Eamus & nuntiemus haec in aula regis. Iueruntque ad portam & nuntiarunt haec ianitoribus.* (2. Reg. VII. 9. 10.) Vos ergo o eruditi, generis humani ad sapientiam ianitores! vos o theologi, regni coelorum ianitores, primum inuocandi nobis estis, vt haec nuntietis in aulis regum: misertum nostri DEUM, viamque ostendere nobis, quomodo felicitatis nostrae hostes, haecenus nos obsidentes (barbariem, impietatem, omnisque generis confusiones nostras) feliciter persequi valeamus!

19. Quinta causa, quae opus generi humano dedicandum vobis ante alios offerre coegit, sunt *ipsius praesentis seculi, mirabile quidpiam parturientis, & se in melius disponentis, apud vos prae aliis undique erumpentes conatus.* Vix enim vquam ab orbe condito tale fuit seculum, quale hoc nostrum est: in quo scilicet euidentius impletum sit illud: *plurimi pertransibunt, & multiplicabitur scientia,* (Dan. XII. 4.) Feliciter enim pertranseunt multi coelum & terram; eruuntque & detegunt in dies plura mysteria. *Quod si circa particularia pulchre passim procedat: quidni aliquid prorsus vniuersale tentandi tempus sit?* atque si exiguae illae lucis panharmonicae nuper apud nos in Europa excussae, & sub titulo *Ianuae linguarum* foras sparsae scintillulae, tanta celeritate per Asiam vsque volitare, in ipsisque etiam infidelibus maiorum desiderium excitare coeperunt, vt similis styli pluram poscant;

s. Quia similes conatus, quos christianismi parturiunt vltima, promouendi.

quidni hoc sic interpretari liceat, quomodo Paulus somnium suum de viro Macedone, ut veniret & succurreret, interpretatus est? nempe a Domino se vocari ad euangelizandum illis (Actor. XVI 9. 10.) Cum vero apud vos, o Christiani, non tantum sint *Moses* illi, populi DEI duces; nec *Aarones* tantum, cultus DEI veri antistites; sed & *Beselees* & *Ocboliabi*, quos DEVS implet spiritu suo, sapientia & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quicquid fabrefieri potest (Exod. XXX. 1. 2.) merito *Panbarmonicum hoc uniuersale opus* ante alios vobis spectandum, continuandum, vrgendumque in gloriam DEI offertur.

6. Et prouocanda catholicae reformationis, inter christianos iam concepta spes.

20. *Sexto, superesse mundo catastrophem suam* (comoediam enim nobiscum ludit sapientia DEI in orbe terrarum) *intelligunt omnes: Theologice omnium partium agnoscere iam incipiunt; appropinquare dies vocis septimi angeli: cuius tuba cum coeperit sonare, consummabitur mysterium DEI, quod praenunciauit per seruos suos prophetas* (Apoc. X. 7. Mysterium quale sit, patet e capite sequenti, v. 15. vbi dicitur: *postquam septimus angelus clauit auditas esse in coelo voces magnas dicentes; facta sunt regna mundi Domini nostri & Christi eius, qui regnabit in secula seculorum.* Hoc est mysterium illud DEI, praenunciatum per omnes prophetas: *regnum Christi explicatum tandem iri ad omnes gentes toto sub coelo.* Quemadmodum ipse Christus praedixit (Matth. XXVI. 6.) & ante ipsum omnes prophetae veteris testamenti: maxime *Iesaias, Ezechiel, Daniel, Oseas, Sophonias, zacharias*; quorum omnium prophetici libri in triumphum Ecclesiae, regnumque sanctorum sub coelo, desinunt. Suntque iam, qui in *cantico canticorum*, aliisque historicis etiam scripturae libris, reperiunt idem. Atque propheticum hoc lumen enitere incipit magis magisque: in quo omnes illi qui iudicia DEI scrutantur vident, *reseruatam esse ultimis seculis illustrem orbis reformationem per omnes gentes.* (Videatur etiam e Romano-Catholicis *Thomas Campanella, quae de regno DEI, & monarchia Mesiae, scripsit.*) Ergo dum alii dulcem meliorum spem oraculis diuinis fouent; & in-

tem-

tempora, modosque complementorum ex harmonia prædictionum & euentuum (secundum gratiam sibi quisque datam, luminisque illius prophetici gradum) venantur; tandemque quicquid videre dat DEVS iudicio ecclesiae publico exponunt: *spiritus enim prophetarum subiecti sunt prophetis*, I. Cor. XIV. 32.) Visum est nobis quoque illa, quae eiusdem vniuersalis restitutionis vias rationibus humanis scrutando (cuius rei occasiones eadem suauissima DEI prouidentia nobis quoque obiecit) inuenisse datum est, publico Ecclesiae DEI submittere iudicio.

21. *Causa septima & postrema*, cur haec de emendatione rerum consilia vobis, o Christiani, ante alios offerenda fuerunt, & quidem cum hac tam solemnī, vt OMNES ista videre, legere, censere dignemini, obtestatione, *sunt infelicitissima illa, quae vos prae aliis orbis gentibus misere diuexant (etiam tum, & maxime, cum res vestras emendare laboratis)* DISSIDIA. O Christiani, popule dilecte DEO, rixae vestrae de rebus philosophicis, theologicis, politicis, velut infinitae ac interminabiles, vos bona vestra non intelligere ostendunt. Opiniorum, eheu, in quas scindimur, non est numerus! nec enascentium inde odiorum & confusionum modus aut finis. Saeuimus alii in alios! in conspectu infidelium truculentissime: vix tamen quoquam, cur ita fiat, animaduertente. Stupor tantum occupat omnes, & vertigo, si modo nondum insensati facti sumus: remedii efficacis in omnibus hucusque pertentatis nihil apparet. *Nec videtur quicquam superesse consilii; quam vt relictis omnibus consuetis viis (quas inextricabilibus labyrinthis persimiles, & sine exitu esse, omnia ostendunt) a nouis fundamentis concordiam resuscitare tentemus.* Ad imitationem scilicet DEI ipsius, qui suas nobiscum sopiturus lites vna litura deleuit omnes culpas, condonauitque in Christo omnia: nihil exigens aliud a nobis, nisi *vt nouare nobis nouale velimus, superque spinas serere posthac caueamus* (Ier. IV. 4.) *noua creatura facti* (Gal. VI. 15.) O viri eximii, multorum inter vos circa multa emendanda eximii conatus publice noti

7. Quia sistenda primario, vbi primario vigent, de rebus quibusque primariis, diffidia.

sunt:

funt: sed & hoc notum plerosque, sine euidenti, aut certe diuturno, esse successu! causas intelligere si vultis, legite obsecro haec: deprehensuri, *partium studiis retardari commune bonum*. Nempe reformatis nonnulli scholas, alii ecclesias, alii politias: sed dum non simul reformatis caeteri, & caetera quae cohaerent (ante omnia vero seipsum quisque:) aut nihil magnopere procedit, aut fiunt rupturae nouae, nonnullibi prioribus maiores & periculosiores; relabunturque omnia semper in antiquum chaos. *Placeat igitur audire consilium nouum, obsecro!* placeatque experiri, num melius res processura sit, si sumantur omnia simul? & num facilius lites terminari patiantur, non de incertis litigando, sed certa & immota sequendo? subest aliquid spei: quia scindi iam, quoque fatigamur, & vrgendo alii alios, adigendoque ad absurda, laceessimus: nec tamen alii alios vel expugnare, vel conuincere possumus. Restat prorsus cogitare; *forfitan non est voluntas DEI, nec via recta, dissidia tolli dissidendo; sed vniionem firmari vniendo, quaecunque possunt, & debent, id est OMNIA*. Omnia enim nostra dissident: & omnia tamen vniionis radicem in Adamo vtroque, bina illa generis humani stirpe, habent. Vt enim primi illius naturalis propago sumus omnes gentes, ita ad nouum factus est sermo DEI, *Parum est, ut mihi sis seruus ad suscitandas tribus Iacob: ecce dedi Te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.* (Ies. XLIX. 6.) Item: *Sicut per vnius delictum in omnes homines (reatas transit) ad condemnationem: ita per vnius iustitiam in omnes homines, in iustificationem vitae.* (Rom. V. 18.) Quicunque ergo nobiscum de Adamo participant peccatum & mortem, vt de Christo participare pariter nobiscum queant iustitiam & vitam, optandum, quantumque in nobis prouidentum est. *At vero Christum esse illum per quem patri complacuit reconciliari omnia, quae in terra, & quae in coelis sunt, (Col. I. 20.) quomodo infidelibus persuadebimus nos christiani, tot modis inter nosmet ipsos irconciliati?*

22. DEO igitur vindice dignus nodus est, plusquam gordius, quem hoc opere vobis, o christiani orbis proceres, aut soluendum arte, aut disseccandum mutuae charitatis gladio, offerimus. Infelices discordias vestras, ter sanctae beataeque concordiae commutandi: factoque per misericordiam DEI uniuersali inter vos consensu, LVCEM ET VERITATEM, PACEM ET QUIETEM, eoque veram quandam FELICITATEM, toti reliquo orbi, viis modisque patentibus, & in DEO potentibus, communicandi.

Summus propositi huius scopus.

23. Viae istae cuiusmodi sint, patebit sequenti opere: in quo pro uniuersali rerum humanarum emendatione vota, consilia, monita exponimus nostra. Idque taliter, vt ab illis nihil periculi vlli homini, aut genti, aut religioni, aut sectae, metuendum sit; siue res procedat, siue non. Si procedit, mundum lucrati sumus; sin, nos tamen pro gloria DEI, & communi hominum salute, desideria nostra in conspectum DEI, & lucis huius, posuimus. Quod ad minimum occasione esse poterit, multa (hactenus forsitan intacta) melius trutinandi: vnde zelus christianus sancta sua augmenta, multorumque salus promotionem immotam, reperire poterunt.

Haec talia moliri, quanti res vltus.

24. Quod si vires votis non sufficiant, quid tum? DEVS ex voluntate facta aestimat; nec aliter prudentes rerum arbitri. Prima sequentes, inquit Cicero, honestum est in secundis tertiisque consistere. (Nam in praestantibus rebus magna sunt etiam illa, quae optimis proxima.) Si ne id quidem ad excusandum sufficit: damnare licet & contemnere vires nostras, vel etiam hoc enatum inde opus; non tamen certe propositum, quod maius est & sanctius, quam vt iudicio cuiusquam hominis subiacere possit. Omnium saluti consultum velle, charitas cogit, DEVS iubet, sanguinis communio flagitat; neminemque propriae salutis esse debere sitientiore[m] quam proximi, exemplo docuit dominus ipse, qui nos sic dilexit, vt semetipsum nobis impenderet totum. Omne igitur bonum sicut a solo DEO in nos demanat: ita a nobis in DEVM & proximos refundendum est: ne vlla in re sanctissimis eius in nobis operibus resistamus. Male cessit Ionae parere DEO, magnamq; urbem

Vires an huc sufficiant? Si non vires, voluntas certe: vsque adeo, vt humano iudicio non subiaccat.

Niniueh pœnitentiae admonere, recusanti; non male Iesaiæ, ad conuertendum populum operam suam DEO offerenti.

Humano tamē
iudicio, & cen-
suris, omnia
hæc, (bonæ
& causæ fiducia)
submituntur.

25. Ne tamen iudicium (humanum etiam) subterfuge-
re videar, *redeo ad vos areopagitas meos, meque cum omnibus cogi-
tatis & consultis meis iudicio omnium vestrum, viri excellentissimi, sisto.* Si quid erravi, docete me, & ego tacebo: si quid ignoravi, in-
seruite me, (Iob. VI. 24.) Iudicandum me, cum tota hac causa
submitto iudicio vestro confidenter: sed ita, *ut cognoscatis pri-
us, deinde iudicetis.* Non vnus aliquis sententiam præcipitans,
sed censura communi, & deliberato. Non enim vnum ali-
quem e vobis, nec paucos aliquot, nec multos etiam, tribu-
nal mihi constituto, sed omnes simul: nec plurimum exspe-
cto calculos, sed omnium. Nempe *fiducia bona huius causæ,
quam coram DEO & vobis acturi sumus, tanta nobis est: ut nos hic
rigidissimo iuri submittere nihil reformidemus; daturi operam, ut
nihil hac fiducia nostra, vobisque tanto theatro nostro, indignum ad-
mittamus.* Nihil scilicet afferendo (in maioribus) cuius non
ipsam rerum naturam, ipsumque rerum præsidem DEVM,
& denique vosmetipsos, iudices nostros, habere queamus
testes; proprios scilicet sensus vestros, quibus cum palpan-
da dabuntur omnibus omnia, assensum nobis negare pote-
rit nemo, nisi qui velit sibi ipsi.

N. B.

Iudicium hic
areopago san-
ctius requiri-
tur.

26. Omnes ergo vos iunctim, *virī sapientes, magnus mihi are-
opagus eritis, maiorque Atheniensi illo: ubi iudices erant certo nume-
ro, conuenire soliti tempore certo, ad cognoscendum causas capitales,
in templo Martis.* At ego vos in numero numero admitto; iudi-
caturus non de alicuius capite, sed de orbis salute; non ad a-
ram fictitii numinis, sed in conspectu DEI veri & viui, Iesu
Christi; non bellorum & caedium, sed pacis & vitæ, præ-
fidis: qui vos suis instructos donis, ut præsidere loco rebus
humanis iussit. Iudicium itaque, cui me submitto, illius erit:
si vos tanquam illius causam egeritis, vigilanter, sobrie, pie.
Facite quaeso, ut ne segniores reperiamini in hoc negotio
vobis commisso, atque areopagitæ illi in suo. *Areopagitarum
confessus perpetuus erat,* (inquit Scaliger lib. 2. de emend. temp.)
nempe ut veritati & innocentiae perpetuum ne deesset asy-
lum.

lum. Vester ergo ad hanc cognoscendam causam confessus, & consensus, vnanimis quoque sit & perpetuus; donec ope vestra, quid veri & boni sublit, pateat omnibus. *Arcopagytarum laudatur in iudicando seueritas; & quod de capitalibus causis pronunciarent tanta integritate, ut noctu atque in tenebris, non interdum neque luce, causas cognoscerent: quo non dicentes, sed ea quae dicerentur, spectarent. Quae causa fuit, ut iudicium illorum exquisitissimum haberetur.* Facite idem: utque iudicium vestrum incorruptum sit, nullam respectate personam, sed res ipsas attentius e verbis, tanquam per tenebras ad vos venientibus, excipite. Quo & fine nos haec velut *ἀνομιμας* exponimus; ut personam, statum, gentem, sectam, respectari opus nihil sit; sed res ipsa nuda, tanto conspectius mentis subeat oculos omnium vestrum: vosque ad communem salutem hic per omnia collimari, nihilque cuiquam omnium mortalium praeeiudicari, aut videatis aut palpetis.

27. *Haec volui ut affectus vestros, viri cordati, & excitarem & sisterem.* Excitarem, ad causam audius cognoscendum. Sisterem, ad sententiam non ferendum nisi post cognitionem omnium, ex toto integre peractam. Percurso opere toto, iudicare licebit de toto: quin & pronuntiare, prouti cuique auctum lumen (augebitur enim, polliceor) & inferuefactus ad zelum spiritus (quod & ipsum futurum spero) dictauerit. Graeci & Romani, sapientiores caeteris gentes, soliti sunt oratoribus suis, causas forenses agitantibus, tantum indulgere, ut quantumuis prolixè perorantem interpellare nemo auderet; nec respondere, antequam orator dixisset, DIXI. Cur nobis, DEI & humani generis agentibus causam, non aequè patientem accommodare libeat aurem? quod si cui non libet, nos protestamur sapientibus nos loqui, non stultis. *Stultum enim esse, & confusione dignum, qui prius respondet quam audit,* sapientissimus pronuntiat Salomo (Prou. XVIII. 13.) Ergo qui sapis, alterius sapientis audi consilium: *prius quam audias, ne respondeas verbum, & in medio sermonum ne adicias loqui,*

Prooemii huius finis.

28. Haec autem ego non temere: sed quia nos Europaeos infinitis philosophicis, politicis, religiosisque opinionibus

Sir. XI. 3.

Postulatum de seponendis praeeiudiciis.

distractos, & parte quaque veritatem a se stare, alios deseruisse, persuasa, tantis consueuisse praeiudiciis abripi scio, vt si quis aliud quid (vel nudum erga se & sua examen, erga alios vero moderamen) suadeat, illico se tanquam aut *Libertinum*, aut *Scepticum*, aut *Insidiatorem*, suspectum reddat. Quod ne mihi, ab omnibus prauis intentionibus puro, eueniat, prae-moneo. *Nihil quicquam, cuiquam, priuato quocunque respectu, toto hoc opere nostro dictum iri: sermonem fore de tota humanae societatis, illapsarumque tenebrarum, confusionum, errorum, massa.* Si quis ergo lucis, ordinis, veritatis, aliquid se habere putat, aut vere habet (haberi enim alicubi certum est: quia tenebras luci, confusiones ordini, erroresque veritati, vbique praeuauisse, nec permittit haecenus, nec permittet in aeternum, aeterna DEI bonitas) is tacite in sinu gaudens, DEVMque laudans, alios rationabili nostro processu eodem promoueri ne inuideat: aut ad minimum talem hunc processum suspicione ne oneret, donec omnia prius, a fundamentis ad fastigia, cognouerit. *Iustum postulatam negari, nisi iniuste, non potest.*

Et non turbando proposito cum bona sua, & veritatem, ignorantibus mansuete agendi,

29. Et quia gentium doctor, *Paulus*, se illis qui sublegerant, quasi sub lege; illis vero qui sine lege, quasi sine lege; infirmisque infirmum, & omnibus omnia, factum esse fatetur, ideo vt lucrifaceret omnes (1° Cor. IX. 19. &c. imitari cur pudeat? & imitari tentantem suspicionibus onerare, cur libeat? sapienter certe imitatus est *Augustinus*, tantus & ipse veritatis doctor: qui cum Fausto Manichaeo congressurus multis obtestationibus id egit, vt neutra pars de veritate iam possessa praesumeret, vtraque illam quasi adhuc dubiam quaerendi, inuentaeque & agnitae humiliter cedendi, animo accederet. Quo obtento, amicum hoc pro veritate concertamen ingressi sunt placide: *Augustino* post ita *Faustum* argumentis (lenissime quidem, potenter tamen) vrgente, vt *Faustus* illachrimaret, veritatisque victas manus daret. Cur hoc non imitamur? cur *Iudaeis*, *Mahumedanis*, *gentilibus*, *haereticis* quibuscunque (seu vere talibus seu opinione, id quod ignis examinis veri ostendet) simili mansuetudine ac prudentia non obuiamus? cur aliquem hoc suadentem, aut tentantem, hostiliter incessimus?

Et non respectando, quis loquatur, sed quid.

30. Si cui ideo haec, quod ab vno quopiam, & ex obscuro, veniat, fastidire allubescit, nae ille se moris DEI, pleraq; sua per humilia organa exsequentis, ignarum ostendit. Legantur vero sacrae historiae, videbitur ad dandas maximis etiam rebus occasiones simplicissima quandoq; adhiberi media: & ad monendum aliquid; aut docendum, sapientissimos etiam, simplicissimos quoque. Iethro Madianita fuit, & tamen Mofi, quotidianis alloquiis DEO ipsi familiari, consilium vtile dare potuit. Potuit & puella captiva Naamani domino suo, viro principi, pulchrum suggerere consilium. Potuerunt Mendici ad Samariam, iique leprosi, quiddam valde bonum regiae domui nuntiare. Potuit Paulus, spermologus licet habitus, sapientibus Atheniensibus eximium quiddam narrare. Potuit Rhode puella Petri e vinculis liberationem apostolis, tametsi eam insanire dicerent, nuntiare. Et cur alia memorem? *vanissimum est, & in DEI, opera sua per quaecunq; vult media per agentis, ludibrium tendit, per sonas respectare, non res.*

Et non abiungendi consilia praetextu chiasmii.

31. *Sed prodit se hic, inquiet aliquis, propositi vanitas, aurei seculi somnium.* Respondebo. Esse qui sub mundi finem Ecclesiae statum meliorem, eoque seculum pacatum, illuminatum, religiosum sperent: & esse qui non nisi tristitia, semperq; prioribus peiora, (donec veniat qui mundo & calamitatibus imposito fine, beatum suis inchoet aeternitatem) metuant, scio: hanc tamen dissensionem tantas mereri lites, ut consiliorum de rerum emendatione coniunctionem impedire, nedum tollere, debeant, pernego. Nam siue hoc siue illud verum est, nobis tamen de emendatione cogitandum est. Si superest emendatum seculum, rationes eius scrutari non prohibemur, administrari sic bonitatis DEI futuri. Si vero aduentus domini prae foribus est, viam parare domino tenemur: non tantum nos fideles Christiani nos inuicem hortando & inflammando, sed & mundum infidelium inclamando, illiq; resipiscentiae vias ostendendo. Sicut praedicationibus suis perituris iamiam Antediluvianis fecit Noë, Sodomitis Loth, Aegyptiis Moses & Aaron, Ierosolymitanis prophetae & apostoli. Si non audiant illi, nos tamen liberaverimus animas

nostras, quemadmodum antiqui illi sancti. *In summa, quoquo nos vertimus de emendatione cogitandum esse conuincimur. Vae illi qui obistere audet DEO!*

Sequentis operis ratio,

32. Meminisse iuuabit: nos, quia consultationem scribimus, non nisi consultare per totum opus: hoc est, quid nobis videatur proponere; & cur sic statuendo non errare videamur, demonstrare: libertate vbique cuius hominum, & gentium, & sectarum, integre relicta, assentiendi, vel non assentiendi. Si enim eodem modo videbitur, nec in contrarium quod rationabiliter afferri possit habebit, assentietur vtrique, habebiturq; communis conclusio pro veritate indubia. Si cui aliter videbitur, nec deerunt firmiores in contrarium rationes; resque ipsa ad summum poterit demonstrari euidentius, cedamus nos: & communis conclusio iterum pro euiecta veritate erit. Si quid autem nec a nobis, nec ab aliis demonstrari sic poterit, vt contradici amplius non possit; seponemus inter illa, de quibus deliberandum adhuc est, & super quibus (tolerantia tantisper mutua) DEVS, vt quod restat reuelet atq; detegat, orandus erit. Et quia toto opere consultamus: *libet vbiq; alloquiis potius quam soliloquiis; monitis quam praeceptis; historico suauis, quam philosophico rigido stilo, uti.* Alloquar igitur omnes, vt vnusquisque audiat sibi. *Vos eruditos alloquar, tanquam generis humani paedagogos, consilii q̄scios, & in remediis quaerendis socios. Vos Theologos, tanquam transitoriorum primarios contemptores, caeterisq; mortalibus ad immortalitatem duces. Vos reges, principes, magistratus, tanquam generis humani nutrices, ordinisq; boni sollicitissimos aut reparatores, aut custodes.*

Prudentiae hic obseruandae leges.
1. Nulli homini errores humanitatis expra-
brandi.

33. Et quia consultatio haec suscipitur, tanquam cum omnibus orbis gentibus, (de offerenda enim illa omnibus gentibus linguis suis, sub operis finem id videbitur:) per varias de rebus, diuinis praefertim, opiniones dilapsis, & ab inuicem abalienatis: proponimus caute ire, nulla cuiquam vitia exprobrando, errores nullos taxando, neminem directe aut oblique distringendo. Scimus enim neminem errare volentem (quod enim sine id vellet?) scimus morbos lenius curari diaeta bona, quam remediis violentis: scimus cum tenebris, post illa-

rum lumen, lucta peculiari nihil esse opus: cedunt enim vltro. Et malumus imitari exemplum *Semi* ac *Iapheti*, pudenda patris (nos patrum & fratrum) obtegentis; quam *Chani*, turpia cupide spectantis, aliis ostentantis, irridentis. Illic enim benedictio consequitur, hic maledictionis subest metus. Certe nec *Paulus* ab exagitanâ Atheniensium idololatria & πολυθεία, sed a collaudata religioſa diligentia, sermonem suum auſpicatus est. Nec *Petrus* iudaeis, quod Christum malitiose crucifixisset (tametsi ita fuit) opprobrauit: excusabat potius quod ignorantes fecissent (Act. III. 17.) sicut & *Paulus* (c. XIII. 27.) *Christus ipse* cum legatos suos ad gentes mitteret, docere iussit, non conuictari, (Matth. XVIII.) Docere autem ducere est, a re nota ad ignotam. Et ducere sonat actionem blandam, non violentam, amabilem, non odiosam. Nec enim quem ducere cupio impello, aut contrudo, aut proſterno, aut rapio sed manu prehensum leniter comitor: aut per viam apertam praeecundo, ad me sequendum allecto.

34. Et vero quia experientia docuit, *incaſsum alios aliis contradicere, incaſsum opinionum errores exprobrando rixari*; cautius agere incipiamus necesse est. Omnes dum optamus & quaerimus reconciliari, oppugnandi alicuius profecto tempus non est. Praestabit veritates colligi, & adunari, aberrationes vero aut leniter ad veritatis centrum reduci, aut saltem interim diffimulari, donec illas quoque ad commune veritatis centrum reducendi pateſcat via. Sic prorsus existimamus: errores per ignorantiam ortos (nec enim aliter oriuntur,) tacita apertae veritatis luce dispellendos; & sectas, per contentiones natas, auctas; fixas, charitatis blando calore dissoluendas & resingendas esse: quia aliter non possunt. Tenebrae enim tenebras non pellunt; nec opinioni cedit opinio, nec secta sectae, nec odium odio: condescant se potius aduersum inuicem, & figunt: quia eorundem quatenus eadem, iidem semper sunt effectus, contrariorum contrarii.

35. Nos igitur homines non ad pugnas, sed ad contemplationem & collationem (vt colligere diuinius esse quam dispergere persuasi, disunitos vndiq; vnire incipiant animos) inuitaturi, merito exemplo praecimus: opereq; hoc nostro (sive totum spectes, sive

2. Nec violenter ipsi errores oppugnandi.

3. Veritas rerum lente ab imis radicibus ubique inceptando, commonstranda.

singulas eius partes) operam damus, ut incipiamus inde, ubi nos
diffensio nulla diuellit, aut inuicem suspectos reddit: progrediamur
 semper gradatim & lente, vitatis quae offendere possint:
 ut vel *Iudaeus, Turca, Paganus* (nedum nos *Christiani*, opini-
 onibus quibuscunque ab inuicem determinati) nostra haec
 inoffense ordiri, inque illis progredi, possit: donec eo dela-
 tus quisque, ubi se lucis radiis circumfulgeri, veritatisq; can-
 cellis circumcludi sentiens, nec facile regredi, pudoris metu
 nec non progredi, maioris lucis spe, possit: tandemque in
 communem cum caeteris veritatem & harmoniam se reda-
 ctam videns, exsultare in domino incipiat. Hoc inquam in
 gloriam DEI, lucis & veritatis aeterni praefidis, assequi pro-
 ponimus. Vtrum assequamur etiam, vos iudicate, & ut
 assequi tandem, tandem, tandem aliquo-
 modo queamus, iuuate!

SYNOPSIS OPERIS CONSULTATORII.

Consulta- tio catho- lica habet.	Introitum: in quo, quid proponamus exponitur: dicitur PANEGERSIA. h.e. <i>Excitatorium</i> , Lib.I.	Fundamentum: Lucem vniuersalem: PANAVGIA, Lib.II.	RES omnes, eatenus confusissimas: PAN- SOPHIA, Lib.III.	
	Corpus ipsum: pro- ponens e- mendatio- nis vni- uersalis.	Tentamina particula- ria: redi- gendi scil. in ordi- nem,	R.ES omnes, eatenus implicatissimas: PAMPAEDIA, Lib.IV.	LINGVAS omnes, eate- nus intricatissimas PAN- GLOTTIA, Lib.V.
		actū completum, PANORTHOSIA, VI.		
		Clausula, continentem ad res tam desideratas, & quarum tam clare detectas videmus vias, varie iteratos stimulos. Dicitur PANNVTHESIA, Exhortatorium vniuersale, Lib.VII.		

DE
EMENDATIONE
RERVM HVMANARVM,
CONSULTATIONIS CATHOLICAE
PANEGERSIA,
EXCITATORIVM
VNIVERSALE.

In quo

Quid RES HVMANAE sint, & quam
corruptae, quamque de EMENDATIONE semper in
coelo & terra consultatum sit, consultandumq; nouo modo
restet, explicato; ad suscipiendum pro re tam com-
muni communia consilia OMNIVM HO-
MINVM fit INVITATIO.

TABELLA SYNOPTICA.

<p>Adconsultandum de generis humani salute <i>Excursio</i> quid? Cap. I. Estque trina</p>	<p><i>Aliorum hominum.</i> Id autem</p>	<p>Exponendo plenius</p>	<p><i>Sui ipsius</i> -- -- -- -- -- -- -- -- Cap. II. proponendo, quid & quantum sit quod suscipitur. III. 1. Quid res humanae sint. IV. 2. Quam corruptae. V. 3. Quanta corruptelarum turpitudine & noxa. VI. 4. De Emendatione semper fuisse consultatum in coelo & in terra. VII. 5. Nec cessandum esse. VIII. 6. Tentandumque nunc de novo, sed viis nondum tentatis, prorsus catholicis. IX. 7. Idque ad leges consultationis legitimae. X. inuitando omnes ad consultandum. XI. <i>Dei miseratoris</i>, ardentibus suspiriis. XII.</p>
---	---	--------------------------	--

CAPYT I.

Quid sit quod agendum suscipimus : & cur hic excitato sensu opus : & quomodo hic excitari conueniat.

INSTITVTVM nostrum est, *impetrata a Deo Suscepti ne-*
gratia, ostendere humano generi OMNE SV-
gorii scopus.
VM BONVM: & quomodo huius limites trans-
gressi, euagati simus per inania modis infini-
tis, commonstrare; redeundique tandem ad an-
tiquam simplicitatem, tranquillitatem, felici-
tatem, indicare vias veras, planas, amoenas.

omnes homines, & omnium hominum, & ob fines ac usus omnimodos, ad hanc & ad futuram vitam.

2. *Quantam rem aggredi cum non liceat, nisi excitato sensu, & impetrato humani generis consensu, exoratoque diuinae gratiae assensu; eia incipiamus ante omnia excitare, primum nosmet ipsos; deinde nobiscum omnes, quos possumus, alios; tandem DEVM ipsum, ad misericordiam & opem.*

Quae res cum tanta sit,

Suscipi non debet nisi excitato sensu, &c.

4. *Nos ipsos, qui haec aliis offerimus, excitari oportet: quia excitare non poterimus alios; si dormitemus ipsi; & ne tantis de rebus somnia concipiamus, narremusque aliis.*

Excitandi cur simus, ipsi nos primum?

5. *Alios inde excitare quaeremus: vt nos excitare iuuent, misericordiam DEI, inuigilareque nobiscum communi saluti. At quos? & quomodo?*

Cur alii?

Excitari a somno cur soleant homines, causae tres. 1. 2.

Quarum simillimae in praesenti negotio obveniunt.

6. *Excitari solent homines, quos aut intempestivus premit somnus, cum negotia virgenda sunt; aut si periculum ingruat ab hoste, vel incendio orto, vel tempestate: aut si sopor nimius sit valetudini noxius, vel etiam letalis, vitaeque peremptorius, uti fit in lethargo, aliisque soporosis affectibus. Atqui huiusmodi causae hic conveniunt omnes, nosque humanum genus a sopore suo, quibus usque possumus modis, expergefacerere cogunt.*

7. *Nobilissima namque creatura DEI, HOMO, ob fines nobilissimos in mundum missa, potiore parte sui oblita, nihil minus quam id cur huc missa est, facit. Plerique caecutiunt prorsus, hebescuntque & brutescunt. Ingrediuntur mundum, & nesciunt VNDE: viuunt in mundo & nesciunt QVARE. Exeunt mundo & nesciunt QVO. Nec, dum hic sunt, seriù se occupant: vitam putant rem ludicram. Cogitant vana, agunt vana, gaudent vanis, inflantur spebus vanis, veluti somniis: perpetuoque ab vna vanitate ruunt in aliam, donec euanescent ipsi quoque. Interim hostes, Satan & mors, circumeunt: deuorare quaerentes, deuorantesque, alios post alios. Interim nos undique circumdant horrendae irae Dei tempestas: appropinquat denique incendium, quo conflagrabit mundus, crapula mundana sepulti: perituri in aeternum, ni eripiantur adhuc. Excitandi igitur ut eripiantur, qui possunt, omnes.*

Excitatio quibus modis fiat.

8. *At quomodo? Expergefieri solent homines lenius dormientes vocatione aut contrectatione; profundius, clamitatione, vellicatione, concussionem; profundissime (ut lethargici) frictionibus asperis, punctationibus, vstionibus. Imitabimur haec omnia. Primumque alloquemur & prensabimus nos ipsos & alios, hac prima operis parte, hoc ipso excitatorio sermone. Mox concutere incipiemus omnes sensus demonstratiombus apertis, per omnia deductis, libris sequentibus quinque. Tandem & vremus caritatis igne, sub operis finem.*

CAPUT II.

Excitatio prima, sui ipsius; DEO in intentionum puritatis testem, tantorumque ausorum opitulatorem, inuocato.

E Vigila mea mens, expergiscere cor, soporem excutite sensus omnes mei! tum ne quid oscitantius in rebus fiat, tum ne forte nocturnae cogitationes obrepant pro diurnis, & somnia sese ingerant pro rebus.

2. *Quid enim agis, tu vermicule? quorsum te proripiu? de orbis salute curas suscipere tuumne est? quo moriture ruis, maioraque viribus audes? Cur te nihil profuturo maceras dolore? aut temeritatis notandus crimine risum prouocas & cachinnos?*

3. **TE NVMEN** aeternum, a quo nihil omnium quae vsquam fiunt esse potest absconditum, inuoco testem, angustatum fuisse multis retro annis varia trepidatione cor meum, & adhuc, quid his rebus, quas mihi occultis instinctibus, manifestisque vndique suggestionibus, maiori semper lucis accessione, instillari sensi, & sentio, faciam: premamne ista intra me an emittam? eloquar an fileam? praeualet tamen interior illa tua vis, quae nolentem etiam rapit, trahit, trudit.

4. Ah non somnia esse, sed realissimam rem, quod mortales admonitum venio, tu ipse Deus Deorum testimonium dabis! operaturus potenter ea, quae nos votis concipere, viisque praesignatis vt possibilisprehendere posse, dedisti.

5. Scis tu o Domine, creator omnium, miserator autem eorum qui agnita sua extra **TE** miseria, refugium quaerunt apud **TE** misericordiae fontem, quam infinitis quotidie cum suspiriis, imo clamoribus coelos fatigantibus, ad **TE** confugiam, plenus terrorum, quibus me compleuerunt furores saeuientis aduersus semetipsum mundi! plenus tamen simul solatorum tuorum, quibus tu iam quoque impleuisti animam meam, seruuli tui.

6. Et plenus caliginis, in quam me coniecit inspectio abyssi confusionum humanarum: plenusque iam etiam lucis, qua me, circumfulsisti desuper, ostensa regione lucis amoena, aeternante

in conspectu tuo; tibi laus & benedictio sit in secula seculorum, Amen.

7. Et mihi quidem, in quantum mihi, satis est Domine: quod sub coelo anhelem amplius nihil est, nisi ut me transferas ad TE.

8. Sed angor eorum causa, qui nondum participes facti sunt lucis Tuae. Quibus o quam vellem, vitae etiam meae impendio, prodesse!

9. Tristitia enim mihi est magna, & dolor continuus cordi meo, quod tam enormiter a Te, creatore suo, aberret creatura Tua.

10. Interitus pereuntium a Te horrore & dolore implet viscera mea: qui tanquam ignis, inclusus ossibus meis, depascit me.

Exod. XXXII.

32.

11. Ah quam vellem cum Mose deleri de libro vitae, si modo permutatione hac impetrare queam populo meo, generi humano, misericordiae gratiam!

Rom. IX. 3.

12. Quam optem cum Paulo fieri anathema a Christo pro fratribus meis, ex eodem sanguine prognatis, habitantibus super uniuersam faciem terrae!

13. Scio Domine a neutro illorum acceptasse Te oblatam victimam, qui perfectiore victima, eaque vnica, redimi voluisti totum genus nostrum: nec tamen flammans seruatorum tuorum caritatis ardor displicuit tibi.

14. Quippe Moyse populum, iusto rigore interitui destinatum propitius donasti; Paulum vero spe rediturae super totum Israel, suo tempore saluandum, gratiae, erexisti.

15. Nunc ergo nobis seruis tuis, pro introitu plenitudinis gentium, & salutis Israelis, humillime tibi supplicantibus (multi enim iam sumus Pauli tui) quid responsi dabis?

16. Repellesne a facie tua quaerentes faciem tuam? non id permittet misericordia tua!

17. Solatus es Paulum, venturum esse tempus gratiae tuae, plenissimo fulgore omnibus gentibus, totique Israel, exoriturac: solari dignare nos, iam venisse illud a seculis desideratum tempus.

18. Placebat tibi vtriusque illius in proximos, tamen si tortores suos, dilectio: o ne displiceat nostrum pro salute illorum desiderium, qui nos quoque pro nomine tuo oderunt, persequuntur, occidunt: Nam certo scimus, eos nescire quid faciant. Ideoque cum filio tuo clamamus, *pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant.*

Luc. XXIII. 34.

19. Ah Domine quam atrocia fiunt super totum terrarum orbem, & iis quos tu imaginem tuam esse, aeternaeque tecum cohabitationi praeparari iussisti.

20. Quod vident oculi tui, & auersantur: vident angeli tui, & tristantur: vident hostes tui, diaboli, & exsultant, quod omnia tendant in interitum: & tu haec toleras?

21. Vident & homines pii, quorum aperuisti oculos, abominations: sed vident tantum, & gemunt, & anguntur, expertes consilii, quomodo videre & horrere interitum suum faciant eos, qui intereunt: quia in tumultu omnes & omnia quum sint, nemo neminem audit.

22. Sed etsi audiat hic & ille, non attendunt tamen, nec expendunt exitium suum, vertigine sua rotati indefinenter.

23. An verotu, data filis hominum terra, te intra coelos coelorum tuorum occlusisti, vt perplexitates nostras ne respicias quidem? cur non voce maiestatis perterres, & ab erroribus reuocas, miseros mortales?

24. Cur non angelorum aliquem cum fulgore aliquo mittis, Apoc. X. 1. & XVIII. 1. illuminaturum terram? & liberaturum e tenebrarum potestate, tam terra & multiplici caligine obsessos?

25. Cur non a mortuis mittis aliquem, ad testandum his qui viuunt, ne sic ruant, quomodo ruunt, in mortem? negatum id semel nouimus: nec profuturum tamen si Sodomam ad nos mittas, aut Aegyptum, vel euersam Babylonem, aut Niniue, aut Ierusalem, vel priorem illum diluuiio deletum mundum &c. Ludibria enim interpretarentur, ne resipiscerent. Luc. XVI. 27.

26. Ad Mosen & Prophetas audiendum amandas omnes, qui ibid. vs. 29. mortalem adhuc viuunt vitam: at hos quis audit? quis aestimat? quis nouit etiam?

27. Miserere Domine, & ostende porro etiam patentem aliquam viam inclamandi, & a lethargo suo expergefaciendi, oppressos securitate sua mortales?

28. Commoue denuo coelum & terram, ac mare & aridam, Hagg. II. 7. 8. vt veniant gentes, & repleatur domus tua gloria! antequam veniat dies illa furoris, quae incendio ignis absumet coelum & terram!

29. Facies, quia promissisti. At quando? & quomodo? Sap. IX. 17. 18. 19. *con-* filium tuum quis nouerit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum de alitis ad corrigendum semitas eorum, qui sunt in terra, vt quae tibi placent, edoffi, sapientia seruentur.

30. Domine Dominus noster, videone, te monstrante, turrim praecelsam, e qua vt e Pharo altissima, a profunda super abyssos erratione procellis mille iactatis, lamentabilibusque naufragiis pereuntibus, ostendi possit securissimi portus refugium? ascendamne? Faces in tenebris accendamne? tubae clangorem eleuaborne? vt prospiciant, si possunt, caeci? vt audiant, si possunt, surdi?

31. Responde propitius seruis tuis, miserator noster! nosne insonat etiamnum vox tua olim ad seruum tuum prophetam emissa? *quasi suba exalta vocem tuam! super montem altum ascende, vocemque tuam potenter attolle!*

Ies. LVIII.
& XL. 9.

32. Audio vocem mandati Domine! verbum enim tuum est: & quidem aeternum, sicuti tu ipse aeternus es: qui ex aeternitate tua cursum seculorum prospectans, similibus similia loqueris semper.

Exod. xxxiv. 9.
I. Cor. xv. 10.
Sap. ix. 14.

33. Parere audebo Domine: non me, aut mortalium vlllo, sed te vno, cuius agitur caussa, fretus dicam cum Mose: *si nobiscum ibis ibo: & cum apostolo, si cooperaberis, operabor.*

34. Ego alioqui per meipsum puluis sum, difflabit me mundus: ratiocinationes meae, aequae vt cuiusquam mortalium, timidae sunt, elidet eas sophisticatio: zelum meum & suspiria mea, lacrymasque meas, excipient improborum cachinni.

Pf. LXXXIV.
12. 13.

35. Esto igitur tu mihi sol & scutum, Iehoua Deus! gratiam da & gloriam! neq; cohibe bonum ab ambulatibus in integritate.

36. Domine virtutum, exerce virtutem tuam per imbecilla organa tua! & quae videre dedisti seruulo tuo da ostendere posse multis, multi autem omnibus! vt accendatur feliciter ignis ille, quem mittere decreuisti in terram!

Luc. XII. 49.

37. Non ignis furoris, vt haecenus, consumens nos iustis iudiciis tuis: sed ignis gratiae, illuminans nos, & reducens ad te.

Pf. XXXIII. 11.

38. Nam consultare aggredimur de viis redeundi ad te! nos qui aberrauimus a te! a scopo tam sancto permitteresne aberrare consilia nostra! prohibe, propter adorandum nomen tuum! consilia potius nostra dirige, & *consilio tuo, quod solum stabit in aeternum, stabili!* Amen, Amen, Amen.

CAPUT III.

Ad consultandum de rerum humanarum emendatione cur inuitemur omnes: & an omnes conuocari huc possibile: quam denique facilis & amoena consultationis haec via futura sit.

AD vos me conuerto naturae humanae, & quibus ea premitur calamitatum, consortes. Mundi vndique in peius hucusque ruentis statum quaeso simul intueamur, simul horreamus, simul ob tot perpetuo redeuntes, imo continuas, terribiles rerum strages contabescamus; aut potius de ferenda, si villo modo potest, ope consultemus!

2. *Iustum est quod petitur*, vt incipiente agitari causa quae concernit omnes, interesse libeat omnibus. Nam ad eone quenuquam sui esse osorem, vt ei de seipso, rebusque suis, aut loqui, aut loquentes alios audire, volupe non sit? haud verisimile est. Quippe se & sua amare, & pro meliorandis rebus suis nihil non tentare, innatum est omni creaturae.

De se, rebusque suis, continua inire, vel audire, naturaliter hominibus gratum.

3. Quisquis igitur haec legere incipis, excitate: vt hic dete quoque deliberatum iri certus, aduertas aurem, mentem, linguam: tamque prompte aliorum de te cogitata excipias, quam libenter expromas tua: eoque ipso cum caeteris consulere incipias in commune.

Omnes itaque huc veniant, quia id requirit,

4. Quicumque enim in humanam venimus societatem, societatis leges seruare tenemur. Nemo sibi soli, quisque toti societati vt bene sit, quaerat. *Insaniae sit species, malle sanari membrum, quam corpus totum.*

(1) Communis societas.

5. *Communia bona*, quae nobis primum ostendemus, *commune sunt gaudium: communia ergo pericula*, quae mox spectabimus, *communes sint curae*, communes autem curae, ad commune consilium stimulus.

(2) Communia pericula.

6. *Tum demum enim melius esse poterit omnibus*, si omnes, vbi & quomodo haereant res nostrae liquide perspecto, *iunctim adhibe-*

(3) Communis demum felicitatem impendendae operae

(B)

amus, operae spes.

amus, inuocato DEO, manus; ad liberandum nos, ope ipsius, ex tot infelicibus tricis nostris.

(4) Communis naturae maiestas.

7. Nemò igitur tam vilis & despectus videatur sibi ipsi, vt his ipsis de communi salute consultationibus interesse indignum se credat; nec tam superbe desperatus, vt consilia vel audire aliena, vel addere sua, dedignetur.

(5) Communis omnium miserator DEVS.

8. Quam communis est DEVS, omnium nostrum miserator: quam communis miseriarum participatio, & enascentes inde scrupuli & angores: tam communis sit communium miseriarum commiseratio, & illas, si vltima parte datur, subleuandi studium.

Mundum in communia consilia conuocari non potestibile?

9. Tanta certe sunt quae nos premunt, exitumque aliquem circumspectare cogunt: *vt merito in consilia haec mundus conuocari, DEVSq; de coelo vt opem ferat omnium hominum iunctis suspiriis ac gemisibus deuocari, debeat.*

(1) Per internuntias charitas.

10. Prius istud ex impossibilibus videatur, nec tamen est. *Licet enim conuenire non possimus corporibus (nec opus est) possumus animo, charitatis internuntiis, & solè hoc, quotidie ab aliis ad alios per totum terrarum orbem transcurrente, occasionesque res utiles agendi omnibus ex aequo subministrante.*

(2) Per congregationes minores.

11. *Eia igitur, mortales, occasionibus nostris vt amur! & quod non datur coram, communicando tamen nobis inuicem expediamus; vt linguae nobis vicem praestent calami. Atque tum nihil prohibebit, quo minus coram quoque agamus, per minores congregationes de his ipsis rebus ad inuicem verba faciendo, DEVM inuocando, manum denique adiuuendo.*

(3) per concilia orbis.

12. Tandem forte dabit DEVS, vt in concilio aliquo Oecumenico congregiantur orbis capita, & de his sic in antecessum praemissis in commune deliberent.

(Nunc initium fit scripto consultorio.)

13. *Nos ecce facimus initium! de rebus his tam populariter disertaturi, vt nullus non populus (aut aliqui certe ex omni populo) haec ipsa clare intelligere, ac de illis rationabiliter iudicare, valeant.*

14. *Sequemur enim sapienter consultantium leges: QUID, PER QUID, ET QVOMODO, aliquid fieri necesse sit, plane exponendo: iudiciumque de omnibus & singulis hisce, hominum omnibus & singulis, liberum relinquendo. Ita vera erit, plenissimaque & utilissima, consultatio.*

Consultoris boni partes,

15. Si namque tu amico, consiliùm de re quapiam exquirenti tuum, ostendas, *primum, quid sibi pro scopo ea in re refrigerare, & quare isthuc collimare, debeat? tum per quae media ad istum*

suum scopum certo venire possit? & cur media haec aliis, quae forte se offerant, praeferenda? *quomodo denique datis mediis prudenter debeat uti, ut destinatus finis non obtineri non possit; & cur potius hoc, quam alio, agendum illi fuerit modo? haec inquam tria si recte expedieris, omnes consultoris boni partes expleueris, & de amico meritis fueris optime: cui omnia iam erunt plana, nec restabit, nisi ut voto potiturus suo rem aggrediatur ipsam.*

16. *Hoc idem nos planissime in nostris consultationibus imitabimur, cum DEO: proposituri primum, quid optandum putemus, & quare; tum per quam viam, non autem aliam, vota obtineri posse speremus: tandem quomodo datis mediis videatur utendum, & quare ita?*

Consultationis huius series perpetua.

17. *Verum enim vero quia de rebus ignotis, aut parum notis, iudicare nemo potest: aut si id praesumit, temerarius est, seque ipsum, & alios, & res ipsas, periculo inuoluit: ante omnia dabimus operam, ut res de quibus differatur sumus tam plane prius fiant, ut nemo non eas intelligat. Quia de ignotis alicui rebus loqui, est surdo narrare fabulam.*

Cur de rerum emendatione consultationi rerum praescriptio praemittatur.

18. Tu igitur, quisquis es, memento tibi in his consultationibus ante omnia hoc vnum, ut sensum recte percipias, esse viuendum. Tum vero demum tria haec expendenda (1) *utrum sic pro communi salute vota recte figantur.* (2) *Verum media vera, per quae obtineri vota certo possint, ostendantur?* (3) *verum denique media illa sic, uti suadet, recte adhiberetur iri spes sit, an vero tibi videatur aliter?*

Et quae hic attendenda lectoribus.

I.
II.
III.

19. Si omnia haec nobis deliberata esse recte, & suaderi sic recte, agnoscant omnes: assensum utique rebus his dabunt omnes. Et tum felices nos tandem aliquando, in rebus tantis tum concordēs! Si vero quid melius aliis ostendet DEVS, hic, illic, istic: cedemus nos, emendabunturque consilia: atque tum iterum felices nos! Accurabitur autem quantum per nos licebit, ut scopus nunquam ponatur alius, quam omnino omnibus desiderabilis: ad quem scilicet collimandum esse, ipse communis naturae instinctus vnumquemque doceat. Media vero ad finem tam possibilis, ut in manu nostra illa esse, seipso teste quisque agnoscat, ex facultatibus sibi diuinitus concessis, id ipsum certus. Tandem, mediis illis utendis modos ostendemus tales: quos esse veros & faciles ipsum rationis, seu communium notitiarum lumen, cuique dictabit. Ita nos omnia demonstrando, proponemus tantum semper, assumemusque, concludemus autem, nihil, nisi quod aequè videatur omnibus: aut hac ratione in consensum venturi aliquando vniuersalem, aut certe vix aliam restare patebit viam.

Quomodo in his quaerendus consensus.

1. 2.
3.
4.

laicitate.

20. *Adeste igitur omnes ad quos penetrare possunt hae voces nostrae & ad res tam communis desiderii, tam certi usus, tamque amoenae facilitatis (qualem hic promitti auditis, ipsaque mox semetipsum ostentare incipiet) mentis afferte attentionem, alacritatem, fidem, qualem ad res tantas conuenit.*

CAPUT IV.

Res humanae quid sint? nempe ERV- DITIO, RELIGIO, ET POLI- TIA.

De quaestionis:
sensu quare
primo agen-
dum?

*Humanarum
rerum nomine
multa veni-
unt.*

Proprie tamen
quod ad subli-
mitatem natu-
rae spectat.

Finis cuiusque
rei ex ultima
ab aliis omni-
bus differentia
cognoscitur.

ANte omnia, quid sit illud, quod RES HUMANAS vocamus, videndum: ut ne in ipso limine, si alius hoc alius illud intelligat, dissidere, hoc est non intellegere nos, incipiamus.

2. *Multa quippe sunt, & quasi infinita, quibus in mundo circumdamur, & quae sibi nos vendicant, aut nos ea nobis.* Quorum tamen quaedam *appendices tantum nostri esse, ut corporis umbram; alia vero: impedimenta magis, quam adiumenta, quae abesse salutis nostrae forer (quae tamen incauti nos saepe, tanquam pars nostri essent, respectando, & in deliciis habendo, decipiunt) norunt sapientes;*

3. *Existimamus itaque, res humanas proprie dicendas esse illas solum, sicut omnes, quae ad sublimitatem naturae humanae spectant.* Caetera enim quae cum brutis habemus communia, eo ipso non propria nostra sunt, quia communia cum illis. Ergo bona licet, inferiora tamen bona; sublimioribus nostris: omnino subordinanda. Nempe illis per quae a brutis differimus, imo per quae super bruta eleuamur, & ad sublimitatem DEI attollimur,

4. *Iudicium enim de qualibet re vtrimum & distinctissimum ab ea tantum parte desumi potest; qua illa ab aliis differt, non qua cum aliis conuenit.* Exemplo sit *horologium ferreum*: quod si quis vnquam sibi visum inspiciat, non inde finem & usum eius examinabit, quod sit ferreum: nam & securis, & culter, & clavis &c. ferrea sunt. Nec simpliciter quod rotulis constet; nam & molendina, & currus, & alia, rotis constant. Sed quod eo modo subordinati sibi inuicem sunt orbiculi, ut moto vno moueantur caetera: mo-

tuque illo temporis intervalla, maiora & minora, designent. Ex eo demum temporis mensurandi esse instrumentum concludet, quidq; eo pertineat essentialiter facile deprehendet.

5. Similiter igitur, qui ex collatione hominis cum aliis creaturis finem eius, & ad finem media, deprehendere volet: non ea primario, quibus homo metallis & lapidibus, stirpibus & brutis, similis est; (nempe quod generatur, crescit, nutritur, movetur, sentit): sed quibus illis omnibus praeceat, considerabit: demumque praerogativam eius in conspectu habere poterit.

6. Praerogativa igitur nostra prae brutis non in maiori aliqua corporis concinnitate, aut meliore passu, deliciis, consistit: sed animae praeminentia. Corporis quippe elegantia, agilitate, robore, vivacitate, ventrisque & sensuum oblectamentis. Animantes nonnulla hominem longe superant: homo autem etiam corpore monstruoso, tardo, debili, valetudinario, moribundo, commodis deniq; & deliciis corporeis omnibus destitutus, homo esse non desinit.

Cuius prae brutis excellentia non in corpore, rebusque corporeis est.

7. Sed animae inest, quod nulli alii visibili creaturae, imago visiva DEL: quae intellectus rerum, seu ratione, constat; & arbitrio rerum, seu voluntate; exsequutoria denique in rei potestate, seu facultatibus operativis, ad quidvis se se extendentibus. Quicquid enim est, intellectui humano subiicitur: & quicquid bonum est, electioni eius subordinatur: & quicquid possibile est, facultatibus eius subportionatur.

sed in animae.

(8) Ita id esse, quis non in seipso experitur? quis non in aliis animadvertit? quantum ad rationis vim, omnis certe homo, natura scire desiderat. Et quidem scire quam plurima; imo se posse, omnia. Et denique scire vere, ne fallatur. Deceptionem siquidem intellectus sui, quantum potest, praecavet; nec errat, nisi inscius & inuitus. Atque si errare se suspicatur, aut ab aliis erroris insimulatur, aegre tibi esse sentit. Tam conscius sibi est humanus animus, ignorantiam & errorem sublimitati naturae suae non convenire. Intellectus itaque noster, naturae instinctu, rerum noticiam & veritatem ambit.

Argumento sunt.

(1) Intellectus, veritatis indagator perpetuus.

9. Voluntas vero ad quid nobis data est? quid quaerit? bonum. Bene enim sibi, si optat omnis homo: male habere, dolere, angere, trepidare, & qua potest, refugit. Contra autem quicquid bonum est, & vlla parte blande afficere potest, suum esse optat; subtrahi sibi aliquid aegerime permittit. Et quidem optat vera bona, fucatis deludi iniuriam interpretatur. Et optat sine fine esse bene; ideoque mortem & in-

(2) Voluntas boni venatrix perpetua.

teritum borres, infinitum quiddam anbelans. Ita varia bona, vera bona, sine fine duratura bona, humanae voluntatis proprium sunt obiectum.

(3) Facultates operum exequutrices perpetuae.

10. *Potestas denique in res, eamque exsequendi voluptas, quanta nobis insit, opera humana, magna, mira, perpetua, restantur. Mundum enim artificiosis inuentis nostris impleuimus, nos creatoris nostri aemuli vermi.uli: nec adhuc finis est, praesertim in viuidioribus naturis, tantum non novos orbes semper machinantibus. Prorsus torpere, non conuenire sibi credit humana industria. Ideoque semper aliud ex alio struit: nec finem reperit, hic etiam infinitae cuiusdam delectationis irretita illecebris. Itares praesentes regere, nouas sibi ad placitum fingere ac refingere; verbo, rebus potenter dominari, humanae naturae insatiabile studium est.*

Tria igitur hominem constituunt. Intellectus voluntas, Resque agendi Facultates.

II. Putamus ergo consentiendum nobis hic ante omnia esse omnibus: *sublimitatis humanae RADICES esse tria illa, animo humano propria; intellectum, res vestigantem; & voluntatem, rerum bona venantem; impetum denique in opera, facultatibus undique armatum & normatum.* Videamus autem, *quinam ex hisce radicibus surgant RAMI, qui proueniant FRUCTVS?*

E quibus tribus prouenit *Philosophia, Religio, & Politia.*

12. *Ex auiditate veri prouenit PHILOSOPHIA; quae est sapientiae studium; Ex desiderio boni, nascitur RELIGIO; quae est summi boni cultus fruitioque. Ex cupiditate res ad arbitrium potenter disponendi, ultimo conatu prouenit POLITIA; quae est hominum, perpetuo varia machinantium, in ordinem talem, quo se in operibus suis non impediunt, sed adiuent, reductio.*

Tria haec sunt totius humanae vitae *εργα.*

13. *Tria haec (Philosophiam, Religionem, Politiam) esse tria summa hominum εργα, reliqua omnia prae his duntaxat πρᾶξεις, satis ostendi posse spero; ut dubitari opus non sit quenquam.*

(1) Quia in his tribus imago Dei consistit.

14. *Primum enim constat, hominem visibilium creaturarum primariam esse ideo, quia ad imaginem DEI conditus. Similis ergo DEO, virtutumque eius viuum quoddam simulacrum. Quis autem nescit eminentes in DEO virtutes celebrari tres? Poenitentiam, qua condidit & conseruat omnia: & sapientiam, qua scit, videt, providet, gubernat, omnia: & bonitatem, qua sanctus est in seipso, iustitiamque & misericordiam exercet erga opera sua omnia. Harum ergo virtutum characteres viuos imagini DEI viui esse impressos, necesse est: atque si sunt, exstare quoque. Nempe ut quemadmodum DEVS omnia videt, scit, intelligit: ita imago DEI homo, in speculo intellectus sui rerum circumferens imagines, tam vnde veniant, quam quo &*

qua tendant omnia, perspiciat. Et sicut DEVS bonus & sanctus est, purusque ab iniquitate omni: ita imago eius, homo, bonitatis diuinæ existens æmulus, seque ipsum vndique seruans purum, vt virtutes annuntiet eius, quem inter creaturas visibiles repræsentat visibiliter. Denique sicut DEVS potentia sua ad beneplacitum suum regit omnia: ita homo iis, quæ sub se habet, dominari sciat potenter: aliter imago DEI dici nullatenus meretur.

15. *Eadem tria inuenies, si omnia illa, cum quibus homini commercium est, aut esse potest, consideres. Quæ illa omnia? omnia quæ infra se, circa se, supra se, habet. Infra se habet creaturas visibiles omnes, quippe sublimior factus omnibus. Circa se homines, eiusdem dignitatis socios. Supra se DEVM, creatorem omnium. Cum inferioribus creaturis quale est homini commercium? dominii & vsus: vt omnia sibi seruire cogat. Quod fieri, nisi omnium & singulorum fines ad quos sunt; & rationes per quas sunt; & modos quibus domari, & ad obsequium adigi possunt, intelligat, non potest. Hic ergo sapientia opus, & quæ sapientiam venatur Philosophia. Cum coæqualibus sibi hominibus quale est homini commercium? societatis; vt cum omnibus hominibus rationabiliter, placide, iuste, conuersari sciat; consilii, auxilii, solatii mutui causa. Hic ergo politia opus. Cum superiore illo, DEO creatore, quid homini (vt pote creaturæ) commercii esse potest? subiectionis, reuerentiæ, fiduciaequæ intimæ: vt illi perpetuo iunctus, suauiter bonitate eius perfrui queat, hic, & in æternum. Ad quod religio opus.*

(2) Quia omnia, cum quibus homini hic versandum ad tria illa referuntur.

16. *Et annon homini a primo statim ortu hæc tria demandata fuisse videmus? creatus enim pater noster, Adam, iussus est creaturas speculari, nomina singulis indere, dominarique: quod philosophandi initium fuit. Mox illi additum de latere adiutorium, Eua, cum mandato multiplicandi sese, donec implerent terram: ubi humana societas fundata est; Tandem datum de abstinendo certo fructu mandatum, vt dependere se sciret a DEO: quod religionis est fundamentum.*

(3) Quod ostensum fuit homini statim in paradiso.

17. *Et hætenus certum esse putamus, nullam sub coelo reperiri gentem, ciuitatem, domum: nullam quoque repertam mundi ætatem, ubi non sapientiæ, politiæ, religionis aliquod viæ sit studium: tenue sane nonnullibi, & confusum valde, non tamen ideo nullum. Quid hic cogitandum? nisi sentire humanum animum ad illa se nasci, in illis excellentiam suam fundari, ideoque illis occupari debere?*

(4) Et videre est hætenus in omnibus gentibus.

(5) Et in animo
cuiusque ho-
minis,

18. Iam si animos hominum sigillatim detur inspicere (potest certe suum quisque) tres hi diuinitatis characteres, *velle scire, velle dominari, velle beatis ac frui aeterna*, indelebiter naturae humanae impressos esse patebit. *Monstrum hominis fit oportet, aut truncus, non homo: qui nescire malit, quam scire; & seruiat libentius, quam imperet; & religionem potius colat nullam, quam aliquam; h. e. fauore numinis & beatitudine perpetua carere velit, quam frui.* Nam tametsi quandoque monstra eiusmodi reperiuntur, poenam tamen suam mox secum trahunt; dum tanquam abortiuu & degeneres odio habentur, tum aliis, tum sibi ipsis tandem.

(6) Imo in ipsis
quoque qui hic
deficiunt.

19. Quin & illi omnes, quos seu nascendi sorte, seu educationis defectu, nihil didicisse, seruos & mancipia factos esse, nullaque virtute vera ornari, contingit, quid inseparabiliter humanae naturae conueniat testimonio sunt, dum eos sui pudet: *ignorare enim, seruire, vitis foedari, apud DEVM vel homines male audire, omnis humana natura erubescit.* Ideoque inscitiam suam, imbecillitatem suam, vitia sua, occultat si potest; si non potest, excusat; culpam a se in alios, aut infelicem suam sortem, transferens. Si ne hoc quidem datur, quibuscunque (etiam falsis) coloribus excusare, quam aperte aliquid a sublimitate naturae humanae alienum agnoscere, mauult.

(7) Multo magis
vero in iis
qui hic excel-
lunt.

20. *Quia autem prae aliis paulo plus de eruditione, potentia, religione, participant, bone DEVS, quam sibi eonimine placent!* quam sibi non tantum dii videntur! tam blande afficit humanam naturam, *pollere potentia, pollere sapientia, pollere sanctitate;* (seu vere, seu falso: mauult enim circa haec errare potius humanus animus, quam diuinitatis illos in se abnegare characteres:) vt aequiparari voluptas alia nulla possit.

(8) Praefertim
generosioribus
naturis,

21. *Quibus vero generosior obtigit spiritus, vt plus caeteris de humana participant natura: tam auide hi potentiae, illi scientiae, alii sanctitati inbiant, vt modum finemque reperire haud possint.* Quod exemplis infinitorum, pro adipiscenda potentia, eruditione, sanctitate, nullis curis, impensis, laboribus, vigiliis, vitae ipsi, parcentium (mortes enim etiam, pro libertate vel gloria, pro religione, imo & pro scientia, sese emaciando, & vitam illuc impendendo, alacriter subire non trepidant) satis constat.

(9) Et in aemulationibus
circa haec tria
aeternis.

22. *Accedit, quod super iisdem tribus humanae naturae eminentiis, tantae sint in genere humano aemulationes, quantas in rebus aliis videre nusquam est.* Quis enim pro rebus quas cum brutis habemus communes

munes, (vita, forma, cibo, potu, voluptatibus &c.) integras concurrere nationes vidit? at aemulationum *de imperio, de scientia, de religione*; plenus est mundus. Vtri aliis praeesse debeant, vtri melius res intelligant, vtri gratius DEO seruiant, ab exordio rerum humanarum concertationes fuerunt inter societates politicas, philosophicas, religiosas: nec aliter hucusque videmus. Ecquid hic obsecro cogitandum nobis relinquitur, quam *radices sibi aeternas in nobis posuisse, potentiam magnam, sapientiam summam, bonitatem aeternam*? vitio quidem nostro tam periculose politias, philosophias, religionesque collidi, certum est: ipsae tamen perpetuae illae, coërceri tam impotentes collisiones, quo nos coelestis impetus trahat ac rapiat, attendere; tamque delicata illa & dilecta nostra bona, *Dominium, religionem, sensuque proprios, vere, & per excellentiam nostra esse*; concludere nos cogunt.

Tres haec arbores humanae vitae quos ferant fructus, Nempe:

23. *Ita vidimus ex imo animae nostrae pullulare tres illas veluti arbores magnas: sub quarum umbra totum humanum genus apricatur, philosophiam, religionem, politiam.* Videamus iam, quos fructus arbores hae parturiant?

24. *Vt diuersae arbores sunt, sic ad diuersos ferendos fructus destinatae: omnes tamen bonos, suaves, salubres, vitae humanae, prorsus necessarios, si in sua spectentur idea. Nam philosophia, mentis lumen quaerit, sapientiam: cuius beneficio inter omnia, quae vsquam occurrere possunt, oculati incedamus. Politia societati humanae concordiam intendit: ut quotquot habitamus in vnum, benigne ac placide habitemus; nullo alii alios afficientes damno, omnes auxilio & solatio mutuo. Religio denique Numinis fauorem am- bicit: satagitque deuincire homines DEO, & DEVM hominibus, aeterno foedere, pro impetranda interna, conscientiarum pace, participandaque (post decursum vitae huius) aeterna cum DEO beatitudine,*

Philosophia
sapientiam;
Politia pacem;

Religio numinis fauorem.

25. *Ita haec esse, trinoque illo studio trinos illos vsus quaeri, non puto esse qui ambigere possit: res enim nimis aperta est. Nec igitur ambigat id, quod rerum humanarum nomine potissimum indigitari dignum sit, considerandumque nobis in tota hac consultatione maxime veniat, eruditionem, religionem, politiam esse: utpote quae omni homini, semper & ubique, ita conueniunt, ut separari nequeant, nisi ex homine facere velis non hominem. Et ad quae tria, omnia hominum reliqua ita referenda sunt, ut partes minores solent ad maiores: illique subordinanda sic, ut media solent finibus suis.*

Concluditur haec ergo tria vere esse hominibus τὸ πᾶσι.

Postulatum ;
si quis aliud
quid ostende-
re potest, vt
ostendat.

26. *Iam vero inter nos, quid RES HVMANAE sint constabit ; nempe: SAPIENTIA mentis, PIETAS cordis, & TRANQUILLITAS vitae: quaeque has quaerunt, tuentur, propagant, PHILOSOPHIA, RELIGIO, POLITIA. Si cui aliter videtur, resque humanas aliter, accuratiusue, definire aut determinare nouit, ostendat in commune bonum.*

CAPUT V.

Res humanas esse corruptas, & quae corruptelarum occasiones?

Emendatio
supponit cor-
ruptionem.

E mendarı non solet, nisi quod corruptum est. Dum igitur nos de rerum humanarum emendatione consultandum suademus, eo ipso corruptas esse praesupponimus. Quae res forte operosa demonstratio non egeat; quum nihil loco suo esse, vbique a recti tramite declinari, (hinc ad dextram inde ad sinistram) publicae sint querelae. Vident enim qui aliquid vident, sapientiae loco regnare vel ignorantiam, vel sophisticem: religionis loco vel atheismum, vel superstitionem: polıtiae loco vel anarchyam & confusionem, vel tyrannidem & oppressionem. Quia tamen nos omnia vestigare a radice prima decreuimus: eia videamus ante omnia, quid hoc sit, aut dicatur, corruptum esse.

Corruptio
quid?

1. *Corruptum dicitur, quod sic a seipso mutatum est, vt ideae suae non amplius conforme, nec fini suo idoneum sit. Rerum autem nostrarum fines quinam sunt?*

Mundi status,
in idea sua
consideratus,
qualis esse de-
buit?

3. *Ex intentione DEI mundus hic, in quem nascendo immittimur, schola DEI plena lucis; & templum DEI plenum deuotionis; regnumq; DEI plenum ordinis & iustitiae, esse debuit. Et quidem schola vna; quia vnum habemus omnes magistrum, similiaque sub illo exercitia. Templum vnum; quia vnum habemus DEVM qui omnes nos condidit, extra quem non est alius DEVS. Regnum vnum; vnus enim populus sumus omnes, vna procreati stirpe, habentes vna eademque iura & statuta cordibus nostris similiter inscripta, nemine excepto.*

Et quales nos
in illo?

4. *Haec si recte obseruarentur ab omnibus, fieret necessario, vt omnes sub sapientissimi magisterio ac disciplina euaderemus docti & sapientes; sub optimi & sanctissimi informatione ac ductu, boni & sancti; sub iustissimi moderatione ac regimine, iusti ac prudentes*

tes: eoque pacem haberemus cum rebus, & hominibus, ac DEO.

5. Quia enim mens nostra in omnia fertur, ut cognitione omnium sese oblectet; delectuque facto eorum quae sibi maxime profutura videt, iucunde iis perfruatur: hinc *finis cognitionis rerum est, pax mentis cum rebus.* Et quia homo circumdari se aliis hominibus videt, quorum quisque sua quoque agit, suis intentus commodis; utque ne turbetur ab illis, vel etiam eos turbet ipse, cauendum existimat: eo ipso in omni conuersatione prudentia certa utitur, quam politiam vocant. *Politiae itaque proprius finis est pax animorum inter homines.* At vero cum rerum & hominum omnium suam quoque a supremo numine dependentiam esse animaduertit; ne supremus ille vlla ratione laesus nobis irascatur, nosque puniat, potius benedicat, religionis studio sibi fauorem eius conciliandum existimat. *Religionis igitur finis proprius est, pax conscientiae cum DEO.*

Philosophiae,
politiae, reli-
gionisq; finis,
PAX.

6. *Ad quam normam si intellectus nostri notitias, voluntatis instinctus, facultatumque vires, tanquam sublimitatis nostrae radices: (de quib. Cap. IV. §. 7. ad II.) indeque sapientiam, religionem, politiamque illam nostram, tanquam arbores & ramos; (de quib. ibid. §. 12. ad 23.) sum denique fructus, qui emergere hinc debebant, (de quibus ibid. §. 24.) contulerimus, nemo non corruptionem multifariam agnoscere necesse habebit.*

Quem si requiramus in nobis deesse parebit.

7. *Intellectus certe plerorumque hominum pro notitiis tenebras habet: voluntas pro instinctu ad bonum, stimulos ad malum: facultates ipsae in hominum plurimis languent & torpent, eosque inutilia terrae pondera esse faciunt. Id si quis non videt, neget se vidisse vlllos in mundo stultos, impios, otiosos. Quod si dixerit, sine oculis & mente se in mundo versari ostendet, numerumque ineptorum augebit.*

Corrupta igitur omnia sunt in nobis,

8. *Nimis etiam notorie permulti mente, ingenio, sensibus, torpent: ignorantiaeque suae tenebras scientiae loco amant. Afellorum, omnia nescientium, plenus est mundus: quanquam nec desint in contrarium exorbitantes, nimium curiosi, omnia scire (etiam quae nihil opus) auidi: ut se noctesque diesque affligant, macerent, exhauriant, conficiant, enecent, hepiolis perfimiles, flammam tam auide aduolantibus ut se comburant. Cum ergo res pleraeque humano ingenio non subdantur, quid mirum, si cum iisdem pax mentium non insequitur? si indoctorum mentes tenebris obfidentur densissimis, ut quo se vertant, dum serii aliquid cogitandum*

i. Operatio intellectus corrupta.

est, nesciant. Quid mirum si & docti ipsi obstacula inueniant infinita, quae penetrare non datur, nodosque quos soluere humana nescit industria? unde se angant, inquietent, scrupulisque vrgeantur, & alios vrgeant, infinitis? vi tandem doctissimorum etiam sapientia in dubitationem desinat, *an quidquam sciri possit?* nimirum, non nos res tenemus, sed illae nos constrictos tenent.

2. Voluntatis
actiones cor-
ruptae.

9. *Voluntatis corruptelas, deprauatissimasque cupiditates, quis non videt? pudet me generis humani, inquit Seneca, & cur pudeat explicat, epist. 77. Nempe quod proprium suum bonum, quo bruta antecellit, DEOque similitudine aequatur, rationem & virtutem, secure negligit; & bona tantum inferiora, cum brutis communia, sectatur; bonoque apparenti, transitoria duntaxat voluptate titillanti, tam solida, vera, aeternum duratura bona, posthabet.* Et mirum fit, hominibus inter se ipsos & cum aliis haud conuenire? perpetuaeque bella, caedes, rixas, omnium cum omnibus; cogitationumque, voluntatum, sermonum, manuum, collisiones vbique gliscere? *tota prorsus terra, omnesque humanae societates, maiores & minores, nihil sunt, nisi concertationum palaestra quaedam. Unde nec cum DEO pace tranquilla frui datur: accusante vnumquemque ad tribunal DEI propria conscientia, DEOque iram suam effundente super iniquitates nostras iudicis suis, quae exercet.*

3. Corruptela
studiorum &
moliminum.

10. *Studia hominum solennia, quibus insudat totus mundus, qualia sunt? opum, honorum, voluptatum consecratio.* In his tribus hominum vulgo felicitatis basin figi, ad haec vndique in mundo collimari, quis est qui non videat? *ae ista omnia quid sunt? opes sollicitudo certa: honores, fumus euandus: voluptates, dulce venenum, malorum omnium illecebra.* Nempe si sic, vti vulgo fit, a rebus melioribus separatim, intentioneque primaria, quaerantur. Nam si quis priora verioraque bona, *sapientiam, prudentiam, pietatem,* primario quaerat; posteriora haec, *honorem, opes, voluptates,* tam certo habebit additamento, quam corpus in luce positum umbram solet: fierentque illa, antidoto ista comitata, innoxia, suauiusque etiam afficerent. Quod dum homines non intelligunt, *umbras sine re captant, vanitatibusque suis dediti vaneunt ipsi quoque: h. e. a verum legisimo vsu, & rerum fonte DEO, & a seipsis tandem, aberrant.*

Peruerfi homi-
num conatus.

11. *Summa, quaerunt homines se extra se, res supra se, DEVM infra se. Se extra se, dum non norunt thesauros DEI in se, diuitiasque, scientiam, & voluptates, quaerunt extra se: cum intra se tamen possideant plura, quam mundus habet vniuersus. Res su-*

pra se : submittendo & mancipando se rebus quibus dominari debebant. *DEVM infra se* : quaerentes & fingentes DEVM, non a quo ipsi, sed qui ab ipsis, dependeat; h. e. non cuius voluntatem faciant ipsi, sed quem habeant ad nutum sibi, ministrum affectuum suorum. Qui scilicet, quicquid illi temere fingunt, iubeat esse verum; & quicquid temere ambiunt, iubeat esse bonum; & quicquid temere occipiant, iubeat habere successum. Annon haec eidentissima corruptionis rerum humanarum sunt argumenta? quae corruptio proculdubio exinde orta est, quod res istas lacramus, factiones fouemus, genuinaque media (eruditionem, religionem, politiam in alios transplantandi) non adhibemus.

12. *Cogita quae so: annon tria illa (potentia, scientia, religio,) quae coniuncta esse in quolibet homine debebant, quippe quae iunctim DEI imaginem abfoluunt, hominemque perficiunt) infelix diuortium plerumque faciunt?* Potentes nimirum raro sapientiam curant, raro religionem. Sapientes vero, ah quam multi, sapere volunt sine DEO! quam multi viuunt sine rationabili regimine sui, nedum aliorum! religiosi denique multi ita se religiosis suis exercitiis dedunt; vt nec rerum cognitioni hauriendae, neque aliis hominibus ad bonam mentem instituendis, aut in virtutum via dirigendis, vacare velint. Quae autem haec monstra, velle posse, velle scire, velle bene velle; & tamen nescire velle, nescire posse, nescire scire?

Aeternae tri-
gae infelix di-
uortium.

13. *Monstruosum est hoc: quod eminentiam qui in vna trium istarum serio persequendo operam ponunt, conuenire tamen nullo haecenus modo possunt ideoque in sectas philosophicas, politicas, religiosas, scindimur. Philosophorum scholas, singularumque diuersa & contraria de rebus placita & opiniones, quis enumeret? quot capita, tot sententiae. Politici ne in fundamento quidem regiminis (monarchicene societates humanas gubernari praester, an aristocratice, vel democratice) consentire hucusque potuerunt. Religiosarum controuersiarum chaos, sine horrore quis intueri potest? vbi ne de DEO quidem religionis obiecto, satis conuenit. Et cum religiosarum sectarum quatuor per orbem primariae sint, iudaica, christiana, mahomedana, gentilisque seu pagana; quaelibet illarum in minores sectas plures scinditur. Nulla tamen aequae sibi etiam ipsi dissidet, ac illa quae lumine maxime gaudet (gloriarur certe) christiana; vt sit caeteris scandalo, sibi autem ipsi (ne se explicare valeat) debementissimo abstaculo.*

Quisque pro se
grex rursus
intra se dissidet

*Veritatis nemo
Esquam satis
certus possessor.*

14. *In tanto dissensionum & contradictionum tumultu quis veritatem, num illa usquam, aut penes quos tandem, reperitur, videat? omnes enim eam (in philosophicis aequae ac politicis & religiosis controuersis) iactant: interim tamen nemo fit, ut ab aliis quoque videri & palpari possit, demonstrat. Si enim quisquam demonstraret, controuertendi finis esset. Nempe quia veritatem quaerimus omnes, inuentam certo, & demonstratam clare, respueret nemo. Quia id impressa nobis (imagini suae) veritas DEI non finit, ut intellectus quod vere verum, & voluntas quod vere bonum, agnoscit, respuere possit, Cum intellectus deceptus etiam, speciem veri; & voluntas decepta quoque, speciem boni, tam ardentem prosequatur; ut saepe, mori malit quam ab illo, quod pro vero aut bono habet, diuelli. Haec est primaria hominum, in erroribus & vitiis etiam, obstinationis causa. Quam ergo reuerentiam errantes errori, veritatis latu-
tello & peccantes malo, specie boni fucato, habent, quidni eandem potius vero vero, & vero bono haberent, si vere agnoscerent? Cur igitur desunt, qui vera & bona quibus gaudent ipsi (si gaudent) tam potenter, aliis commonstrent, ut non videre, non affici, non conuinci, non trahi ac rapi, non possint? signum scientis est posse docere. Signum ergo nescientis, non posse sic docere, ut perdoceas. Aut ergo veritas in tanta opinionum tumultu nemini adhuc patet satis, aut eam nondum quiquam habet luce armatam satis, cui resisti nequeat. Quicquid eius sit, defectum hic patimur horrendum.*

*Sapientia si
qua est, libris
incarceratur.*

15. Tandem vero, per quae media eruditionem alii in alios transplantamus? Olim sapientia pectoribus gestabatur, nunc chartis includi coepta est. Vnde fit: ut libris bibliothecisque incarcerata raro in hominum cogitatis, dictis aut factis, reperitur. Cuius incommodi vel ipsa librorum multitudo & varietas in causa est. Plures enim sunt, quam ut relegendae vel milesimae eorum parti cuiusquam mortalis vita sufficiat: magis aurem varii, quam ut vllum tam firmum cerebrum, quod non in vertiginem agi necesse habeat, reperiri sit. Strues itaque librorum aut spectaculo sunt magis, quam vsui, & sic vanitas proditur; aut confusione certe, si quis per omnia volutare se animum obfirmat, & sic noxa patescit. Inde enim indocte doctorum, aut docte delirantium, agmina. Et sic libro docti sunt, non nos: aut certe si nos quoque docti, confuse docti: aut si explicatè docti, coacte tamen docti; non ad rerum naturam, sed ad aliena, quibus nos expleuimus, de rebus testimonia & dictamina.

16. Sed & qui veram eruditionem colligere proponunt, raro sibi scopum legitimam (qui est veritatis per omnia vestigatio propter meliorum delectum, & dehinc aliis veriorum & meliorum commonstrationem, ad subseruiendum sic DEO, luminum patri) proponunt: saepius quidvis aliud transitorium. Discunt multi vt discant, h. e. curiosi ingenii pruritus expleant. Discunt alii vt discant, h. e. ex re diuinissima aucupium rei vanissimae constituent, avaritiae. Alii denique vt intumescant, h. e. vanae suae ambitioni inserviunt. Patet id, quod nimis auare eruditi, alii prae aliis, ingenii aut eruditionis famam captent; ideoque alii alios carpunt, castigant, oppugnant, damnant, sibique inuicem tam impotenter insultant, vt imperitae plebi spectaculo, contemptui, derisui, aut certe scandalo, simus. Ignis ergo quidam fatuus videatur ingeniorum illa lux, qua gloriamur.

Sapientes si qui sunt, sapientiae studium abutuntur.

17. Ad eruditionem pertinet linguarum, tanquam mentium interpretum, scientia. Non enim hominem, sed homines, voluit esse in mundo DEVS. Nec eos habitare dispersos, ferarum ritu, sed collectos in societates: non mutas illas & brutas, sed vocales ac rationales; vt alii alios, de DEO & religione, rebusque aliis bonis, informarent. Ideoque societatis addidit vinculum, linguam. At nobis, primo; maximae societatis nostrae, seu maximis collegii, quod est genus humanum per orbem expansum, vnum commune prorsus deest vinculum. Linguam enim communem, quo cum quibusvis orbis incolis colloquamur, habemus nullam: ideoque commercium hominum cum hominibus vniuersale nullum. Iam itaque defectum patimur ingentem: dum nos vix aliquot hominum manipuli, intra vnā aliquam Prouinciam, aut regnum (magnum aut paruum quid interest?) habitantes, intelligimus: cum reliquis tam numerosis gentibus vix nobis tantum commercii, quantum eius bruta inter se habent, esse potest. Id autem vnde? ab initio certe non fuit sic. Dum enim vnus esset homo (ab vno autem progeniti sumus omnes) lingua non vna esse non potuit. Corruptio itaque accessit, quae nos diuisit, societatemque humanam valde disturbauit, & haecenus impedit ac turbat. De singulis linguarum, quam confusae, imperfectae, obscurae, barbarae sint omnes, (nulla prorsus excepta) dicere hic integrum non est: apparebit suo loco nullam earum sufficere amplitudini rerum; nullam tamen vnquam, ne sic quidem mutilam, a quoquam vno solo, quantumuis docto, totam intellectam, vel etiam-

Linguae, societatis humanae vinculum quam diruptum.

etiamnum intelligi, aut teneri. Et quis ergo hic ostentationi locus? imperfectio potius, & multiplex corruptela, deploranda.

Opera eruditorum imperfectio-
nis arguit.

18. Tandem eruditionis partem constituunt *Opera docta, quibus nos rerum naturas intelligere, & aëtiua passiva applicare posse, ostendimus: quemadmodum in quibusdam Mathematicorum, Mechanicorum, & quandoque Medicorum, admirandis effectis videre est. Sed omnia illa quae iam scimus, prae illis quae adhuc profunde ignoramus, quantilla sint patere poterit (spero) operis nostri progressu. Hoc certe constat: opifices Mechanicas artes suas melius excoluisse, ad maioremque deduxisse perfectionem, quam Philosophos, Politicos, Theologos, suas. Illi enim quod promittunt praestant, speciminaque artium suarum semper in manu habent: horum artes non procedere (tenebras nempe a mentibus humanis non pelli, neque impietates a cordibus, neque confusiones a rebus publicis) in evidenti est: quicquid sibi hi, illi, isti, artibus suis, veritate in vita, placent.*

Religionis corruptae argumenta.

1. Atheismus.

19. Iam si religionis seorsim consideremus negotium, & quomodo a plerisque tractetur attendamus, horrendae patefcet corruptionis abyssus: quam paululum detegamus.

20- *DEVM esse, communis notitia est, tam profunde insculpta cordibus omnium hominum, ut Cicero dicat: qui DEVM neget, vix eum sanae mentis posse existimari: Hebraeorumque sanctus rex & vates, dicere in corde suo, non est DEVS, neminem posse, nisi stultum, scribat. Vnde igitur tanta illa stultorum nostro aeuo agmina,? ut iam in apertum prorumpere, nec in corde amplius, sed ore & alamo blasphemio, stultas voces, non est DEVS, sonare incipiant,? corruptio manifesta, stupenda, detestanda, inualefcens atheismus.*

2. Epicureismus.

21. Credit tamen potior mundi pars esse DEVM, omnia vbiq; continentem: credere enim se id dicunt. *Et vnde igitur est, quod paucissimi sanctissimos eius reuerentur oculos? plerique (praesertim in latebris, vbi se sine teste esse putant) ac si nullus vsquam esset vindex oculus, ita viuunt. Corruptionis tremendae argumentum euidentis, ubique regnans aëtionum profanitas.*

4. Idololatria.

22. *Tertio, DEVM esse omnium rerum primum, a quo, per quem, & propter quem, omnia caetera sunt, ideoque vnum: (primam enim nisi vnum esse nulla ratio permittit) communis etiam notitia est. Et vnde igitur tot deaëstri? tot idola? tot ficta numina? Corruptionis certae argumentum certum, late serpens, maxime vero in oculto, idolomania.*

23. Est & haec notitia cuius humano cordi inscripta, DEVM esse mentem, seu spiritum, spiritu & mente calendum. Et vnde igitur, quod pleraeque religiones externorum rituum apparatu cultum DEI metiuntur? aeternaeque menti rebus sine mente agitatis (vt olim Cain) placere confidunt? manifestum, pro religione religionis larvam coli.

4. Cainismus

24. Tum & hoc, sentimus omnes animas nobis dari immortales: & tamen ea ipsa vnde pendet aeternitas, tam negligenter curantur, vt plerisque cum DEO, aeternitatis praeside, nihil sit negotii. Quid hoc nisi corruptissimi status cordis nostri indicium est? eoque magis, quod homo alias natura sua totus in futurum fertur: quemadmodum ostendit innata illi futura quaecunque praesciendi cupido, maior quam sciendi praeterita. Haec enim narrantem nemo miratur: futura praenunciantes numine affari credimus, & tantum non adoramus. Tum & illa cuius innata in futurum sibi prouidendi solertia. Eccur igitur in illa, quae maxime futura sunt, postrema, aeterna, minus ferimur? corruptio certa, dicente apud Mosen DEO: *o si saperent, & nouissima sua prouiderent!*

5. Aeternitatis incuria.

25. Si eos in specie, qui religioni praesunt, aut religionis (quam in seculo diuisi diuise sequimur) auctores fuerunt, consideramus; corruptio patescit non vna. Primum enim docere aliquid nemo potest, nisi rei illius intime gnarus. Religionem igitur, h. e. animae cum DEO commercium, nemo idoneus est docere, nisi cui DEVS familiariter, per intimam cum illo coniunctionem, & colloquia, aut inspirationem, notus. An vero tales illi omnes, qui tam diuersas religiones introduxerunt, etiam atque etiam videndum erat, ne deciperemur. (Suspicio enim vehemens subest, ab vno DEO tam diuerso, imo contraria, venire non potuisse.) Nos autem quid? secure dormimus. Nemo fere, quid hic verius & melius sit, dispicit, omnes antecedentium gregem sequimur, vt reuera consuetudo pro religione sit.

6. Deceptionum interuenientium securitas.

26. Deinde, mendum propagandi sui quaelibet res habet naturae suae congruentem: quidni & religio? nempe faber docet fabrilem artem fabricando, pictor pingendo, cantor cantando; &c. Et doctrina ipsa propagatur docendo, imperium imperando; quidni igitur & religio religiose agendo? cur ergo passim in rerum diuinarum doctores se ingerunt, quos nihil diuinum commendat? homines seculo immergi, coeleste nihil sperantes, plus caeteris profani? corruptio certa, nam si medicorum nemo morbos praecipis curat; Theologia vero ani-

7. Religionis irreligiosa cura.

marum medicina est: cur quaeso Theologi praeceptis tantum (de rebus scilicet diuinis concionando, aut pietatem duntaxat aliis praecipiendo) expedire quaerunt omnia? cur non in terris coelestem, caeteris in exemplum, viuunt vitam? corruptio manifesta.

8. Religionis, diuinissimae rei, non diuina defensatio.

27. *Tandem, quia religio res inter humanas maxime diuina est, eius propagandae modus non nisi diuinus esse potest, quali uirum ipse, in quem religio dirigitur, DEVS. Quid autem ille? inuitat omnes, cogit neminem, tolerat omnes, perdit neminem, iudicium seruans iudicio futuro. Oda itaque nostra, quibus alii aduersus alios religionis causa inardescimus, atrocisque illa pro religione bella, quid nisi apertam corruptionem testantur? quid enim religioni cum armis? Habet sane illa quoque sua arma, quibus se aduersus hostes suos defendit, sed spiritualia; sicut & ipsa spiritualis est tota; & DEVS, cum quo hic res est, spirituum purissimus, spirituumque pater.*

Politiae corruptae argumenta.
1. Regimen sui neglectum,

28. *Politicum uideamus statum! cuius basis sui ipsius regimen est: quia nihil regit, nisi rectum: nec alios unquam regere poterit, nisi qui simul, imo ante alia, seipsum. Et uero quia DEVS hominem ad eam euegit dignitatem, ut omnes inferiores illi subiiceret creaturas, tandemque hunc addit tantae dignitatis apicem, ut ipse quoque homo, rector & arbiter omnium, sui esset iuris; nec alterius, sed proprio regeretur arbitrio: certum est, totius boni ordinis circa hominem, totiusque humanae felicitatis cardinem in eo uersari, si quis alius regendis destinatur, ante omnia seipsum sapienter regere uelit, possit, sciat: & perditionis, si seipsum regere nolit, non possit, nesciat. Ideoque DEVS, ut homo seipsum regere uelit, possit, sciat, provide-re non intermisit. Nempe, ut uelit, indidit illi libertatis amorem. (Cuius quidem libertatis in aliis quoque creaturis rudimenta uide-re est. Equus enim excutit fessorem: bos deicit iugum: auicula caueam, & in ea pastum, deserit: non alio fine, nisi ut sui iuris sit. In homine tamen libertatis desiderium prorsus impotens est. Ut multi mori malint quam seruire, h. e. alieno arbitrio, non suo, agi.) Ut autem possit seipsum regere homo, addidit illi DEVS consiliarios perpetuos, semper adstantes, semper rebus intentos, semper de agendis & actis commonefacientes; rationem & conscientiam. Ut denique sciret etiam, posuit ob oculos creaturarum, leges suas (naturae instinctu) obseruantium, eoque se in suo esse conseruantium, infinita exempla: quarum rationabili intuitu rerum uias addiscere, inque seipso sapienter ad fines suos dirigendo exercere sese, posset. (Sed & nouas leges, monitaque uaria uerbo suo adiecit: de quo alias.)*

29. *Ars itaque artium est, hominem, omnium rectorem, regere posse; etiam cum ad seipsum, solum unum, artem hanc refert homo, nedum ad plures eiusdem eminentiae consortes.* Cuius partis si observaremus divinas, rebus insculptas, cordi inscriptas, auresque circumsonantes, regulas: in omni humana societate ordo, tranquillitas, pax, conspicua essent: quia praeesent, qui praesunt, libere; ordinis, tranquillitatis, pacisque amore.

2. Politiae finis pax, & tranquillitas, sunt:

30. *Quomodo autem observemus, discordias, rixas, bella, per omnes domos, vicos, urbes, regna, loquuntur: nec aliis verbis, quam auribus & oculis, querelisque & eiulatibus, omnia personantibus, opus est.* Ecce enim! potestates ordinatae sunt diuinitus, communi & cum subditis reciproco bono: nempe ut magistratus subditis, & subditi magistratibus, seruiant. Quid est igitur, quod hi istis, & isti his, tam saepe graves, molesti, intolerabiles, mutuoque exitio sunt? Subditi, cum humeris suis potestates suas placide gestare deberent, ut corpus caput suum supra se, saepe deiciunt & proculcant. Hi rursus deici non patientes, aut recuperatis per vim habenis, frena fortius adducunt, stimulosque & calcaria, & flagella, & fustes, & gladios, addigunt. Atque sic violentiis implentur omnia.

3. Quorum loco nihil nobis nisi turbae.

31. Videamus horum causas. *Nesciunt homines regere, nesciunt regi. Nesciunt regere alios, nesciunt seipsos. Nesciunt regi ab aliis, nesciunt a seipsis.* Primum enim plerique hominum sublimitatis suae immemores animo tam seruili sunt, ut se intra vilissimas quasque res, ventrem, gulam, caeterasque nugas, abiiciant: ab illis se regi, duci, trahi, huc illuc raptari, patiantur: indigni, qui homines (rerum scilicet dominio destinata creatura) audiant. Perinde ac stolidus & impius nauta, qui mari tempestatibus aestuante clauum abiiciens, se, & quos vehit, certo vitae periculo exponit. Tam quidem stolidos nautas in nauibus ligneis non reperias forte; sed in naui corporis & animae regenda plerique mortalium sic prorsus delirant,

Causae turbati ubique status. 1. Regentium supinitas.

32. Sunt rursus, qui non contenti se & sua regere, ad alios regendum (h. e. pro lubitu versandum) impotenter festinant: & ut dominari modo liceat, alios oppugnare, expugnare, subiugare, proculcare, vulupe sibi ducunt. Plerumque enim qui aliis praesunt, cur praesint, non attendunt. Putant mundum sua causa esse, hominibusque ut brutis, ad quicquid complacuit, abutuntur: dumque reluctanti- am reperiunt (intransformabilis enim est humana natura, concreta sibi libertate sua in totum exui, coactumque aliquid velle, non

2. Regentium ferocia.

potest) sub obsequium sibi tamen redigendi modos quaerunt. At quos modos? violentos, *flagra, fustes, compedes, carceres, funes, gladios &c.* Hocne autem ordinis est? hac rationabilem creaturam duci & porsuit?

3. Regentium
ineptitudo, in-
ertia, ignavia.

33. *Corruptio igitur certa, quod passim regendis hominibus adhibetur, qui regere non possunt, nesciunt, nolunt. Non possunt; imbelles, effoeminati, auctoritate non instructi. Nesciunt; inertes, artium regiminis ignari. Nolunt; ignavi, delicati, circa alia curiosi, iisque occupati. Atque sic, quia nihil regit, nisi rectum; nihilque recte, nisi ad regulam; nihil denique firmiter, nisi ad regulam immotam; pleraque mundi regna male habere necesse est. Quia qui regunt alios, non regunt seipos: nec regunt ad regulas, detorquent illas quoque ad placitum; & (vt vocant) ad rationem status. Ita omnia plena sunt aut *Sardanapalorum*, non regimini, sed deliciis, vacantium: aut *Nimrodorum*, sine lege regnantium: aut denique *Machiavellistarum*, legum vim astutiis eludentium, & sic ad leges pictas dominantium.*

Corruptelaru
causentia.

34. *Nihil igitur in rebus humanis integrum est: quia status mentis, religionis, politicae, per totum genus humanum corruptus est. Virunt plerique hominum (alicubi etiam integrae gentes) DEI ignari, sui oblitii, humanitatis nescii, veluti pecora campi, belluinam profus vitam. Et non esse illa, per quae maxime HOMINES sumus, confusa & corrupta, defendat aliquis?*

CAPUT VI.

Corruptelarum humanarum turpitudine & noxa.

Corruptelaru
nostrarum tur-
pitudine osten-
ditur.

VT ad peruidendum confusionum illarum chaos vix fatis oculorum habemus, ita ad deplorandum earundem turpitudinem & noxas vix fatis lacrymarum. *Hinc sapientibus omnia humana displicent: quia omnia vana, stolidi, impia, violenta, ad interitum tendentia.*

Vn. versim.

2. Dum enim non haec agimus, quorum gratia hic sumus, sed alia nihil ad scopum pertinentia: annon *vani* sumus? Dum vero contraria scopo agimus (ea nimirum per quae nobis, & humanae societati, non potest non male esse) annon *stolidi*? Et dum bonitatis fontem quibusvis vilissimis rebus posthabemus, imo

aperte contemnimus, irritamus, blasphemamus (quod plerique, eheu, faciunt!) annon *impis* sumus? denique dum alii alios mille modis affligimus, diuexamus, perdimus, annon *violentis* sumus?

3. *Sed videamus istas vanitates, soliditates, impietates, violentiasque nostras, quam turpes & noxiae sint, propius: per omnes illos & singulos deprauatae eminentiae nostrae (hoc est, eruditionis, religionis, politiae) status.* Per species.

4. *Statam mentis, plerisque mortalium rebus bonis vacuae, si consideramus: annon quae so turpe est, tam lucidum rerum speculum, ad similitudinem omniscis DEI factum, omnes nos circumferre: in quo tamen ut plurimum aut nihil resplendeat, aut nihil praeter tricas & quisquilias: de rebus magnis, pulchris, spiritualibus, aeternis, prorsus nihil? quis haec sine lacrymis recogitet? nec scire, nec attendere, nec quaerere, quis sis? unde veneris? quo tandem tendant omnia tua? turpissima turpitud, belluinusque prorsus stupor est.* 1. In statu eruditionis.

1. Mentis speculum plerisque nihil exhibet.

2. Aut nihil praeter umbras.

5. *Quid autem quod qui aliquid sciunt, aut sibi scire videntur, de quavis etiam eruditionis particella, aut umbra, adeo sibi placeant, ut alios contemnunt? progredi tamen ad scientiae maiorem aut veriolem lucem negligunt? lucidam nobis creator dedit mentem: ab cur umbris potius delectamur quam luce?*

3. Oculis propriis nemo propemodum videtur.

6. *Turpe & hoc: quod cum creator quemlibet proprio sensu, aliisque veritatem rerum scrutandi adminiculis, instruxit; homines tamen plerumque oculos claudere, & coecorum in morem ab aliis absque ratione duci, quam libere per res obambulare, malunt. Tota enim vulgaris eruditio (per omnes propemodum sectas) seruire quid est: ut quae non contemplatione rerum, qualiter in se sunt: sed traditione de rebus aliena, constat. Millibus e multis non facile reperias, vnum, qui propriae mentis oculis usus, quomodo DEVS mundum gubernet, aut qua vi res fiant, aut sint, aut conferuentur, aut pereant, aut rursus reparentur, & quorsum omnia ista tendant, attendat. Unde fit, ut scientia plerorumque, etiam qui sibi Salomones videntur, opinio sit, non scientia.*

4. Ex tamen in tenebris furiose dimicant.

7. *Quem tamen defectum si agnosceremus, & nos intra modestiae contineremus terminos, ferri posset. Sed dum opinionibus ut vento inflamur, alii aduersus alios insolescimus, interque nos tantas excitamus tragoedias, ut vix usquam crebriora & acriora certamina, atque inter eruditos, videre sit; id quo loco habendum? Non iniucundum forsitan fuerit Andabatarum (clausis oculis dimicantium) spectare pugnas, si ioco fiant; si serio, stultitiae indicium euentissimum; si ad exi-*

tum vsque, furoris. *At quid nisi Andabatarum greges sumus nos miser! qui pro scientia tam inscite, pro religione tam irreligiose, pro rerum dominio tam seculiter, depugnamus?*

5. Neque ipsum quisque idolis pro rebus ludificat,

8. *Indignum est humana natura, falsi aliquid fouere: h. e. spectrū, non rebus, diuinam intellectus officinam replere.* Indignum igitur, nos ita opinionibus dissidere, & plerosque in templo mentis, pro formosis formosae veritatis imaginibus, monstrosa errorum idola circumferre, quod plerique mortalium faciunt. Quia enim veritas vbique vna & simplex est, *verum plus vno esse non potest.* Quotquot igitur de vlla re diuersae fuerint, nedum contrariae sententiae: omnes praeter vnam (si tamen vna etiam!) falsas esse necesse est. *O beatos, quibus vera videre datur! miseros quibus deludi contigit!* Ignorare enim verum suum cum rebus, & cum DEO, statum circumduci autem hominum aut daemonum astu confictis fabellis, quid nisi turpissima turpitudine est?

6. Neque si quid vsquam DEVS, lux aeterna, luminis veri spargit, colligere laboramus.

9. Tandem si nos hoc loco (vbi de rerum cognitione agitur) omnes iunctim consideremus: annon quaeso turpe est, nos *non inimicem, bonaque & mala nostra, adeo ignorare?* Nos quidem Europaei, peregrinationibus & navigationibus adsueta, plus de caeteris cognouimus, quam de nobis illi. Nec nos tamen omnia, aut saltem ea, eoque fine, quae & quo fine debuimus. Scimus enim nusquam deesse DEVM; suaque aliter & aliter per populos, & gentes, & linguas, & aetates, spargere dona: vt si nobis conferre omnia in vnum curae esset, possent, quam plena est omnis terra gloria eius, tam plena esse omnia corda luce eius. Nos tamen coniungere scintillas nostras, faculasue nostras, quam secure negleximus hactenus!

II.
In statu politico.
1. Rixae de regimine perpetuae,

10. Videamus vero iam *quam indecorae, & genere nostro indignae, sint illae quas in conuersatione mutua, h. e. politica nostra, admittimus enormitates!* Lupi, vrsi, tygrides, dracones, aliaeque saevae bestiae, concorditer cum aliis sui generis viuunt: impuros canes si excipias, quibus solis subinde rixae. Nos rationalis creatura, eheu, quam vbique discordes! Illis si quando duce opus, eum sequuntur quem sibi eligunt, vt grues: aut quem sibi nasci vident, vt apes: aliae regimen non affectant. Nos igitur brutis brutiores; qui omnis passim ad regimen prouendo aut rursus regimen omne declinando, rerum ordinem vbiq; turbamus: nosque difficultatibus implicamus infinitis.

2. Inuasiones mutuae violentae.

II. *Animalium species, quaeque suum seruant elementum, aues aërem; pisces aquam, serpentes terram, ferae siluas, pecora campos, &c. pro ordine*

ordine sibi diuinitus assignato. Atqui humano quoque generi idem omnium DEVS orbem terrarum assignauit, regionesque alias alijs attributas ab inuicem eo modo disternauit, vt quaeque gens, familia, domus, persona, sub constituto loco placide suo seruiat creatori. *Quae igitur haec rabies est, quod ubique in nos inuicem inuolamus? Ut non montes, non flumini, non lacus, non maria, non hemisphaeria ipsa tutos nos ab inuicem praestare queant?* Incurrimus enim alii in alios vel ex altero orbe: vt spoliemus, dissipemus, perdamus, eiusdem naturae consortes.

12. Inprimis enim turpis est illa, quae infeliciter in consuetudinem iam abiit, bellandi voluptas. De qua recte magnus quidam vir: *Saepe admirari soleo, inquit, quae res homines huc uesaniae adigat, ut tantis studiis, tantis sumptibus, tantis periculis in mutuum perniciem ruant. Quid enim aliud in omni uita, quam belligeramur? Non belligerantur quaelibet bruta, sed ferae duntaxat: nec hae autem inter se dimicant, sed cum diuersi generis belluis. Et suis armis pugnant; non uti nos, arte diabolica excogitatis machinis. Nec rursum quibuslibet de causis, sed aut pro foetu, aut pro cibo: nostra uero bella plerumque vel ab ambitione, vel ab iracundia, vel a libidine, similisue animi morbo, profiscuntur. Denique non tot milibus conglobatis, sicut iam nos, in mutuuum instruuntur exitium.*

13. Iam turpitudines in religionis negotio tam dense obuinentes, attingamus breuiter! ante omnia quid tetrius obsecro cogitari potest illis hominum monstris, qui vt non sit quem metuant, nullum agnoscunt numen, nullum reuerentur! Qui nec immortalitatem suam, nec immortalitatis praesidem agnoscetes, eoque modo spem immortalitatis sibi ipsis praecedentes seipsos scientes volentes belluis annumerant: omne suum bonum in pastu ventris, aut euanidae ambitionis fumo, collocantes. Quorum tamen forsan omni aeuo, gente, secta, aliqui fuerint: tantus tamen eorum nunc in ipsa Christianismi luce prouentus, cum turpi Christiani nominis ignominia coniunctus est. Equidem in pulcherrima veste nasci tineas, in formosissimo corpore deformes verrucas, in media luce tenebriones, quibus caligo pro luce adamatur, non mirum: turpe tamen est.

14. Sed & turpe quod alii plerique faciunt, non negare numen, negare opere: h. e. nec numen, nec ea quae ad numinis nutum, beatumque cum illo consortium, spectant, curare. Nescire enim,

2. Bella mundum vastantia.

III.

In statu religionis.

1. Atheismus.

2. Epicureismus.

aut

aut non attendere, quis sit qui te condidit, ad quid condiderit? cur huc miserit? quid de te proponat? quid tibi, vt ei placeas faciendum sit? si non purus *atheismus, epicureismus* tamen certus est. Et tamen haec ipsa sunt, quae vulgo omnium minime curantur, imo in quorum ignorantia & contemptu polituli quidam gloriam aucupantur,

3. Supinitas
extrema domi.

15. *Quibus autem illa curantur, quomodo curantur? plerumque perfunctorie, vix vsquam satis pro dignitate rei.* Cum enim nihil maiori periculo tractetur atque religio, a qua spes & timor vitae & mortis aeternae pendet: nos tamen vix vsquam minus curiosi, plerumque sequimur antecedentium gregem, eundo non quo eundum est, sed quo itur. Quotusquisque est qui dicat; *tutamne sequor viam? annon deceptionis subest aliquid? quid est quod hic adeo distamus?* Vnus mundus, vnaque in illo humana gens, non nisi ab vno DEO venire potuit.

Qui si vnus, vna itaque eius de se colendo voluntas. Cur ergo hanc non sequimur omnes? vnde ergo tot numina? tot diuersi & contrarii numinis colendi ritus? deceptionem nidulari vbiubi oportet: imo vbique, vno excepto. Vbi vero id? an ego beatam illam, vnam, solam, veram religionem teneo? spero sane: sed & sperant alii, se rectam calcare viam. Videndum itaque vbi veritas, vbi error? videre autem id, & dignoscere & diiudicare, non potero, nisi quid teneant hi, isti, illi, cognouero. Cognoscam igitur: paratus si meliora reperero, meliora sequi; si melius nihil; meam tenere viam constantius; DEOq; seruire eomodo, quem cognoscere dat euidenter, seruentius. Ita si verum veri DEI cultum vere quaerent omnes, ope DEI vere inuenirent, tristisq; illa dissonantia euanesceret. *Nunc satia nemo quaerit, sed in quamcunque religionem quemque nascendi fors, aut alius aliquis casus, detulit, ibi haeret. Ideo tam religione, quam fluvio, maribus, montibus, linguis, moribus, alii ab aliis constanter separati manemus. Turpe certe in vniuersis DEI schola, regno, templo, tanta dissidia.*

4. Erga eos autem qui foris sunt, furor.

16. Sed & hoc videamus, *annon quaeso religionem, quae DEO similes reddere nos debet, rem quandam mitissimam esse conueniebat?* Vnde igitur est, quod alii alios, religione a nobis discrepantes, ferre nequimus? cum ille ipse, quem religio aut placat aut irritat, eos qui se placant silentio suscipiat propitius; qui autem se irritant, toleret patiens. Nempe, cui non desunt fulmina (si sic gloriam suam vindicare bonum putaret) ille non fulminat: nos quibus nulla sunt, fulminare non cessamus.

17. *Turpe imprimis, quod vix vlli acrius dissident, acerbioribusque in religione odiis certant, atque hi ipsi, qui religionem eos reuelationibus diuinis firmatam habere se credunt, Christiani.* Non quidem ignoramus, quo lux fulgidior est in aliquo corpore, eo densiorem fieri adiacentem illi vmbra? zelumque pro re adamata tanto feruidiorem, quanto maioris res ipsa aestimatur: ideoque zelum pro DEO, quem optimorum optimum credimus, natura sua nec debere nec posse esse; nisi feruidissimum. Vnde necessario sequitur, vbicumque plus cognitionis aut est, aut esse praesumitur, ibi etiam exsurgere plus zeli, siue secundum scientiam; siue sine scientia. Non tamen his rationibus excessus ille zeli, h. e. furor quo alii in alios vehimur, excusari vllō modo potest.

5. Maxime inter Christianos.

18. Ita de corruptelarum nostrarum turpitudine, in statu *eruditionis, politico, religioso*, superficietenus aliquid dictum est. Iam cogitet quisque: *si nos qui prae philautia aegre aliquid vitii agnoscimus* (amor enim coecus est) *foeditates nostras ita vs sunt non expendimus: num etiam aequae surdum & coecum necesse sit eum esse, cuius oculi millies sole ipso lucidiores sunt?* Num putamus, dum eruditi nostri tot modis dissonant, politici tot modis discrepant; theologi tot modis discordant; aliam in auribus DEI audiri harmoniam, atque qualis auribus nostris esset, quam quis ex balatu ouium, & mugitu bouum, & grunnitu porcorum, & ruditu asinorum, & sibilatu viperarum &c. singulorum istorum gregibus in vnum coactis, efficere tentaret? Vae nobis miseris, sic ab aeterna harmonia prolapsis!

Dissonantiae nostrae quales in auribus oculisque DEI.

19. Non sola autem turpitudō, quae confusionibus nostris inest, sed & multiplex interueniens *noxa ac perniciēs*, merito nobis horrorem incutere debet. Primum enim in miseram prorsus conditionem praecipitatur, quicumque a veritate in errores, & libertate in seruitutem, a DEO lucis & vitae fonte in tenebras & mortem, prolabimur. Externe oculos habere coecos, aures surdas, mutam linguam, pedes claudos &c. calamitosum est: sed millies magis, si cui coeca mens, surdum cor, clauda, fracta, rupta, conuassata omnia. Qualia profecto sunt maiori ex parte omnia nostra, integrum vix quidquam.

Corruptelarum nostrarum noxa.

1. Quod nos sensu miseriae nostrae priuent.

20. *Accedit, quod plerique nec mala sua agnoscere, nec in melius aliquid commutare, vel optant vel patiuntur.* Nolunt ad lucem aperire oculos, bene sibi esse credunt in tenebris. Nolunt ad DEVM eleuare corda, bene sibi esse putant sine DEO. Nolunt ordinari

2. Stuporem inducant,

inter se constituendo applicare animum: bene sibi esse inter violentias & vincula imaginantur, eheu! multi horum, miseris pressi, luctu & suspiriis vitam vix aegre trahunt; nec tamen meliora anhelant. Plures ne sentiunt quidem mala sua, ideoque inter onera exsultant, cruces suas adorant, supplicia sua rident.

3. In sensum peruersum agant.

21. *Et quod peius, peruicacia & obstinatione laborant: ut melioribus, dum offeruntur, resistent etiam.* Peruerfitas quaedam, & conatus vincendi etiam in mala causa, nimis euidentis est in quibusdam naturis, si non integris nationibus aut sectis. Mendacio quaerunt opprimere veritatem, hypocrisi religionem, vi innocentiam: quid illis facias?

4. Quidquid mali vsque exoritur, potenter propagent.

22. In summa, *quidquid in genere humano mali exoritur, inceptum a quocunque, mox radices agit, potenterque ut infelix lolium frutescit: nec eradicari facile, aut etiam vlllo modo, patitur.* Coepit primus homo, omnium nostrorum progenitor, Adam, illicita appetre, DEO non obsequi, mandata eius transgredi: punitusque fuit, mox, ne malum impunitum abiret in exemplum. Nos tamen strenue continuamus: plenus enim est simillima progenie mundus totus. Coepit Cain DEO fucum facere hypocrisi, & punitus fuit: totus tamen mundus hypocritarum & homicidarum plenus est. Coepit prior mundus commessari, perpotare, libidinari, DEVM non curare: puniti sunt diluuiio, perieruntque, at non periit exemplum, imitantur id mundi huius, qui nunc est, incolae, perstrenue. Coepit Noe ingurgitare se vino, turpique ludibrio & scandalo esse suis, confusus propterea, nec tamen desistimus nos: ebriosorum turpitudines suas denudantium plena omnia. Coepit *populus a diluuiio* aedificare in coelum turrim, h. e. propriis cerebri sui adinventionibus ad DEVM quaerere vias. Confusi sunt & dissipati, nos tamen ne sic etiam per orbem dissecti, desimus aedificare Babel: non solum continuando conspirationes contra DEVM, vel nos inuicem, varias (colonias enim inde duximus omnes, omnesque simul sumti Babylon illa magna sumus, dispergenda in aeternum, nisi resipuerimus adhuc) sed & singuli etiam peculiare intra seipsos concipientes minutulas Babylones. Plenus certe confusionum est mundus vniuersus. Coepit Nimrod venari homines, monarchiamque sibi super gentes constituit, quam euertit dominus, sicut, & alius sequentes: nos tamen non desinimus scandere alii super alios, ad opprimendum quos datur.

23. *Auget incommoda, quod hae corruptelae in nos recidunt, nos ipsos perdant.* Minimum quidem inter caetera res literaria genus humanum vastat, quantum ad externa: quoniam sapientiae aemulatio bella & sanguinis diluua nulla adhucdum produxit, sicuti ab aemulationibus religionum & politiarum fieri videmus. *Non desunt tamen eruditorum etiam confusionibus perniciēs suae.* Nempe dum docti inter se digladiantur, iudocti stupent: dum illi delirant, hi in vertiginem aguntur: ad nutum quippe istorum hi versantur. Atque sic dum caeci caecorum duces sunt, quid fiet? Quid autem veritatis; de qua altercantur? illam nimis altercando amitti, vetus & verum est dictum. Dum enim victoriam alii tantum de aliis quaerunt, sophisticationibus plerumque res agitur: posthabito, quid veritati fiat, modo nos non succumbamus. Sed & qui veras defendunt sententias, plerumque acerbis in ignorantes inuectivis rem agunt: vt non aliud quam odium sui, & quam defendunt veritatis, reportent.

Noxa in specie
litterarum
confusionum.

24. *Ex confusione linguarum venientis noxae caput hoc est, quod* dum commune vinculum non habemus, vt corporibus ita animis dispersi manemus: dumque non penetramus ad inuicem vbique, (vti posset, si essemus gens vna, labii vnus) ignoramus nos inuicem pleraeque gentes, nostraque bona & mala. Vnde fit, vt nec mala commiserari, & inuicem succurrere, nec bona impertiri ac communicare, valeamus.

Et eius quae
in linguis est.

25. Magis autem oculos incurrunt *ea damna, quae dominantium aemulationes generi humano attrahunt.* Memorare alia nihil opus: *teterrima illa perniciēs, bella, quantas humano generi* (bone DEVS!) *afferunt clades!* Patebit id, si vel praesens hoc bellum, quo quadraginta fere annis infelix flagrauit Europa, intueamur. Quo tot exinanitae vrbes, tot vastatae prouinciae, excisi populi, subuersae florentissimae respublicae, integraeque regna cadaver facta. Nec dum omnino furoris finis: qui supersunt, vt se faciant in id laborant strenue. Quis modus aut finis malorum?

Et politica-
rum.

26. *Quid autem religiosorum aemulationes? magna furentium, & res sine fine intricantium pars, illi ipsi sunt, qui inter DEVM & homines pacis authores, & proxenetae, esse debebant.* Calamitosius vero est, quod hi ipsi *religiosi* in infinitum productis, & nodosissime implicatis *controuersis*, & doctorum ingenia, & indoctorum conscientias, sine fine fatigant: eoque animas, quas deliciis paradisi implere debebant, angoribus & tormentis implent: vt multi vitae huius

Et religiosorum.

pertaesi, futurae incerti, quo se vertant nesciant. Nam quid aduersus haec omnia? vbi? apud quem? veri ac solidi solatii quaerendum? Non nasci praestiterat, quare nasci ad tot miseras: tandemque praecipitari in mortis abyssum, nec scire quo vltra.

Miseriarum finis ne quidem in vitae fine perandus.

27. Voluerunt in gentilitate quidam aduersus calamitates vitae id solatio esse, quod exitus undique pateret. At vero id aduersus calamitates aeternas nihil valet: inde enim exitum quis speret? & quo? Lamentabilis igitur fors nostra, nisi aduersus tot vitae mortisque praesentes & futuros terrores solidi aliquid, quod intrepide opponamus, inueniatur. O DEVS, DEVS, DEVS, miserere!

CAPUT VII.

De emendatione rerum humanarum consultatum fuisse a corruptionis initio hucusque.

Consultare quid sit? & quo trino modo fiat?

Consultare, dicuntur homines, cum de rebus nouis recte constituendis, aut corruptis restituendis, aut amissis recuperandis, cogitationes suscipiunt: siue (1) apud animum suum quisque, (2) siue sermonibus apud amicos reciprocatis, (2) aut etiam deniq; re ipsa aliquid, pro cuius vitando aliquo malo, aut obtinendo aliquo bono tentantes.

De RR. humanarum emendatione semper consultatur, diuinitus & humanitus.

2. Trino hoc sensu de rerum humanarum emendatione consultatum semper fuisse dicimus, b. e. cogitationibus, sermonibus, moliminibusque variis, seriis, indefessis, DEI & hominum respectu. Quia nec DEVS prolapsis rebus humanis vnquam defuit, nec homines sibi ipsis per omnia. Iis tamen quae DEVS in reparationem perditis generis hucusque egit, agitque (quam ab ipso corruptionis initio errores nostros viis omnibus emendare quaerat, quamque omnia diuinae prouidentiae opera vnice eo tendant) in alium locum reseruatis: nunc, quid homines ipsi pro rerum suarum emendatione hucusque; tentarint, molitique sint, persequamur.

Hominum sapientum ab omni aevo molitiones, non aliae fuerunt.

3. Prorsus sic existimo: si quis omnium hominum sapientum, piorum, prudentum, qui inde ab exordio rerum humanarum vixerunt, possent intueri cogitationes, audire sermones, legere scripta, considerare facta, vix aliud illa fuisse reperiet, quam morborum generis humani vestigationes, &

remediorum aduersus morbos tentamina varia: quanquam successu ea-
tenus semper votis minore, vti mox patebit.

4. Sed nec illa, quae reliqua hominum turba vnquam egit, & hucua-
que agit, aliud sunt, quam pro emendatione rerum suarum molimina per-
petua: etiamsi quid agant non intelligunt. Scire enim omnis homo al-
iquid desiderat; & vt sciat, quotidie scientiam augere, h. e. quo-
tidie aliquid audire, videre, tangere, agere, etiam nouum aliquid
excogitare, quaerit: torpere prorsus, vix cuiquam possibile est.
Tum vero pro libertate, siue comparanda, siue turanda, quid non
vulgo tentant? etiam qui seruiunt, seruitutis excutiendae occasi-
onibus quam intenti sunt! conscientiae etiam vt consulant, nihil non
agunt omnes homines. Alii nempe tenerrime eam in obsequio
DEI custodiendo, vt eam experiantur pacatam! alii per vim ob-
tundendo, ne experiantur oblatrantem. Praeterea, quid est, quod
nemo mortalium sua sorte contentus viuat? quod quisque semper quiddam,
vnde sibi melius sit, quaerit? Affluat aliquis eo vsque bonis quibus-
cunque, vt aliorum iudicio beatus videatur, ille tamen sibi semper
aliquid deesse sentit: ideoque de augendis, vel in melius mutan-
dis, rebus suis cogitare non desinit. Etiam qui ad naturam hu-
manam minus pertinentia sectantur, opes, honores, voluptates,
bonum tamen sectari se sibi persuadent, eoque solum fine, quia-
se rebus istis leuare sperant, istis inhiando, melioris cuiusdam sta-
tus desiderium produunt.

Nec reliquum
vulgus aliud
(ignarum et-
iam quid agit)
agit.

5. Missis tamen vulgaribus istis, quae quotidiaua sunt, &
quasi a priuatis priuatim fiunt: quid publice & a viris sapientibus,
expressa publicae rerum emendationis intentione, tentatum huc-
usque fuerit, videamus: primum in sapientiae studio, deinde in
religione, tandem in politica prudentia: addito vbique, quid reperto
vno quoque remediorum effectum, aut in melius profectum, sit.

Catalogus re-
rum, quae a-
perto titulo.
pro RERUM
EMENDATI-
ONE, acta
sunt.

6. In sapientiae studio tentamen primum hoc fuit: quod viri qui-
dam ingeniosiores rerum contemplationi totos se dabant, nihil ali-
ud, aut nihil aequae, per totam vitam acturi, quam vt rerum na-
turas scrutando, cognitionis lumen sibi & aliis augerent. Nomen
his Φιλοσόφων, h. e. sapientiae amatorum, datum: quorum opera
humanum ingenium multum profecit, scientiaeque & artes inuen-
tae multae

I.
In sapientiae
studiis, id est
philosophia.

7. At cum non vbique ad rerum medullas penetrarent, aliter-
que multa posterioribus obseruarentur quam prioribus; aut etiam
coaeuis haec & illa aliter aliis visa: enascebantur subinde nouae

2. Philospho-
rum dogmata
fingendi con-
suetudo.

hypotheses, tentaturis num sic, vel sic, aut sic melius, procedere vellet negotium? donec ad infallibiles formas & normas reducerentur omnia, repertaque sunt multa prioribus meliora. Sed dum sibi alii sua deserere dogmata dedecori ducerent; aut quae recēntioris erant inuentionis nihilo viderentur certiora, *enatae sunt variae philosophorum familiae, diuisae iam in sectas, qualibet illarum sua defendente placida.* Quae occasio fuit, partim in veritatem rerum acrius inquirendi, partim tamen rursus de veritate rerum tam contouersarum dubitandi, aut etiam tandem in errores varios prolabendi.

3. De dogmatibus disputationes.

8. Cum ergo nusquam tam clarum, quod res eodem modo ostenderet omnibus, appareret lumen dissensionesque humanas animus moleste ferret, *uentum est ad concertationes de dogmatum, seu veritate seu verisimilitudine.* Quae fuit origo disputationum, quibus per tot secula omnia eruditorum perstreperunt; nonnulli quidem ad eliciendum hic & illic veritatem profectu, minore tamen illo quam ut operae pretium sit. *Disputationes enim illae ostendunt, firmissimaeque, argumento sunt, res non intelligi: quia si intelligerentur, demonstrarentur etiam ut videri possent.* Et quid indicat vsitata illa disputationum vehementia, rixae, clamores, odia? Certe non solemus videntes caecis irasci, commiserascere potius. *Res ergo ad propagandum cognitionis lumen non satis proportionatae sunt palestricae illae disputationes.*

4. Collegiatae placidae disquisitiones.

9. Mollius fuit institutum eorum philosophorum, qui blanda sententiarum collatione vti maluerunt, collegiali opera. Talia enim *sociata collegia* & apud antiquos in vsu fuerunt (collegia intellige patriarcharum, Aegyptiorum sacerdotum, Brachmanorum, Magorum, Druidarum, Rabinorum) & sunt haec: nempe *in Italia collegium Lynceorum, in Gallia Rosiorum, in Hispania Illuminatorum, in Germania Erugiferorum, & si quae alia sunt.*

5. Professiones publicae scholaeque.

10. Alii quoque prodesse magis, & in publicum, *scholas publicas* aperiendi inuenerunt consilium: quas frequentare, varios sapientiam profectos de rebus quibusuis differentes audire, eoque animos scientiae lumine tingere, cuius liberum esset, adeoque solenne, multo multorum profectu. *Hinc Philosophos Seneca generis humani paedagogos appellandos censuit.*

6. Libri in publicum scripti.

11. Et ut ad absentes quoque eruditionis lumen spargi posset, *inibatur consilium libros scribendi, iisque quicquid pulcrum & memorabile esset consignandi: siue ut in bibliothecis adseruati quoties vsus po-*

sceret expromi, siue etiam vt transcriptione multiplicari, & quibusuis mortalium communicari, possent. Quae res sapientiae studia per varias gentes & linguas spargendi occasionem dedit.

7. Libros celerissime transcribendi ars Typographica.

12. *Quod consilium ab inuenta arte typographica validissimam reperit promotionem.* Arte inquam, qua incredibili celeritate & elegantia multiplicari possunt; *vt se iis ad lubitum instruere, nihilque propemodum ignorare, cuius in promptu sit.* Artis enim huius beneficio, quicquid ab omni antiquitate monumentorum ad nos transmissum fuit, in lucem protractum est: & quicquid nostri aevi ingenia (antiquis haud minus foecunda) parturiunt, facillime a gente ingentem transmittitur. *Si modo ingratitude, tantique doni DEI abusus non vnus, non accessisset.* Nempe ambitio & avaritia: quae libros (bonos, malos) sine necessitate multiplicauit, scholasque & ingenia diluuii cuiusdam instar inundat & adobruit: vt quanta prius librorum fuit fames, tantum iam infecutum sit fastidium. *Accedit hominum socordia, libros propter indices coementium:* quibus dum se in omni casu iuuari, & quod vsus poscit reperire posse, confidunt, animum scientia rerum instruere non curant. Vnde fit, vt seculum hoc libros habeat doctos, viros non item: cumque antiqui sapientiam gestarint in pectore, nos gestemus in chartis.

13. Istitis tamen, quantumuis variis moliminibus, nondum omnem sapientiam ab antiquis ad nos deriuatam fuisse indicio porro esse potest, proximo hoc seculo indefessa tot scripturientium diligentia, nouosque istos libros legere desiderantium ardor: qualiter nullo ante hac seculo contigit. Fatendumque est, multa in hisce recentibus libris interdum detegi, quae ignorata fuerunt ante. Nonne ergo tam scripturientes isti quam lecturientes publice fateri videntur, illa quae ante hac exsistere, haud sufficere? omninoque melius commodiusque aliquid quaerendum restare? vt taceam iactantiam nonnullorum de arcana circa has vel illas artes scientia: quam seu vere habeant, seu vane iactent, argumentum tamen est vulgo nota vulgaria esse; nec rebus, aut humanae audidati, satisfacere.

8. Libros novos scribendi & legendi ardor, eatenus inexplebilis, imperfectionis rei literariae testis.

14. Agmen tamen horum omnium claudunt, qui nostra aetate numero bene multo passim prodire, *didactici.* Hi scilicet anxio molestissimoque labore *viam excogitare, ac monstrare, conati sunt, quomodo inscitiae & rudiorum mentibus tolli, scholarum errata corrigi, scholasticaeque cruces minui; contra eruditio plenior & solidior leuiori negotio, minorique tam docentium quam discipulorum fastidio,*

9. Sicut & noua didacticorum molimina.

comparari debeat. Pro quo obtinendo scopo alius hanc, alius aliam rationem, vti dispari ingenio aut diligentia, ita dispari quoque successu, iniuit. Omnes quidem laude sua digni, pro suo quisque tentamine; at erratis istis funditus amouendis nondum pares sufficientesque deprehensi. *Mundus enim tenebris ac barbarie fere eadem, vti semper adhuc, laborat: totque sapientiae thesauri & infundibula apud plerosque sine usu sunt.*

II.

In religione quid hucusque tentatum.

1. Coetus sacri publici.

2. Ceremoniae sacrae variae.

3. Ordines sacri varii.

4. Sectae variae.

5. Religionum indifferentia.

15. Pro emendando religionis statu tentata quoque iam sunt varia. Et primo obseruatur ab omni antiquitate, *per omnes gentes receptus iam, festis diebus coetus sacros cogendi mos*: vbi congressa multitudo de Numinis cultu deuote exhibendo, verbis & exemplis docetur. Sed & intermissum id rursus est passim gentium: & vbi retinetur, vix vsquam pro aeternae Maiestatis dignitate res tractatur.

16. Vt tamen decor tam sanctae rei non deesset, esset autem, vnde homines tam allicerentur ad coetus sacros, quam detinerentur in attentione, *instituti sunt diuinitus (aut etiam adinuenti humanitus) varii ritus sacri, sensus captiuantes, animosque ad hoc agendum, quod agitur, excitantes.* Sed & illa omnia partim obsolescere, partim in superstitiones degenerare consueuerunt: vt alii in aliis videmus, & culpamus.

17. Cum ne sic quidem ad religiosam mentem traduci possent omnes, turbaque hominum & ceremoniarum turbaret potius quam foueret, puriorem animarum zelum: factum est passim gentium & seculorum, vt magis pii & deuoti in peculiare quosdam ordines, aut societates, coalescerent, strictioribus quibusdam legibus, ceremoniis, exercitiis, ad serio ac deuote seruiendum DEO inter se obligati, exemplisque mutuis sese inuicem excitantes.

18. Quin &, si corruptus visus fuit, totus religionis status, nec emendandi eius ex toto spes esset, a toto ecclesiae coetu sese separandi, peculiareque coetus, & peculiare religiones, constituendi, apud Iudaeos, Christianos, Mahomedanos exempla habemus. *Vnde schismata & sectae, heresesque inter illos exortae.* Tam impotens est animis humanis, DEO quam purissime seruiendi, desiderium: tam insuperabilis veriora & meliora videndi, aliisque commonstrandi, aut etiam commonstrantibus obsequendi, cupido.

19. Romani olim omnes omnium DEORVM dearumque religiones, quos & quas apud vllam gentem reperissent, in suam rempublicam recipiebant: aberrare se sic a vero veri DEI cultu,

quis-

quisquis esset, non posserati. Ideoque omnibus ac singulis aedificabant templa, tandem & unum omnibus, *πᾶνθεῶν αἷκτον*: sicuti & Athenienses altare, **IGNOTO DEO**. Sed confusio fuit veri DEI cum idolis, religionisque purae cum spuris; cum nec DEVS verus nisi vnus; nec religio vera nisi vna, esse possit; quia verum plus vno esse non potest.

20. Contrarium huic nonnulli insistere tentarunt viam; *religionem nisi unam, nempe suam, non tolerando*. Cum enim numinis colendi viam, quam sequebantur ipsi, solam crederent legitimam: (sid autem quis non credit?) putabant se DEO praestare cultum, si hanc propagarent vnā; reliquas, tanquam numini inuisas, abolerent. Quo zelo hucusque videmus flagrare plerosque, ut omnes a se dissentientes religiones extirpari posse perquam optent; manus etiam, si occasiones viresque finunt, non illubentes operi admouentes. Sed zelus hic non est secundum scientiam: nec enim tali exemplo praecit DEVS, qui tolerat omnes.

6. Religionum intolerantia.

21. Reperti tandem sunt, qui ob tot tantasque in religione confusiones horrore correpti, *conscientiae tranquillitatem in ipsa irreligiositate quaerere attentarunt*, h. e. in Numinis abnegatione: experiri volentes, an vel sic meliuscule possit esse animo, si amoueatur is, quem alioqui in aeternum trepidare necessum esset. Extrema, quidem haec istorum dementia est, ex eodem tamen quo caetera illa fonte promanat. Numinis sensu: a cuius pauore liberare sese quaerunt.

7. Religionum omnium abnegatio.

22. Ita videmus, quam nihil intentatum relinquatur pro excolendo numinis commercio, tranquillandisque conscientis. *Profectumque aliquid saltem esse, hoc testimonio sit, quod quae adeo olim inuauerat insania, πᾶνθεῶν (multorum Deorum cultus) iam DEI ope sublata est*. Quotquot enim nunc orbem terrarum incolimus, vnum adoramus DEVM, coeli & terrae creatorem; vsque ad paucos adhuc superstites, qui quid adorent nesciunt. Quos o illuminet iam quoque aeterna lux! nobisque caeteris lucidiorem in dies sui concedat conspectum, ut videamus talem qualis est, & illi feruiamus sic vti beneplacitum est sibi.

Quo omnia ista profectu.

23. Videamus iam quid pro obtinenda in genere humano pace & concordia tentatum sit, quam varie, & quo successu? primum medium fuit, *Pro cohabitacionis pace quid societatum fundatio; ubi plures coalescunt, ut in unum corpus membra, tentatum. regenda tamen a capite vno, ordinis causa*. Talis societatis primitus fuit domestica, in vna familia; deinde plurium familiarum, in v-

III.

Pro cohabitacionis pace quid societatum

fundatio.

no vico : tum plurium vicorum in vna ciuitate : tandem plurium ciuitatum in vna regione, aut regionum in regno vno : cuiusmodi subordinatio fundamentum est omnis boni ordinis, omnibus in rebus : per se tamen, sine aliis vinculis, non satis firmum ad cohibendum exorbitationes.

2. Legum vincula.

24. *Ventum ergo ad leges hominibus ferendas, ut quisquis suo loca munia sua non ignorans, ex praescripto regulariter viuere consuesceret. Quod vt ordini externe conseruando non inidoneum est medium, ita internas tollendi ataxias vim prorsus habet nullam : quia natura humana concreatae sibi libertatis memora, nihil aegrius quam legibus constringi, tolerat. Nitimur (potius) in vetitum semper, cupimusque negata : quia nostrae spontis esse cupimus.*

3. In exorbitantes inuictiuae.

25. *Venerunt ergo potestatibus auxilio sapientes, philosophi & poetae; exprobrantes turpitudinem, si animal rationale nollet duci, sed impetu bruto agi. Hinc Diogenes in ipso meridie Athenis, cum accensa lucerna per mediam hominum turbam discursans, homines se quaerere dicitabat : confundere sic brutalitatem vulgi, & ad aliquam sui cognitionem permouere, quaeritans. Hinc Heraclitus suspiriis, lacrymis, lamentisque perpetuis humanas stultitias perpetuo deflebat. Democritus vice versa ad cuiusuis hominis conspectum ridens, omnes vanos & irrisione dignos esse testabatur. Alique alia simili sensu factitarunt, praesertim poetae comici, tragici, & satyrici : qui iam laudando, encomiaquae humanae naturae, & ideas, scribendo; iam vituperando & mordendo, exitusque scelestorum horrendos praemonstrando, virtutum & vitiorum exempla, praemia ac poenas, conuocato ad publica spectacula populo exhibebant. Sed confusiones querelis, aut fletu, aut risu (si ad remedia non veniatur) non tolli, res ipsa docuit : plerisque hominum pro stoliditate sua sapientum illorum aequae fletum ac risum irridentibus.*

4. Philosophia practica, seu moralis.

26. *Quaeritum ergo laboranti humanae naturae consiliis bonis subuenire; unde philosophiae studium (rerum fines vestigans, & ad fines media disponens) enatum. Quanquam autem ingentibus euecta fuerit laudibus philosophia : quod esset animi medicina, vitae dux, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, ad beatitudinem lux, & quae hominem DEO parem faceret &c. id tamen & paucis, & parum profuit, plerisque nec voces ipsas exaudientibus, nec rem intelligentibus.*

27. *Constitutae itaque legum transgressoribus poenae, irrogataeque:* quia sine his indomita esset malorum licentia; neque consistere, posset vlla humana societas in vlla gente. Nec tamen vel sic etiam omnis malignitas & violentia reprimi, nedum tolli, possunt: quod carceres; cippi, patibula, similiaque maleficos & maleficia refrenandi instrumenta, vix vnquam otiosa, satis testantur.

5. Transgressoribus constitutae poenae.

28. *Cum sic etiam vacillarent omnia, tentatae sunt variae regiminis formae: iam vni permittendo totius reipublicae arbitrium, iam pluribus selectis, iam omnibus promiscue.* Sed singulas hasce gubernandi formas (*Monarchicam, Aristocraticam, Democraticam*) sua secum ferre incommoda, ordinisque suo modo soluere repagula, deprehensum est. Nempe quia vbique se aliquid admiscet violentiae: innatus autem menti humanae libertatis amor vsque adeo expugnari non potest, vt vbicunque se circumueniri & constringi (seu vnus seu plurimum concessae potestatis abusu) sentit, non quaerere exitum, qua datur, impossibile sit.

6. Regiminis tentatae diuersae formae.

29. *Etiam vt alii ab aliis tutiores esse possent, coeptum est foederibus sese copulare, primum quidem reges cum subditis suis, & vice versa; legibus certis, tum vicinae ciuitates, regiones, regna.* Si autem violari foedus altera pars sentiret, nec emendari querelis & expositationibus res posset: bellis vicisci iniurias, seque restituere libertati, quaesitum.

7. Foederum vltus.

30. Sed & aliud minus violentum discordiarum remedium tentatum est, *reductio nempe plurium terrarum sub sceptrum vnum:* vt dissidiorum praeuenirentur occasiones. Inde regnorum minorum coniunctiones, vsque ad tentamen, omnia mundi regna sub vnum reducendi caput. At nec id satis feliciter successit vnquam, a tot monarchis & nationibus toties tentatum. Nec enim vnum hominem sufficere omnibus possibile: administratio, etiam in monarchico statu, committenda est pluribus. Qui aut ambitiosi sunt, regnaeque malunt quam ministrare, & contra dominos suos insurgentes, eos regnis exuunt (vti non semel factum) aut mercenariorum instar perfunctorie res agunt, avaritiaeque suae aut libidini indulgent. Vnde populorum impatentia, murmura, tandem tumultuationes, seditiones, bella, regnorum ruinae, & ex re collectis ruinis noua rursus minutiora regna.

8. Reductio potestatum sub caput vnum.

31. Hoc igitur istis regnorum & rerum publicarum collisionibus profectum est: vt tametsi mundus toties iam sanguinis diluuiio, desolationesque horrendas, passus sit, *causae tamen bellorum*

Causae nihilominus tamen bellorum perstant semper.

perstent: dum alii aliorum libertati insidiari, & hi rursus pro libertate sua excubare, & sic leuissima occasione ad certamina & caedes redire, non intermittunt.

Imo confusio-
nes in dies au-
gentur magis.

32. Videmus ergo, tametsi mille modis tentetur religio, mille modis politia, mille modis literatura, seu scientiarum status: nihil tamen reperiri, quod omnibus sufficiat. Laudant quidem plerique sua, sibi que in illis complacent: at reuera vix quisquam est sine scrupulis conscientiae, aut periculo status sui. Alii vero in aliis quid non monstrosi videmus? Imo non solum nihil remediis insigniter profectum est, creuerunt magis mala sub ipsis remediis. Sectae dum se inuicem extinguere quaerunt, non extinctae sunt, sed auctae. Hostilitates dum se expugnare quaerunt, non sublatae, sed radicatae. Res literaria quo plures accurrunt, eo redditur intricatior. *Ita prius morbis laboratum est, post remediis, nunc vtroque. Nec enim iam vel morbos nostros, vel remedia, ferre possumus.*

Ostenditur id
exemplo me-
dicinae.

33. Exemplis pateat, quam remedia haecenus quaesita morbos nonnisi auxerint. *Non postrema scientiae humanae pars est medicina: quae quomodo creuerit, & quid profecerit, videamus!* Antiquis hominibus morborum remedium vnicum fuit, *vitalis frugalitas*: a qua cum paulatim ad delicias, & inde in intemperiam, deflecteretur, eruperunt morbi, hi & illi. Quaesita his remedia, repertaque ruditer primum, sufficienter tamen. *Cum morbis deinde creuit ars, & cum arte morbi*: vt infinitum quid factum sit vtrumque. Morbis enim oblectatur ars, quotquot potest modis; artique rursus morbi. Quia dum ars corpora humana afficit varietate infinita; infinita elicit & excitat in corporibus latitantia (alias sese vix exfertura) morborum semina: hominesque ipsi, dum confugio medicinae freti, in omnem intemperantiam ruunt, omnem in se tartari vim commouent, stragesque valetudinis edunt infinitas: quibus tandem omnis medicinae vis succumbit. *Vt iam felicissimi videantur, qui medicinam ignorant, nec ea utuntur*: ac, ne vti opus habeant, temperantia praecauent.

Et Iurispru-
dentiae,

34. *Similiter se res habet in administranda iustitiae ratione, vbi legumque interpretationes in tantum creuerunt, vt praxis facta sit, & difficilis supra modum, & lubrica, & periculosa, passim denique peruersa. Quod facit, vt praestare videatur ignorari omnia, & ad solius naturalis iuris dictamen componi omnia.* Ostendunt id exempla regiminis in gentibus minime cultis, pro barbaris licet a nobis reliquis habitis: qui dum interuenientes lites ex aequo & bono inter se dirimunt,

& minus rixarum habent, & quietius sua possident.

35. *Idem iudicium de sapientiae studio, philosophia, obtinet: multiplicata esse, & in millies millenas minutias dissecta, de rebus quibusuis minoribus (maiora enim rerum vulgaris philosophia ignorat adhuc) opinamenta, subtilitatibusque spinosis tam intricata omnia, ut quisquis se istis immergit, vertigine non corripi, (seu sensuum, seu phantasiae) vix possibile sit. Ut propemodum ignorare praestet omnia, quam opinionibus infinitis infinite distrabi: Et pro scientiae luce opinionum tantum habere fumos.*

Et philosophiae.

Et denique theologiae.

36. *De religionis cultu, theologia, non aliud iridem pronuntiare veritas permittit, quam esse opinionum de DEO, rebusque diuinis, interminabile chaos: siue quidem tot religiones, quas ubique per orbem videre est, cum inuicem conferamus, siue vnamquamque in seipsa consideremus. Nam si velimus inspectare omnes, quis numerare? si singulas, quis penetrare, poterit? Rudissimae illarum nihil sunt nisi tenebrarum abyssus, non tam inanitate sua, quam monstruosissimis de DEO, rebusque diuinis conceptibus, horribiles. Contra quae cultissimae videri volunt religiones, theologiam suam in tot millenas habent dissectam quaestiones, dubitationes, controversias, & sine fine casus & lites; ut nec vllum ingenium subtilitatibus omnibus comprehendendis; nec vlla conscientia scrupulis omnibus (qui quo plus quis istis scrutandis se occupat, eo plures enascuntur) concoquendis, sufficiat. Ut non immerito nonnullorum tot infinitis scopulis allisae, tot infinitis angoribus excruciatas mentes, in eam veniant opinionem: praestare ignorari omnes factiosas rixosasque religiones, unumque tacitum & occultum mentis cum numine coli commercium.*

CAPUT VIII.

De rerum humanarum emendatione an porro consultandum videatur? Et quare id urgendum?

A Deo inualuisse mala nostra, ut remedio vix amplius videatur locus (postquam tentata etiam remedia in perniciem vertunt) est cur indoleamus omnes. Sed an & manus remitemus omnes? absit! medicinam cessare

Malis non cedendum: quia

non conuenit, non cessante morbo : instare potius, & variare, iuxta illud Poetae,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes :

Mille mali species, mille salutis erunt.

1. Morbi etiam aetate languescunt.

Felix quandoque medicus in morbum declinantem incidit, qui ante validioribus remediis cedere refractarius, lenioribus post cedit. *Quis ergo scit, annon nostris tam diuturnis malis tempus ipsum ali- quod ferat auxilium?* certe quibusdam iuuenilibus morbis ipsa senectus remedio est.

2. Radices in nobis boni corruptae licet, non tamen sublatae sunt.

2. *Res humanae corruptae sint licet, sublatae tamen non sunt: quia etiam sub errorum, visiorum, confusorumque fermento remanet diuini operis massa.* Adest desiderium sciendi, sensus numinis colendi, amor quiete agendi. Reparari haec, aut denuo creari, opus non est: sed reconcinnari, & intra cancellos suos reduci, DEI operae ne exorbitent. *Nec obstat, quod instinctus ad bonum sint hebetati, notitiae ad verum obscuratae, facultates ad operandum debilitatae:* quippe omnia ista in ipsa corruptione naturam suam exserunt, aberrando etiam scopum petunt, praeualente operae DEI admista corruptione. *Quid enim? admittunt homines mala? non certe, nisi sub specie alicuius boni. Amplectuntur falsa? non aliter quam sub specie veri. Declinant facienda? non profecto, nisi sub specie impossibilis, aut difficilis, aut inutilis. Detrahantur ergo rebus larvae, ut quid vere verum, vere bonum, vere possibile, facile, utile sit, vere videant: qui nunc non videndo decipiuntur; videndo non decipi, eoque singulae facultates obiecta sua vere vere persequi; gaudebunt.*

3. Potenter adhuc in nobis aberrent licet, operantur.

3. *Nec adesses tantum hominibus, sed potenter adesse facultatibus istas, hoc ostendit: quod dum illis vii nescimus, in infinitos errores, vitia, temeritates, & inde casus, nos impellunt potius quam ut otiosae sint.* Malunt nempe homines errare, quam nihil opinari; & eligere mala, quam nihil ambire; & operari praua, quam torpere. *Quidni ergo spes sit, si prouideatur, ut tam auide pabula sua quaerentibus offerantur vere: vera, bona, facilia, emendatiores proditurae actiones? plane sperandum, si offerantur intellectui nonnisi vera obiecta, notiones communes praesto affuturas, quae adsentiantur: si voluntati nonnisi vera bona, instinctum communem vere affuturum, qui assiliat & rapiat: si facultatibus operatiuis, nonnisi agibilia legitima, ipsum harmoniae amorem pulchre quam monstruose operandum esse mox cuique suasurum.* Nam profecto tam impoten-

potentet quaerit natura humana perfici, vt si quid veri, boni, possibilis, alios videat consequi, se desperet posse assequi, inuidia ac moerore se conficiat. Gaudet nempe quisque ea scire, quae circa se sunt, & se concernunt. Gaudet se & sua regere, eoque sibi omnia ad nutum succedere. Gaudet denique Numen habere propitium, illiusque fauore beatus esse, hic & in aeternum. Mallet non esse, quam sibi male esse. Dum igitur aliquando se ista non adsequi, quibus fruuntur alii, videt, ringitur, dolet, tristatur, ad desperationem vsque.

4. Si ergo hominibus ostendi posset omne suum bonum: non ferri ad illud, imo non rapi, impossibile foret. Nempe si particulare quoduis bonum homines ad se rapit, quidni totum bonum? (plus efficere posse ignem quam scintillam, mare quam guttam, montem quam puluisculum, necesse est.) Nunc homines non vident omne suum bonum, quia non vident omnes suos fines, praesertim vltimos: & quia non distinguunt inter vera bona, & apparenter bona: & quia in bonis etiam gradus non attendunt, vt inter bona & meliora, & optima, electionem sciant. Et tamen quod quis videt, & quantum videt, tantum consecratur. Spes igitur est: si videant omnia, & videant citra errorem, electuros potius meliora quam deteriora.

Si modo hominibus vere ostendatur verum suum bonum.

5. Tum si hominibus ostendantur ad omne bonum suum media prorsus certa; tot illae aberrationes, ob quas votis suis excidunt miseri, abesse profecto possent. Errores quippe hominum omnes in connectionibus fere sunt: quod media finibus applicare nesciunt. Hinc est quod aut non applicant, aut male applicant, aut non constanter: & sic a finibus & votis aberrant suis.

Et vera ad illud media.

6. Si denique hominibus ab impedimentis soluantur omnes suae facultates, vt quod volunt, & sciunt, etiam se posse sciant: progressuros ad optimos fines suos, spes est. Et per consequens, si instinctus communes, & notiones communes, in ordinatum diductae sint (in conspectu mentium) syntagma, aliam prodituram rerum faciem, optatum nempe animorum, voluntatum, & actionum consensum.

Facultatesque mali affectu-dine ligatae soluantur.

7. Id autem inde; quia communes instinctus quid omnes velle debeamus, ne discordemus voluntate, docerent nos. Et communes notiones quomodo res in fundamento intelligendae sint, ne dissentiamus intellectu, instruerent nos. Communes vero facultates quid operari omnes conueniat, ne dissonemus studiis, ostenderent nobis. Atque ita si ex communibus fontibus saperemus, amare-

Ex istis fontibus iidem permanens riuuli.

mus, ageremus, omnes: haberi posset unā, vera, bona, catholica, omnibus sufficiens, Philosophia, Religio, Politia.

Demonstratur
id exemplo cuiusque haec
legentis.

8. Adiuuro te qui legis haec, examina teipsum: annon si philosophandum tibi sit, optes te veras per omnia rerum rationes adsequi posse? ut hallucineris nusquam, penetres ubique, peruideasque omnia quae sunt, ita ut sunt, causasque cur ita sint, vere? Tum si religio tibi colenda est; annon verum numen malis quam falsum? veroque potius quam falso, nihil tibi profuturo, Numen potius contra te irritaturo, colere cultu? denique si regnandum tibi sit, annon optes securam tibi maiestatem, quietemque omnia potius, quam turbata? si talia in te reperis, ex teipso genus humanum aestima; communeque pro communi felicitate votum certo collige. Nam quod tu optare scis, in bonum tibi: non optare non potest sibi quisquis sanae mentis est. Ex te igitur vno desideria cognosce omnium!

Et omnium
quaerentium,

9. Sed & circumspice alios, pro communi bono communia iam esse omnium studia & conatus videbis: tamen, quod iam quaerunt, inuenire nondum sciunt. Emicant enim e lucidioribus animis fulgoris diuini reliquiae in nobis scintillulae, confusionumque tenebras discutere magis magisque quaerunt. Quis sperare prohibebit, fore ut tandem e iunctis illis, & in flammam coeuntibus scintillis, ipsa clara scientiae verae, virtutis verae, potentiaeque verae, oriatur lux?

seu lucidam
philosophiam,

10. Quaerunt enim permulti lucem, accenduntque alii post alios variae scientiae lampadas: ut velut infinitas iam habeamus accensas, satique veritatis luce flammantes, faces. Modus tantum inueniatur, quomodo faces iungantur omnes, ut ex omnibus lucibus fiat lux vna; lumen erit prorsus magnum.

seu perfectam
religionem,

11. Quaerunt alii religionem aliquam perfectam, eoque fine excogitant etiam alias post alias. Si dederit DEVS, ut veram videant omnes (qua grate omnibus colatur omnium DEVS, benedictionemque suam super omnes effundat) non acceptare eam non poterunt. Si (inquam) veram, & vnam solam perfectam, DEVM colendi rationem, videndo videbunt omnes.

seu tranquil-
lam politicam.

12. Quaerit denique mundus pacem & tranquillitatem, quaerendoque se fatigat, imo conficit. Omnia enim bella non nisi pro pace geruntur: dum aut pacatas sibi monarchias, regna, dominia, quaerunt, qui alios bello subiugant; aut sartam tectam libertatem, qui se defendunt: hi & illi vi & armis, dum aliter se & sua tutari non posse confidunt, rem gerentes. Quid ergo si mollioribus viis

DEVS veram, certam, securam, omnibus communem, ostendat pacem? non sperandum vt eam amplexu dignentur omnes, putabimus? Sperabimus certe, fore vt omnes homines incipiant, esse sui reges: reges autem regum reges; sapienter, blande, potenter, DEI loco administraturi mundum.

13. *Auget redigendi aliquando in harmoniarum mundi spem, illud ipsam atrox odium: quo sese inuicem sectae omnes in religionibus, philosophiis, politiisque prosequuntur.* Vnde enim illud nisi ex amore vnitatis, veritatis, bonitatis, profluit? Vnitas nempe principium est omnis entis: quia partium coadunatione fit, earundemque complexu mutuo conseruatur. Hinc est, quod dum vnitas vera est, benè sibi esse sentit omnis res. Et per consequens a difusione quia venit distractio, & inde corruptio, prouenit etiam anxietas & dolor. Vnionem ergo quia rumpere videtur, quisquis nobiscum non facit, odio dignus habetur. Sed quamdiu non eodem modo res intelligimus, tam diu fieri non potest quin quemadmodum intellectu, ita voluntate, & dehinc studiis, ab inuicem abeamus: eoque metus & formidinis, odiorumque & dolorum, alii aliis causa simus. Dolorem vero cum fugiat omnis natura, amore autem oblectetur, spes est vt detectis vnionis verae (& hinc veritatis ac pacis) fundamentis veris, assiliant cum gaudio, odiaque mutua in amores mutuos lubentes commutent. Nec aliud restat in praesens, nisi vt impetremus a DEO placidae disquisitionis propositum, dicentes alii ad alios: *iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus; quid sit melius!* Iob. XXXIV. 4.

Auget spem inter sectas vbiq; vigeas odium.

14. Voluntatem itaque in harmoniam redeundi (cum rebus, cum inuicem, cum DEO) ipsi humanae naturae non deesse videntes; *hominibus aliquando persuaderi posse vt faciant, ad quod vltro propendent, cur dubitemus?* Praesertim cum per ipsam quoque rerum naturam id ipsum, quod vt fiat suademus, fieri possit. *Mundus namque vnus est naturaliter; quidni & moraliter fiat?* Equidem Europa ab Asia, Asia ab Africa, Africa ab America; regna item & prouinciae aliae ab aliis, montibus & vallibus, fluuiis & maribus, determinantur: vt non omnes commeari queamus ad inuicem. Communis interim mater terra omnes gestat & nutrit: aer & venti omnes transpirant & vegetant; idem coelum omnes tegit; idem sol cum sideribus reliquis omnes circumeunt, & per vias lustrant: vt communi habitaculo omnes vti, communique spiritu foueri, palmam sit. **Conciues igitur vnus mundi cum simus omnes, in vnam**

Et mundi in vnitatem sese recolligenda studium.

republicam, sub easdemque leges, coire quid prohibet? Fuit, cum per agros viuerent dispersi mortales, a mutuis commerciis seclusi: faciebat quisque quod bonum visum fuit in oculis suis. Cogitabat nempe quilibet fragmenta sua, loquebatur quisque idioma suum cum suis, egit cum suis quod voluit: hinc in tantam diuersitatem abierunt fragmenta, linguae, opera mortalium. Sed postquam inhabitare oppida & vrbes, colligereque se in societates, & colligare legibus coeperunt: coeperunt quoque multa, prius varie disceptata, coire. Familiae in ciuitates, ciuitates in regna, regna minora in maiora. Postquam igitur vnus ille mundi conditor & dominator, DEVS, in dies mundum sibi ipsi magis patentem, & vndique peruium, facere non desistit: quid sperare prohibet fore tandem, vt omnes fiamus vnus, bene ordinatus, iisdemque earundem scientiarum, legum, religionisque verae vinculis bene colligatus, coetus? certe quaecunque sparsa in numeros, & numeri quicumque sparsi in summas, colligi possunt, etiam in summarum summam venire nihil prohibet.

Et humanae
naturae iden-
titas.

15. *Natura etiam humana vna eademque est omnibus, quorumcumque terrae climatum habitatoribus: sensuum, ratiocinationis, voluntatis & appetituum, facultatumque operatiuarum, idem apparatus omnibus: res rerumque apparentiae, actiones & passiones, eadem: DEVS idem. Subesse & praeesse, ordinis causa, mos receptus omnibus.* In omnibus autem illis omnes optant idem, nempe optimum. Faeterent profecto omnibus errores omnes, si clare satis ostendere sciremus omnibus veritates omnes. Faeteret religio falsa, si ostendere nouerimus veram. Faeterent tyrannis, omnisque violentia, si libertatis verae gustum verum dare possemus omnibus. Vt plane nihil restet, nisi vt quod volumus & possumus omnes, sciamus quoque omnes.

Et considera-
rio diuinae, in
bonum tan-
dem exitum o-
mnia dispo-
nentis prou-
dentiae.

16. Tandem *melioris aliquando rerum status spes fulcit diuinae, bonitatis consideratio: qui sibi, non satanae, genus humanum condidit: tolerare igitur imposturas non semper poterit. Et sapientiae: quae gradatim opera sua perficere, aliena destruere, gaudet. Perficiet itaque opus sapientiae suae in nobis, destruet satanae versutias, ne metuamus. Et quia est optimus, permittere mala nollet, nisi sine optimo: nempe, vt occasione mali semper emergat aliquid boni, ad summum vsque. Sic itaque ille moderabitur omnia, vt fabulam a creaturis suis male coeptam (aut certe sapienter a se coeptam, a creaturis irrationabiliter agentibus interurbatam) in optimam deducat catastrophem. Eum igitur tam in-*

felici

felici mundanae fabulae felicem impositurum catastrophem consideramus?

17. Praesertim cum se in magnam quandam mutationem eidenter iam disponant omnia. Nunquam certe ab orbe condito tantus fuit multorum in emendandis rebus feruor, bono cum successu passim; quidni speremus reliqua? ut tandem in conspectum veniat totum, quod a tam diuersis, tam solite, per partes elaborari curat occulta omnium architectatrix, prouidentia Dei? Non externus sane, architectus consiliorum suorum rationem detegere solet operariis: ex partium tamen apparatu de futuri operis magnificentia iudicari solet. Nec igitur nos errauerimus, si sapientissimum DEVM (qui frustra nihil agere potest) spiritum publicum non excitare nisi in usum publicum, colligerimus: conatibusque piis pro ecclesiae salute, & incrementis gloriae DEI, obstetricaturam ipsam DEI manum.

Et seculi in melius se iam transformantis molimur.

18. Haec ergo spes si nos habet, oia venturi boni scrutemur vias! promouendoque commune generis humani bonum, administri simus diuinae bonitatis! Imo vero, si vlla in nobis est numinis veneratio, ea non tam suadere nobis, quam cogere nos debet, ut vindicias gloriae DEI meditari, qua vsquam possibile, non intermittamus. Si non aliud profecturi: certe ut coelum & terram, angelos & homines, DEVMque ipsum, testes habeamus, dolere nobis quod a taxis nostris paternum eius cor tantopere contristemus, nos miserae creaturae. Eamus itaque, & confringendi compedes satae, nosque in libertatem ad quam conditi sumus asserendi, modos viasque vestigemus! DEVM, ut veras ostendat, humiliter precati.

Promouendum ergo hoc regenerandi seculi opus animose.

19. Verum enim vero tollendi videntur scrupuli, subnasci hic quibusdam conscientis (nostrae etiam antehac) soliti. Tale hoc propositum, emendandi res humanas vniuersaliter, annon supra humanum quid sit? Annon sic temere aliquid ab homine, quod soli DEO relinquendum sit, attentetur? Videndum id est; ut si non prohiberi nos talibus ausis conscientis nostris patuerit, rem tanto confidentius aggrediamur, ministerialem ea re operam commodaturi DEO: si forsitan ea uti, viisque, quas videre dabit sapientia eius, omnipotentia eius explanatis, ad finem tanti desiderii facilius, celeriusque nos promouere bonitati ipsius placeat?

Scrupuli tamen prius tollendi.

I.
An talia tentare homini liceat.

20. Licere autem nobis salua conscientia, imo per conscientiam nostram, emendationis quaerere vias ostendunt sequentia. Primum: in res,

Resp. Licet, (1) Quia in res suas cuique ius potestasque est,

quae potestati cuiusque subiectae sunt, ius suum usurpare (h.e. res suas ad suos usus accommodare, si quid in illis corruptum emendare, & ad quamvis necessitatem transformare) iure naturae cuius licet. At res nostrae, nostrae sunt: non tantum inferiores illae, dominio nostro subiectae: (terra, lapides, metalla, plantae, animalia:) sed & quae nobis de suo liberaliter adiecit creator, intellectus veri, voluntas boni, prosequendique omnia concupita facultas. Omnia inquam nostra sunt, nobis data, nostraeque custodiae concredita. Quae si non custodiimus fideliter, corrumpique suimus, emendare ius fasque est: DEO non tantum id non prohibente, sed congratulante, si dona sua non semper a nobis dispergi, aliquando etiam recolligi, & reuerenter haberi, videat.

(2) Quia deperdita sua quaerere, prohiberi nemo potest.

21. Deinde, deperdita sua quaerere naturae iure cuius licet. At nobis omnibus deperdita sunt, rerum ordo, animorum consensio, conscientiae tranquillitas: plerique etiam DEVM, & nos ipsos, adeoque omnia, amisimus. An ergo quaerere amissa prohibere quisquam poterit? Res DEVS nobis creauit; Nos nobis sociauit? Se nobis dedit. Est autem DEVS quem benignitatis suae non poenitet: quia essentialiter bonus cum sit, non mutatur, neque decreta sua mutat, neque data reuocat, neque cuiquam quidquam sui negat, si sint qui quaerant, & petant, & pulsent. Quaeramus ergo amissa bona! petamus rursus nobis ob culpas nostras subtracta! pulsemus ut nobis aperiantur occlusa! hac via ituri, obuium certo habebimus DEVM, sua nobis offerentem, nostra reddentem!

(3) Quia errorem agnoscenzi de reditu cogitare integrum est.

22. Cogitandum & hoc. Quicumque de via deerrauerit, redire in viam (nedum de redeundo cogitare) non prohibetur, obligatur potius: quo negotium, ob quod viam ingressus, maius, eo magis; & quo periculosa sunt illa, in quae incidit, auia. Atqui nos omnes a rerum luce, a DEO animorum duce, ab angelorum comitatu; interque nos ipsos a concordia, enormiter aberrauimus; inque horrende periculosa corporis & animae praecipitia prolapsi sumus. De redeundo igitur cogitationes suscipere, quomodo nos prohibere possit benignissimus ille DEVS? qui nostri commiseratione ipsemet nos inlclamat, pericula ostendit, reuerti iubet, reuertique tergiversantes variis castigationibus submonere non intermittit. (Omnes quippe calamitates vitae, nihil sunt nisi manus DEI nos errorem admonens.) Nisi ergo erroribus addere volumus blasphemiam, de DEO aliter quam quod velit, optet, offerat, salutem nostram

stram, cogitare caueamus: & ad eum a quo aberrauimus, & qui nos flagellis etiam suis ad se reuocat, redire festinemus.

23. Porro, *Quaecunque licet optare & quaerere, eorundem simul rationes, quomodo fiant, intelligere, & ut intelligantur scrutari, licet:* quia DEVS quemadmodum irrationale nihil nobis mandat, ita irrationabiliter nos aliquid operari non postulat, imo non vult. Omnia vero quae vniuersalis lucis beneficio vniuersalem sortitura effectum sperantur, ea sigillatim iam nunc nobis iniuncta esse, ac proinde rationes eorum nos intelligere teneri, certum est. Certum ergo etiam, nos iunctorum rationes intelligere non prohiberi. Exempli gratia. *Tenemur nunc iam omnes vera & bona quaeque, quemque docere, falsa & praua dedocere, illiusque rei occasiones certas posse. Quid ergo modum quaerere prohibet, quo omnes, omnibus, omni occasione, vera & bona demonstrare, a falsis & prauis potenter deterrere, valeamus? Tenemur iam nunc Christiani, quisque pro se, regnum Christi ampliari, diaboli destruere: quidni ergo & viam quaerere, quomodo ad idem nobiscum agendum persuadeamus omnes? Tenemur sectari pacem cum omnibus: quidni ergo & aliis monstrare pacis omnes, & omnibus si possumus, vias? Atque si veritati e tenebris eruendae, vel a contradictionibus propugnandae, hactenus liberis ingeniis vacare libuit; quidni veritati erutae, ac defensae, iam etiam per omnia diffundendae vacare liceat? quod si bona pace DEI (qui veritas est, & a nemine veritatem ignorari vult) licet: quidni quoque veritatem sic omnibus in conspectum ponendi quaerere vias? Pendent illa ab inuicem, nec diuelli possunt.*

(4) Quia quod optare licet, ambire licet.

24. Summa: *quae extra nos sunt & sunt, illa sine cura nostra fiunt* (Iob. XXXVIII. 4. 12. 21. &c.) *Quae autem nostrum in usum desinantur, sunt & disponuntur non sine nobis.* Ex. gr. *Formatio nostri prima in matris utero sine nobis fieri videtur: nec tamen sine cooperatione spiritus nostri a parentibus in nos transfusi, & in massa sua sese agitantis, habitaculumque sibi efformantis. Dum nascitur infans, DEI & matris opus est: foetum tamen ipsum cooperari, exitumque quaerere & inuenire; obstetricem denique & adstantes, ministrando nihil non agere, oportet. Multo vero magis, quae ad vltiorem nati formaturam, corporis & animae respectu, requiruntur, humana ope peragi pater. Vita enim ipsa vtut DEI donum est, beneficio tamen alimentorum (ad quae paranda, & reparanda, nostra manu; & ad coctionem viscerum nostrorum operatione, opus est) continuatur. Aegro valetudinem*

(5) Quia quae hominibus DEVS dat petentibus, quaerentibus, pulsantibus dat.

DEVS restituit; sed Medici & medicinae ope. Creato homini sine homine parauit, quaecunque ad tuendum felicitatis statum erant necessaria; sed mox tueri sibi ipsemet iussus fuit. Noacho interitum effugiendi commonstrauit medium, Arcam: sed quam ipsemet sibi exstruere necesse habuit. Traduxit Israelitas per mare rubrum, sed illos festinare per noctem quoque ipsam oportuit. Induxit in promissam terram: sed quem illi hostibus eripere necesse habuerunt. Dedit Dauidi regnum: sed pro quo adipiscendo eum multa prius agere ac pati necesse fuit. Misit euangelium in orbem; sed destinatos ad id apostolos, ut conuertendi gentes instrumentum essent aptum DEO, conuocari, exerceri, praeparari, & instrui oportuit: qui se ideo *cooperarios DEI* vocabant (2. Cor. III.) Ergo & vltima vniuersalis euangelii praedicatio, gentiumque conuersio, cooperarios requiret. Nuptias parat magnus rex magnas, Filio suo: opus ergo non tantum qui exeant inuitatum populos, sed etiam qui domi apparatus instruant, venturos expecturi.

(6) Quia etiam generationem nostri non sine cooperatione nostra peragere solenne DEO est.

25. Ita ergo *DEVS*, *quanquam vltimam Ecclesiae propagationem paratum suum appellat* (Ies. XLVI, 7. 8. 9.) *media tamen profecto non excludit.* Atque si partus, seu foetus ille noua sic luce vestiendus, nos ipsi sumus, tempusque *καλινηγενεσις* adesse sentimus, conuincimur DEO! si administri sumus eorum qui renasci debent, obstericemur gnauiter; fascias, cunas, alimenta & fomenta, ministrantes alacriter. Ita implebimus voluntatem DEI, qui secundum absolutam potentiam mox primo mundi seculo perfectam donare poterat sapientiam, sicut & cuius recens edito infanti posset; secundum tamen ordinarium sapientiae processum nec hoc nec illud fecit; quia sapientiae est *gradatim ire, saltum non admittere.* Vnde sequitur, sicut hominum singuli, DEO quidem sapientiam non dante, sapientiam sibi accipere non possunt; si tamen cum aetatis processu sapientiae augmenta volunt, laborem & prudentiam adhibere oportere, non otiosos & inertes, dum per somnum inluat, expectare: ita humanum genus, si matura nunc iam aetate matura imbuendum est sapientia, cura omni pro ea re solutum se non somniabit. Expectare enim miracula, quamdiu media (qualia qualia tandem) non desunt, DEVM tentare est.

II.
Annon haec sibi praesires nostras?

26. Dixerit quis: *omnipotentiae DEI esse opus, non humanae imbecillitatis, omnium conuersionem moliri?* resp. DEVS utique est qui operatur omnia in omnibus: sine quo ut creatura omnis nihil est, ita

ita & nihil sine illo potest nisi errare, labi, interire. At constat DEVM ab ipsa prima creatione nihil in creaturis per se immediate agere, omnia per creaturas ipsas; potissimum autem *creaturam, quamlibet regere per semetipsam*. Ideo enim cuilibet amorem sui, & sui conseruandi studium, & eo spectantia quaerendi solertiam, indidit. Animalibus certe DEVS dat escam: sed quam quaerere ipsamet necesse habent. Auiculis parat nidos, sed per ipsas auiculas: vulpibus foueas, sed per ipsam, quam vulpinae naturae, indidit, solertiam &c. An ergo homini mente sagaci instructo, ad omnia caetera curioso, & cui circa salutis suae curam imprimis vigilantia esse DEVS mandauit, conueniet, vt cura sua se abiecta DEO insultet? Atqui ordinaria DEI circa hominem prouidentia non aliter se exferit, nisi vt homo Deo sicut filius vtatur; & mediis usus, DEO fidat. Licet aegro orare, *Domine sana me*: sed & licet, adeoque necesse est, (nisi tentare velit DEVM) medicamentis uti. Licet orare, *panem nostrum da nobis*: sed & licet, adeoque necesse est (nisi tentas DEVM) pro acquirendo pane laborare. In summa, *omnia vtrumque hoc ostendunt: & hominem nihil posse sine DEO, & DEVM nihil velle sine homine, in iis quae ad hominem, vt paulo ante dictum*. Ne igitur contempnamus consilium DEI aduersus nosmetipsos: sed pro rebus ad salutem necessarijs & oremus, & laboremus, gnauius!

27. Posset denuo quis: *vera haec sunt de salute propria, curam sui requiri ab vnoquoque. At pro orbis salute sollicitum esse velle non nostrum est, superiorem ista requirunt curam: quemadmodum proverbio dicimus, quisquis pro se, Deus pro omnibus*. Resp. Si vt proverbium hoc modestiae causa vsurpari videatur; non tamen certe satis pie vsurpatur, hic autem impertinenter. Potius si DEO omnium cura est, nobis quoque esse debet: quia imago DEI sumus. Accede, qui haec legis ad speculum: imaginem tui videbistalem, qualis ipse es: & hoc idem agentem quod tu agis. Rubes tu? illa quoque Palles? illa itidem. Auerris te? & illa a te Rides? ridet. Lacrymaris? lacrymatur. Tractas aliquid? & illa. Ponis? illa quoque &c. Hoc tibi documento sit, quid te viu DEI imaginem viuam deceat, o homo! vides illum esse bonum? esse quoque labora. Vides bonitatis suae communicatum? esto idem. Vides ad communionem bonorum suorum inuitantem? fac similiter. Vides pro auertenda a creaturis suis pernicie nihil non agentem? tibi idem agendum crede: aut imaginem DEI te,

non

non esse, sed imaginis cadauer, cogita. Nihil proinde restat, nisi quia DEVS omnium hominum emendationem, eoque salutem, quaerit, vt quaeramus nos quoque, pie, serio, constanter, donec inueniatur.

IV.

Annon arrogans, tam insolens quid temerare?

28. *Nimum est dicet quis, sapientiam sibi, reformandi totius mundi tribuere?* respondeo. *Omnes hoc faciunt qui in publicum scribunt: modo tantum differimus, & applicatione.* Ex. gr. Qui scribit Logicam, Ethicam, Physicam, Historiam &c. ad quid scribit? an vt lumen inferat mentibus? vtique. Sed quibus mentibus? quibuscunque. Omnibus enim conuenit talia scire, si velint. Vniformes enim sunt hominum mentes: vnā si noris, omnes noris. Ergo quisquis aliquid sapienter scribit, uenera omnibus scribit. Nos ergo nihil ultra alios, praeter applicandi modum: quod putemus quaerendas omnino rationes; per quas quicquid DEVS in commune bonum humani generis destinauit, & offert, & quicquid a sapientibus reseratum est, commune fiat. Quid hic insolens?

V.

Annon metus subsis Vani, fructus hucusque conatus?

Resp.

Non subest, quia caūsae negati casuum successus non iam ignorantur.

29. *Ad spem denique tam indulgentiae diuinae, quam boni successus (si hic gnauis fuerimus) accedit ipsa causarum (cur haec tentata errorum humanorum remedia parum processerint) iam tandem diuina bonitate detecta ratio.* Quas si verò deprehenderimus, remedii principium vere in manu habebimus: sicuti medicus vbi morbi radices videt veras, verum opponere se posse, morbo pellendo remedium confidit. Quidni ergo confidamus nos quoque errorum posse reperire remedia: si totius mundi, omniumque retro seculorum, erroribus adiuti, non errare tandem didicerimus? videmus certe iam, unde aberratum sit. Videmus ergo simul, quo redeundum sit. Videmus, quae media haec inuoluntate fuerint tentata: videre ergo simul possumus quae amplius non tentari, sed illis opposita, oporteat. Tandem enim aliquando ad errorum etiam fundum veniri necessum est.

Cum medicis igitur deprehensa verius morbi causa denuo res agrediunda.

20. Solent certe medici per ipsos errores, suos & alienos, proficere; vt medicationem hac, illa, ista via non procedere videntes, aliis tandem, etiam contrariis, tentent idem: atque cum saluberrima saepe reperiunt consilia, quibus vel desperata mala expugnant. Hoc vt nobis nostro in proposito sperare cum Deo liceat, libeat iam audire, quam pulchrum quiddam, & boni successus praegrandem seculum ferens spero, tentandum restet.

CAPUT IX.

Emendationem rerum humanarum tentari oportere, si tentanda est, viis nondum tentatis, prorsus catholicis: nempe via unitatis, simplicitatis, spontaneitatis.

IN harmoniam reducendi homines, humanasque res omnes, viam nondum tentatam, eam tamen facilem, amoenam, patientem, ostendit DEVS triplicem; *viam unitatis, viam simplicitatis, viamque spontaneitatis.* Quas si recte habuerimus explanatas, illisque infiterimus recte, tam impossibile videtur omnes nos, & omnia nostra, non desideratum illum attingere harmoniae terminum, quam impossibile est aliquem per viam communem, qua omnes incedunt, euntem, non eodem quo caeteri veniunt venire.

Via emendationis nondum tentata triplex:
1. Unitatis.
2. Simplicitatis.
3. Spontaneitatis.

2. Frustra vero quis suspicetur, aliquid hic viae nouae, aut miraculosae, iactari. Vetus est, generi humano coaeva, & quam DEVS semper hominibus ostendit, eaque in conspectu nostro semper ipse vitur: sed homines in illa obseruanda parum attentum, nec viderunt eam distincte satis, nec ingressi vnquam sunt ex toto, per sua dilapsi diuerticula. Videamus ista propius, primum singula, mox coniunctim.

A DEO quidem nobis monstrata, a nobis vero nunquam serio tentata.

3. *Vnum* vocamus, quod omnibus suis partibus inter se connexum ita cohaeret, ut moto ipso toto, moueantur omnia eius. Qualiter sol in coelo vnus est, radiis licet infinitis coruscans. Omnes enim ei cohaerent, mundoque lucem omnes simul ministrant. *Unitati huic opponitur multiplicitas*: vbi res disiunctae sunt, nec cohaerent, ideo nec se mutuo mouent, aut trahunt, aut afficiunt. Qualiter accensi apud nos ignes per diuersa loca diuersi sunt, nec se inuicem participant.

Vnum & unitas quid?

4. *Simplex* autem vocamus, quod ex pluribus intra se compositum non est: ideoque sibi vndique simile, seipso contentum, inuariabile. Vti est splendor solis, a proprio fonte veniens, ideoque inextinguibilis. *Compositum* contra, in quo se plura miscent: ideoque sui dissimile, variabile, inconstans. Vt flamma ignis nostri, pinguedine ligno-

Simplex & simplicitas quid?

rum alteriusve mātēriae sustentata: ideoque seipsa non contenta
 pabula extra se quaerens, ac per consequens dissipabilis, h.e. extin-
 guibilis.

*Spontaneum &
 spontaneitas
 quid?*

5. *Spontaneum* denique est, quod sua sponte, h.e. libere, propriaque
 inclinatione, aut fit, aut operatur. Ut cum flamma sursum fertur, ra-
 dios verò in circuitum eiacularur. Opponitur huic *coactum*: quod
 non suo, sed alieno aliquo motu fieri, aliquidue agere, impellitur:
 vt cum lapis sursum proiicitur.

*Ad unitatem,
 simplicitatem,
 spontaneita-
 temque redire,
 quid?*

6. *Patere iam aliquantulum potest, quid in praesenti proposito per
 unitatis, simplicitatis, & spontaneitatis viam intelligamus.* Sensus est:
 redeundum nobis esse a multiplicitate, in quam dilapsi sumus, ad unitatem:
 h.e. ab infinitis partium studiis, quibus infinito distrahimur, ad v-
 nam communem communis salutis curam. *Redeundum uem a per-
 plexitatibus variis, quibus inericamur, ad concretam nobis & rebus sim-
 plicitatem. A violentiis denique, quibus omnia nostra impleuimus, ad
 congenitam libertatem.* Certe enim si omnia nostra essent simplicia,
 sine nodis & tricis; & omnia blanda, ad se vltro inuitantia, sine
 terriculamentis; & omnia demque in communem vsum directa,
 vtque possint ab omnibus participari sapienter omnibus attempe-
 rata: quam longe alia esset rerum nostrarum facies quis non videt?

*Tria hic obser-
 uanda maximi
 momenti.*

7. Plenius tamen explicandum est: *Primum*, quomodo illam
 vnionem, illam simplicitatem, illamque spontaneitatem, DEVS in
 nobis & rebus fundauerit: quomodoque exemplis perpetuis, ita
 esse procedendum, ostendat (a §. 8. ad 18.) *Secundo*, quomodo
 nos has vias & amiserimus pridem, & in illas regressi non simus ha-
 ctenus (a §. 19. ad 21.) *Tercio*, quomodo tandem regrediendum
 sit, si vnquam meliorem rerum statum optamus (a §. 22. ad finem.)

I:
 Quomodo tria
 illa in nobis
 fundauerit
 DEVS.

8. *Vnitas, & dehinc vnio & communio, diuinitatis imago est.* DEVS
 enim vnum quid est, & tamen omnia est: omnia est, & tamen v-
 num est. Vnum est essentia, omnia virtutibus: quia radices, ide-
 as, virtutes omnium, in se vno continet. Quas cum extra se por-
 rexisset, rerumque omnem multitudinem dispandisset, omnia ta-
 men connexuit ordine vno: vt in toto vniuerso nihil non toti suo
 cohaereat, illique seruiat. Sed missa nunc machina mundi: quam
 sibi inuicem ipsos homines adunauerit rerum sator consideremus!

*Vnionis in no-
 bis posita fun-
 damenta tria.*
 1. Habitaculi
 vnitas.

9. *Fundamenta vniuersalis inter homines vnionis & communionis, vt
 poneret immota DEVS, haec fecit. Formauit omnes ex vna eademque
 materia. Impressit omnibus idem eiusdem imaginis suae sigillum. Exstru-
 xit commune omnibus habitaculum, mundum. Substravit omnibus vnum*

rom-

commune pavementum, terram. Superfruxit communi habitaculo commune tectum, coelum. Ad sustentandam vitam ordinavit eadem omnibus media, terrae prouentus. Ad obeundum idoneae actiones, praebet omnibus idem lumen: quod in coelo, communi prospectu, suspensum, oriri quotidie facit omnibus simul, ad vrgendum coniunctim labores; rursusque abire omnibus simul, ad capiendam coniunctim quietem.

10. *Maioris considerationis est, quod cum potuisset omnes homines creare simul, sicut creauit angelos unumquemque seorsim, ex se & sibi existentem: ille creauit unicum, tanquam stirpem, moxque reliquos, tanquam eiusdem stirpis ramos, ex illa vna radice progerminare iussit: apertissimo voluntatis suae, de arctissima inter omnes vnione & communionem, indicio. Ita enim reuera inter nos coniunctiores sumus, quam angeli inter se: cum illi sint tanquam diuersae plantae coelestis paradisi, quaelibet seorsim stans, suis propriis radicibus nixa: nos vt vnus eiusdemque arboris rami, vna radice omnes nixi, ex eaque haurientes vitam & omnia. De eadem enim natura quae primo illi concreata est, participamus omnes totam naturam integre: sicut quilibet arboris ramus, frondes, foliaque singula, de tota arboris natura participant. Quae sanguinis & naturae identitas perfectae cuiusdam necessitudinem infert vnionis, & communionis.*

11. *Accedit: quod vt nos creator noster per faciem terrae dispersit, montibusque, siluis, hominibus, maribus determinauit, transitus tamen patentes & liberos vbique reliquit? vt iam in alterum quoque orbis hemisphaerium (nauigationis beneficio) aditum patere videamus. Et licet etiam seculorum interuallis nos ab inuicem sciunxit (dum non nisi alios post alios in theatrum prodire, rursusque in absconditum redire, voluit.) sic tamen etiam commercii mutui aperuit viam, scripturae beneficio, quo nos necessaria quaeque posteris nostris tradere; illi vero tanquam nobiscum viuerent nostra intueri, suos in vsus vertere, tandemque ad posteros rursus suos nostra illa & sua transmittere, possunt. Sic DEVS, ecce, qui vnus est OMNIA, nos imaginem suam OMNES esse vult VNVM. Veniamus ad simplicitatem!*

12. *Simplicitas vestigium DEI, recte dictum est. Ille enim vt in se simplicissimus est, nullisque ex partibus compositus (pura potentia, pura sapientia, pura bonitas) ita opera eius simplicissima sunt, eius & nostri respectu. Ipsius: nihil enim cogitat, vult, operatur, cum ali-*

2. Stirpis vnitas.

3. Distantium copulandorum detecta ratio.

Simplicitatis fundamentum in DEO.

qua difficultate, obstaculis, nisu, lucta, sed simplici intuitu videt omnia quae sunt, sine hallucinatione; simplici voluntate vult omnia quae vult, sine haesitatione; simplici nutu operatur omnia quae operatur, sine instrumentorum apparatu. Ipse enim sibi est oculus, manus, os, cor, omnia. *Nostris respectu opera DEI simplicia sunt*: quia quas semel rebus (secundum praeuifas ab aeterno ideas) impressit formas, eas nec tollit nec variat. Eadem scilicet est natura bouis, aquilae, delphini, pomi, rosae, ferri, auri &c. nunc, quae ab initiò: eadem hic, quae alibi. Tametsi enim in diuersas species, seu gradus, res diductae sint: vti tamen diductae sunt ita manent, ita conseruantur. Vagum & incertum in operibus DEI nihil inuenit mens humana, tametsi interdum asfingat; sibi ea ratione, non DEO & operibus eius, illudens.

Inde translatum in nos imaginem DEI.

13. Et quia ipse quoque homo DEI opus est, adeoque vltimum, h. e. perfectissimum: *certum est in homine simplicitatis DEI non vestigium duntaxat, sed imaginem extare, h. e. hominem ita esse factum, vt aliunde quam minimum pendeat, sibi ipse post (DEVM) sufficiens.* Nempe DEVS, vt sciat aliquid, non opus habet alieno oculo, aure, lingua, h. e. relatione seu narratione, ipse videt omnia. Ergo verisimile est, *hominem quoque sic esse factum, vt oculum intellectus intra se habeat, quo contempletur, & contemplando diiudicet, omnia; non vero iudicio de rebus pendeat aliunde.* Similiter DEVS, vt velit aliquid non opus habet aliena suafione, multo minus mandatis, aut imperio: quia ipse sibi & omnibus pondus est, ad ea quae vult per se inclinatur liberrime. Verisimile igitur est *hominem quoque sic factum, vt quae vult libere velit, cogi nolit, habens suas inclinationes, & instinctus in se, tanquam addita rationali naturae pondera, quae voluntatem ad obiecta sua trahant.* Denique sicut DEVS ad edendum opera sua omnipotentiam suam in se habet, externis auxiliis non egens: ita verisimile est *homini datas internas vires, quibus ea quae naturae suae conueniunt efficiat, h. e. quae intelligit & vult exsequatur.*

Animae nostrae simplicitas ad tria maxima sufficiens intellectionem, volitionem, operationemque omnium rerum.

14. Et vero videamus animae nostrae (qua potissimum homines sumus) structuram, apparatus illum inueniemus. Constat enim anima nostra *facultate trina, intellectiua, volitiua, potestatiua.* *Facultas intellectiua est mens, internum illud rerum speculum: in quod quicquid per sensum canales infertur, figitur, ibique resplendet.* *Facultas volitiua est ipsa voluntas, intima illa actionum arbitra, libere se rebus obuertens aut ab illis auertens.* *Facultas potestatiua est ipsa vis hominis, ea quae intelligit & vult exsequendi.* *Quae tria infinitae sunt*

capacitatis: quia mens infinita cogitare, voluntas infinita appetere, facultas infinita machinari (aliud ex alio) potest, & solet. Tam euidenter trinum infinitudinis suae (omni scientiae, omnivolentiae, omnipotentiaeque) characterem animae nostrae impressit DEVS! Sed & simplicitatis simul, iisdem in rebus. *Ecce enim unicum mentis speculum omnibus rebus sufficit!* imo quo simplicius, accessorisque minus oneratum, eo melius & purius. Sicut & voluntas una omnibus desiderabilibus, quae in tempore & aeternitate inueniri possunt, sufficit: quoque fuerit simplicior, impertinentibus non distracta, eo melius. Tandem & facultates naturales omnibus agibilibus sufficiunt: quo simpliciores & puriores, eo melius. (Nemo enim excogitauerit in aeternum, quomodo melius constructui, aut locari, possit hominis oculus, auris, manus, & reliqua omnia.

15. *Non tamen satis visum fuit, virtutibus illis animam instrui: additae sunt normae, seu directoria, intellectum, voluntatem, actionesq, a noxiis erroribus praemunientia.* Nempe, ne intellectus rerum veritatem vestigans a falsis; voluntas rerum bonitatem persequens a malis; vix exsequutiua in opera se effundens a mendis, obruatur; & pro legitimo conceptu, amplexu, effectu, conceptuum, amplexuum, effectuum monstra producat. Habet itaque mens nostra intra semetipsam *dictamina quaedam intima, seu lucis innatas*: secundum quas omnia cogitare celerrime diiudicat, veraque a falsis discernit. Quae quia omni homini insunt, *communes notitiae* dicuntur. Habet & voluntas *dictamina* sua, seu *libramina*, veluti pondera quaedam innata: quibus ad bonum, vbiubi oblatum, mox impellitur, a malo vero repellitur. Haec rursus quia omni homini insunt, *communes instinctus* dicuntur. Habet denique *vis exsequutiua sua organa*, sibi & actionibus suis bene proportionata: per quae, quicquid intelligit & vult, scire etiam operari potest. Et haec quia rursus omni homini insunt, *communes facultates* dici merentur.

Additae his normae, communes notitiae, communes instinctus, communesque facultates.

16. *Haec tria sunt simplicissima illa, & tamen sufficientissima, omnis verae ratiocinationis, omnis bonae volitionis, omnis efficaciae operationis, ab ipso creatore DEO in nobis omnibus posita fundamenta: vniuersalis inter omnes consensus & concordiae, si nos intra concellos nostros contineamus, bases.* Communes enim notitiae ad mensuranda omnia intelligibilia; communes instinctus ad regulanda omnia volibilia; communes facultates ad moderanda omnia agibilia, sufficiunt; DEO sic hominem ad fines suos sufficientibus instruente mediis.

Haec tria quia omnibus eodem modo insunt, & ad omnia sufficiunt.

N. B.

Vniuersalis igitur emendationis radices intra nos habemus.

17. Vnde duo sequuntur: *primo* de notitiis communibus, tanquam particularum notitiarum normis, recte dixisse Augustinum: *nemo iudicat de illis, sed per illas*. Recteque de communibus instinctibus dici posse; *nemo instigatur ad illos, sed per illos*. Et de communibus potentiis, seu facultatibus: *nemo parat sibi illas, sed alia per illas*. *Secundo* sequitur: si omnes omnia vera vere iudicemus per illa; & ad omnia bona bene instigaremur per illa; eosdem fore omnium hominum de obiectis iisdem sensus, eosdem erga eadem affectus, eadem circa eadem studia: id est, harmoniam inter homines, pacem, & concordiam. Quia DEVS primas illas, puras & simplices, normas similiter indidit omnibus hominibus. Inde enim est, quod *quicquid omnes eodem modo naturaliter sentiunt, indubie verum est*. *Quicquid omnes eodem modo naturaliter appetunt, indubie bonum est*. *Ad quicquid omnes naturalia organa habent, indubie possibile est*.

Spontaneitas, seu libertas, diuinus in nobis character.

18. Veniamus ad spontaneitatem, de qua merito pronuntiamus magnum illud, libertas diuinitatis character. DEVS enim cum superiorem non habeat essentia, nec habet a quo dependeat voluntate. Et quia nec potentior illo est: nec ergo vnde potentia eius ligari aut impediri possit, est. Liber itaque sibi est, facit quicquid vult. *Quem eundem characterem ideo imagini suae, homini, impressit, ut in variis, liberisque illius, tanquam ectypi sui, actionibus, seipsum tanquam archetypum spectaret, oblectationemque haberet*. Subiecit ergo illi omnia: (nempe non creaturas tantum inferiores, sed & corpus proprium, animamque:) *ut in manu sua haberet quid facere vellent, & quomodo: si bene, suo bono; si male, suo malo*. Ut tamen bene cogitare, velle, operari queat, monet eam, docet, hortatur; sed non cogit. Ut non male, dedocet, dehortatur, deterret, non tamen vi cohibet: quia obsequii spontaneitatem tollere, & arbitrii libertatem semel datam destruere (h. e. ex homine facere non hominem) non vult. Hinc est, quod ubi res male aguntur, culpam a se amouet, irascitur, castigat, punit: (quippe dederat homini, vnde bona velle, vera nosse, facienda posse, posset:) ubi autem bene, hominibus id quoque tribuit, laudat, de re bene gesta gratulatur, praemia promittit, redditque. *Et quemadmodum ipse vim humanae naturae non infert, ita si aliunde inferatur admodum aegre fert*. Quod ex eo patet: quia contra infirmiorum a potentioribus oppressiones tam crebro protestatur, rationabilem & placidam cohabitationem ab omnibus requirens.

II.

Quomodo aberrauerimus nos omnes.

1. Ab Unitatis & communio- nis via.

2. A simplicitatis via.

19. Ita videmus, quam aperte DEVS nobis & actionibus nostris unitatis, simplicitatis, spontaneitatisque commendat viam! *Sed quam male illa commendata fuerit nobis haecenus, res loquitur. Et primumquidem, quantum ad unitatis & communio- nis viam, vix usquam apud nos satis iusta eius vestigia.* Frustrillata & lacerata sunt omnia, in doctrinis, religione, rerum & actionum (politico & oeconomico, & quocunque alio) ordine. Vix usquam satis res cohaerent: vix vllum est regnum, ecclesia, schola, domus, animus, vbi ad instar machinae automatae omnia omnibus tam commensurata sint, vt nil ab aliis impediri, singula singulis iuuari, necesse habeant. Causa est: *vix usquam in commune laboramus, partium studia ubique obtinent.* Non opus est gentium, linguarum, religionum, philosophiarum, rerum publicarum, allegare dissidia; quot capita tot sensus, tot voluntates, tot studia diuersa. Quisque se sapere solum putat (aut si multum praestat, suos,) delirare caeteros. Quisque bene esse vult, & laborat, sibi tantum (aut sane suis:) caeterorum nulla cura. Inuidia potius, & metus, ne quid praeripiant sibi. Praeripit enim quisquis potest: tanquam hic essemus in ludo, vbi in direptionem bona proiciantur. Imo pro augendis commodis suis nemo vel sanguini alterius parcat: homo hominem, societas societatem, populus populum, depascit ac depraedatur.

20. *Aberrauimus & a simplicitatis via enormiter, totum humanum genus.* Quod obseruans Hebraeorum sapiens dixit: *hoc inueni, quod hominem DEVS rectum fecit, sed ipse se infinitis miscuit quaestionibus* (Eccles. VII. 30.) Nempe non acquiescunt homines a DEO inditis notitiis, fingunt sibi particularia phantasmata infinita: & dum quisque id quod opinatur esse credit verum, vult alios credere idem: diffeminatque opiniones suas, & alius rursum suas! & sic dissensiones dissensionibus cumulantur sine fine. Item, dum non acquiescunt communibus insinuationibus (h. e. veris illis bonis, ad quae DEVS & conscientia impellunt) fingunt sibi particularia quaedam bona, mostrosissimo saepe appetitu, & plerumque ad interitum intendente; in quibus rursum dissidia & contentiones. (Quia dum ab vno & simplici disceditur, terminos inuenire difficile est.) Denique dum non acquiescimus mensura virium nostrarum, facultatum scilicet a DEO nobis assignatarum, sed tentamus alia quaevivis, secundum phantasmatum deliria: sic, vt temeraria, vana, successu cassa, pleraque moralium sint conamina. Ita per deferetionem communis illius,

a DEO

a DEO omnibus praescriptae, simplicissimae viae, in multiuina dilapsi, dissensiones experimur mentium, voluntatum, studiorumque & actionum, infinita varietate. *Ita quilibet aedificat minutam suam Babylonem* (quanquam alii aliis maiorem) *omnes autem simul magnam illam*, quae est teterrimarum confusionum abyssus, interminabileque chaos.

3. *A libertatis via.*

21. *Vnde & libertas amissa: violenter, coacte, seruiliter, plerag sunt in scholis, templis, foro.* In scholis certe, & vbicunque docemus alii alios, & discimus alii ab aliis, raro sua sponte influere sentimus rerum intellectum. Quia doctrinae non ex innatis notitiis, per lucis canales rectos, fluunt: sed ex collectis aliunde opinionum lacunis, per methodi durae flexuosos tubos, vi intruduntur. Vnde fit, vt assensum in plerisque non nisi precario obtineamus, aut suasionibus eliciamus, vel extorqueamus vi, vel denique extundamus minis & plagis: vt se aliquid intelligere, credere, velle, posse, putent aut dicant, qui reuera, si propius inspicias, non intelligunt, non credunt, non volunt, non possunt. Non aliter fere fit in religionis negotio: coacta & dehinc simulata ac fucata, apud plerosque sunt omnia. Res politica quam plena vbique fit violentiae, nullis puto verbis opus esse, clamant omnia.

III.
Quomodo redeundum sit eo, vnde aberratum est.

22. *Si ergo redeundum est, ad principia redeundum est: vnde aberrauimus, eo reuertamur! a dispersione ad vnionem; a multiplicitate ad simplicitatem; a violentiis, ad spontaneitatem.* Haec erit via vere regia, regis regum via: via lucis, pacis & securitatis; via emendationem rerum tentantibus nondum tentatis, iam autem in sancto DEI nomine omnino tentanda!

Via haec triplex quo sensu nondum tentata dicatur.

23. *Nondum tentatam dixi: quia licet particularia multa pulchre emendentur, hic, illic, isthic; vniuersaliter tamen omnes & omnia emendari nondum est tentatum.* Notiones enim innatae omnes, Instinctus natiui omnes, facultates naturales omnes, in numerum collecta, in ordinem redacta, humanisque cogitationibus, desideriiis, actionibus, tabularum instar adaptata nondum sunt: nedum vt a supercumularum opinionum & errorum colluue liberata sint. Inde est, quod plerique mortalium intra semetipsos propriasque cogitationes, concupiscentias studiaque & actiones suas, tanquam in densissimis syluis, inperuiisque saltibus, oberrant. (Cultiores viderint, annon & ipsi varios intra se labyrinthos experiantur!) Prorsus huc accommodandum videtur illud Salomonis: *per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti:*

Et ecce totum repleuerant vrticae, & operuerant superficiem eius spinas, & maceria lapidum destructa erat. (Prouerb. XXIV. 30.) Ecce enim cordis nostri agellos vndique vrticis, spinis, ruderibusque oppletos! o vtinam nobis hic Salomonis sit mens, qui de seibidem; quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. Vtinam audiamus consilium DEI apud prophetam nouate vobis nouate, & nolite amplius serere super spinas! (Ier. IV. v. 3.)

24. *Vrticas itaque nostras exurendi, spinas euellendi, maceriam reparandi, tempus esse credamus!* tempus inquam, deserendi ambas nostras, infeliciterque pro via publica trita diuerticula! Reduendi autem ad viam vere publicam, regiam, diuinam, ab erroribus nos liberare, securosque praestare, solam idoneam. *Viam nempe vniuersalitati, simplicitatis, spontaneitatis.* Quae singula quid requirant, & quam certa verae catholicae rerum emendationis spes inde pendeat, & quam praxi facilia haec sint, quamque nihili sit quicquid inde metus aut diffidentiae alicui oboriri possit, ordine videamus!

Et quanta boni successus spe omnino sentanda sit.

25. *Via vniuersalis docebit nos iungere quaecumque iungi possunt, ac debent, h. e. OMNIA.* Omnes puta res corruptas, in philosophia, religione, politia. Et quidem in communem vsum omnium hominum. Sumtisque in auxilium omnibus diuinitus concessis mediis; ne eorum quicquam (per ingratitude[m] aut incuriam) omitatur. Verbo, OMNIA, OMNIBVS, OMNIMODE.

Via vniuersalitati docebit trita magna,

26. *OMNIA pro emendationis materia sumi necesse est! quia omnia in rebus cohaerent. Non tamen dato vel uno, corruptio ad caetera redibit; & sic in eadem relabemur semper.* vide horologium corruptum, emendandumque. Non prius id recte emendatum dici poterit, quam vsum sui recte praestet. Non autem prius praestabit: quam per omnes partes sui restitutum: deficiente, aut vacillante, aut incuruo, vel vno denticulo, motus impedimenta habebit, non procedet. Similiter se res habet cum corpore humano morbis affecto, morbisque liberando. Quamdiu non omnia restituta, radices morbi sublatae fuerint, a recidiua semper periculum erit: quia pars affecta trahet sinceram, inficietque denuo. Gaudet enim semen in terra relictum, vel recisae arboris radix quantulacunque fuerint, germinare: & in nouas integras herbas & arbores excrescere. Semperque res facilius corrumpuntur, quam fiunt. Nec igitur rerum humanarum corruptelas (quae licet sint multae, vnum tamen corpus faciunt) integre posse restitui

1. Pro emendationis materia sumi OMNIA: totam scilicet corruptelarum massam.

2. **OMNES**: totum scilicet humanum genus.

ipes sit, nisi omnia quae corrupta sunt, ad radices vsq; restituantur.
 27. *Sed & necesse, omnia restitui in OMNIBVS: quia omnes homines iidem vnum corpus sumus, per omnia sui membra cohaerens.* Iam autem vidimus, non restituito integritati vel vno membro, caeteris esse periculum. Ideo Medici cum vlceribus totum scatenens, aut phthisicum aut hydropicum, vel febricitans, ante se habent corpus, non naso aut pedi applicant emplastrum; sed induunt medicinam corpori, vnde vis eius per omnes corporis, partes sese diffundens humores noxios vndique pellendi, vitales contra potentias (compedibus liberatas) vbique se recolligendi, & naturae vigorem reparandi, vias inueniat. Pariter igitur cum *totum humanae societatis corpus* laborat, frustra reparationem a reparata parte aliquasperes: quia nec procedit medicatio, vicinis membris nouum semper contagii virus affundentibus; nec si procedere videatur, diuturnum esse potest, quando corpora corporibus miscentur mortua viuus: membra scilicet morbida sanis.

(Particularitatis studium aeterna confusio-
 num basis.)

28. Attendatur & hoc! prima primo homini corruptionis origo non alia fuit, quam quod communi fonte relicto, ad priuatam sui curam se conuertit. *Nec aliae hucusque corruptelarum, siue causae siue occasio, unquam deprehenditur, quam infelix particularitatis studium: Dum non communi saluti operam damus, sed sibi quisque. Nec ex toto nobis etiam prospicimus, ut vndique, solida sint omnia nostra: sed frustillatim alius in hoc, alius in illud, exardet, aliorum magis forte necessariorum oblitus.* Ita discerpta sunt omnia, imo confusa: praemiaque particularitatis nostrae referimus *iurgia aeterna, cum inuicem, & secum quisque, & cum DEO.* Qui cum sit omnia, & crearit omnia, & amet curetque omnia; partialitatem non odisse, non punire, non potest. Hinc dum Nimrod regnare quaerit solus, sibi que aedificat Babylonem, confusio fit linguarum & gentium. Dum philosophi sapere volunt quisque sibi, supra alios & contra alios, ruunt in contradictiones; fitque confusio sensuum & mentium. Et dum religio quaedam regnare vult sola, fiunt odia, contemptus, & dehinc aut persecutiones & lanienae, aut profanitas & atheismus. Ita dum se reformat vna schola, ecclesia, genus, sine altera, non procedit, corruptelae redeunt: quia vnum corporis membrum, sine caeteris nunquam vere vigescit. *Pereat itaque partialitas in omnibus vbique, ut redeat vniuersalitas (verus catholicismus) in omnibus denique.*

3. **OMNIMO**. **DE**: toto scilicet auxiliorum apparatu.

29. *Opus denique emendationem vrgeri OMNIMODE: medijs scilicet in auxilium assumptis, quaeunque DEVS ostendit, omnibus.* Illa qui-

pe

pe demum simul sumpta dare poterunt emendationi fundamentum tam vniuersale, vt omnibus superstruendis; & tam firmum, vt omnibus sustinendis, sufficere valeat. Quale habitationis hic omnium nostrum fundamentum habemus, terram; ex qua nemo potest aufugere, terminis eius inclusus: nec prolabi, firmiter ab illa sustentatus. Secure non tantum per illam ambulamus, sed & illi domos, tures, vrbes, superaedificamus. *Simile ergo quaeramus nostro huic proposito fundamentum; tam vniuersale, vt nihil ef-fugere, tam firmum, vt nihil non superaedificari, possit.* Nisi enim aliquando ad tam stabiles, aeternas, inuariabilesque rationes nos & nostra omnia redegerimus, nunquam veniemus in conueniendum, diffidebimus semper: quo magis disputabimus & litigabimus, eo magis. Quia ingenium, voluntas, facultatesque omnes hominis, infiniti imaginem in se habentes, per infinita errant, nisi immobilibus affixa. Nec vnquam quicquam apud nos ipsos stabile erit: mutabimur semper, & nobiscum omnia nostra, opiniones, studia, actiones, vti haecenus. Penelopes tela erunt omnia: quam alter texet, alter retexet. Imo idem ille suam telam (vt Penelope) interdiu texet, noctu retexet.

30. Si quis cogitat, *nimia hic proponi, & impossibilia*: responde-tur, *Non possibilitatem tantum his propositis subesse, sed & facilitatem: maiorem quam cum res, homines, media, frustrillatim sumuntur.* De-monstrandum id est, naturae & artis exemplis. Sol, quando ter-rae habitatoribus ad labores lumine opus est, non particulariter ad hanc vel illam prouinciam, urbem, agrum, hortum, radios extendit: sed se eodem tempore omnibus simul eleuat, ascen-densque in altum e sublimi intuetur omnes, ministratque lumen, calorem, vitam, omnibus: vt se nec abscondere, nec rursum de sui neglectione conqueri, quicquam possit. Similiter cum opus est nocte, aestate, hyeme, pluuia, vento &c. simul illa ministrantur eius-dem plagae habitatoribus. *Confusionis, iraeque DEI signum est, si quando super vnam ciuitatem pluit, super aliam non pluit, (Amos IV.7.)* Similes sunt alibi naturae processus, quos ars recte passim imitatur: cur ergo non hic etiam? nempe facilius arborator efficit vegetam, formosam, foecundam, arborem totam, si prouide plantet, regat, curetque totam: quam si partem duntaxat. Tum si marcere incipit arbor, facilius decorticatam totam, radicibusque ex toto cir-cumfossam & stercoreatam restituet: quam si restituere vellet, aut retinere in vigore, partem eius aliquam. At nos omnes stirps vna

Obi. *Via haec
vniuersalis
an possibilis?
Resp. Imo &
facilis.
Quod ostendunt
1. Naturae &
artis exempla.*

fumus, corruptionumque nostrarum omnis propago ab iisdem radicibus venit. Facilius item medicus restituit corpus totum; si morbidum sit totum, procedendo catholice; quam si partem duntaxat curare velit vnam empirice. Facilius itaq; spiritualement quoq; medicinam catholicam; catholico morbo oppositam operaturam, spes sit, propinatam toti gentis humanae corpori, quam seorsim.

e. Naturae humanae identitatis,

31. *Tollit quoque impossibilitatis imaginationem identitatis naturae consideratio. Homines enim multi: sed natura humana vna. Vnum si noris, omnes noris: vnum si docere, curare, regere scieris, omnes scieris. Nam quod vnus vult, volunt omnes: esse, seu viuere; habere, seu possidere; scire aliquid, & posse aliquid. Imo multum possidere, scire, posse, & quidem vere possidere, vere scire, vere posse: quia falli nemo vult, cur enim velit? Id quod ab hac radice venit, quod quisque hominum seipsum amat, sibi que bene esse optat, & miserias refugit. Et quidem optat vere bene esse: si quando secus eligit, errore deceptus eligit. Et optat totaliter sibi bene esse, hinc salutem sui totius partis iactura, si aliter nequeat, redimit. Et quidem optat sine fine esse: hinc mortem, tanquam sui destructiuam, horret. Hinc post mortem si quid restat, beatum esse optat. In summa, non beatus fieri nemo desiderare potest vsque adeo, vt etiam qui mortem cupiunt, aut etiam ipsi sibi inferunt, id amore sui faciant, sc. mali alicuius impatientia, vt eius inueniant finem. Ita ergo *instinctus omnium hominum eodem tendunt: si modo vias noissent omnes. Innatarum notionum similis est ratio. Quod vnus natura magistra nouit, nouit & alter. Ex. gr. Totum esse maius sua parte: biuina esse quatuor: si aequalibus addas inaequalia, reliqua erunt inaequalia, &c.* Et talium multa millia: quae se inter cogitationes de rebus, tanquam recti iudicii necessariae normae, vltro offerunt. *Nec aliter comparatum est cum facultatibus naturalibus. Quod potest vnus, possunt omnes: res videre, gustare, palpare, prosequi, assequi, in suos conuertere, vsus, mille modis. (Gradus enim solum variant, & occasiones, non res ipsae.) Id quod inde est: quia similem membrorum & facultatum apparatus habent omnes, intus & extra. Nempe quia finem esse sine medio ad finem, vel rursus media sine fine, nec DEVS patitur, nec ipsa rerum natura.* Omnem itaque hominem natum, natura humana instrui oportuit: rursusque omnem natura humana dotatum, ad naturae humanae munia rite obeunda facultatibus instrui, necesse fuit. Haec de vniuersalitatibus via.*

32. *Via SIMPLICITATIS*, docebit nos, nolle sapere ultra quam sapere nos vult DEVS: nolle cupere ultra illa bona quae offert DEVS: nolle agere ultra ea, ad quae agendum constituit nos DEVS. Hoc erit redire nos ad principia: eo scilicet vbi non dissentimus, nec erroris periculum est: quia pura, clara, certa, tuta sunt omnia. Nempe si constitutum fuerit, (id quod naturalis ratio suadet) nihil a quoquam praecise affirmari, nisi evidenter verum: nihil negari, nisi evidenter falsum; de caeteris (ἐπιχειρῶν) assensum suspendi. Item, nihil absolute approbati, nisi manifeste bonum: nihil reprobari, nisi manifeste malum; caetera in medio relinqui. Denique, nihil quencquam conari, nisi primum rei necessitate, possibilitate, facilitate, recte perspecta: nihil non conari (in rebus necessario requisitis) nisi impossibilitatis aut difficultatis clare perspectis obicibus; caetera haberi indifferenter. Haec si recte feruentur ab omnibus, annon ad sapientiam, prudentiam, omnesque virtutes, simplicissima foret via?

Via simplicitatis docebit verae sapientiae compendia.

(Postulata)

33. *Atque tali via opus est, si perplexitatibus nostris aliquando inveniendus est exitus.* Vt a circumferentiis, per quas dispersi sumus, in centra nos recolligamus. Tum demum aliquid intellexuri, si nos prius: & subacturi nobis alia, si prius nos ipsos: & habituri a rebus securitatem, si a nobis ipsis prius. Certe arbor etiam stabilitatis suae (adversus ventorum impetus, & solis ardores, aliasque iniurias) in radice quaerit securitatem; defecta que e radice seipsum resuscitat. Medici autem in desperatissimis morbis (vbi medicinae, etiam compositissimae, nihil proficiunt) ad simplicissimum diaetae praesidium refugiunt. Indicitur scilicet aegro sola temperantia, reliqua permittuntur naturae, h. e. per simplices naturae vias operanti DEO; admirando saepe successu. Postquam igitur ad morbos generis humani loco mouendos multipliciter commixta illa & violenta remedia (advenientiae humanitas, & in immensum cumulatae opiniones, leges, ritus, disputationes, subtilitates; tum & rixae, odia, bella, caedes & clades) nihil profuere: simplicissimum hoc remedium, contemptam scilicet ex solis communibus instinctibus, notitiis, facultatibus, diaetam experiri quid vetat? Multa sub est spes! quia providentia DEI venenis nostris antidota (quod millies ingeminandum) vbique in proximo posuit. Unde perniciēs, inde salus. In instinctibus, notitiis, facultatibusque depravatis, tota corruptio nostra: in reificatis ergo instinctibus, notitiis, facultatibus, tota rursus salutis spes. Non fecus ac in corpore nostro a tartaro impuro omnes fere morbi; a tartaro depuratique eorundem omnium remedia.

Sola simplicitas omnium confusionum antidotum sufficiens.

Via spontaneitatis emendationem promittit certam.

34. *Via SPONTANEITATIS*, obtinere quaerit, *vt homines veranosse, bona velle, faciendaque facere, vltro appetant.* Quod fieri non potest, nisi reiectis in conspectu mentis rerum rationibus : vt quid vere certum aut incertum, bonum aut malum, possibile aut impossibile sit, clare peruidendo, ipsam hanc mentis lucem, blandum omnium agendorum omittendorumque ducem, intra seipfos habent, eoque cum lubentia sequantur. Vere enim Salomon : *dulce est lumen & delectabile oculis*, (Eccl. XI. 7.) Vt ergo caecus duce opus habeat (quem tamen nec ipsum sine metu trepidationeque sequi potest) certe qui oculis lumen, & in lumine ante se viam, ipse videt, alio duce non eget : vltro pergit laetus, sui que securus. Ita prorsus interne caecus, rationes rerum ignorans, vt agat quod cur fieri necesse sit non intelligit, cogendus est & impellendus. Qui ipse videt, videre se gaudet : proque adipiscendo vero bono, vel auertendo vero malo, quicquid expedire iudicat facit. Sensus ergo est : *emendationem rerum non processuram, si non quicquid violentum est in rebus humanis, sublatum fuerit. Nec violentias tolli posse, nisi restituta hominibus libertate, qua eos donauit rerum conditor. Restitui vero hanc prius non posse, quam sublatae fuerint ab oculis tenebrae : in quibus quam diu sunt, sibi permitti non possunt.*

Citra spontaneitatem impetratam nihil vnquam procedet.

35. Quicquid ergo pro emendatione rerum humanarum vnquam tentatum est, vel adhuc tentari queat, nisi accesserit (vnde tandem obuentura) illa de qua loquimur spontaneitas, omnia frustra erunt. *Componatur ex vniuersalitate & simplicitate quicquid concinnissimum excogitari poterit : sine addita tamen spontaneitate, inutilis erit machina, cui scilicet anima motuque defuerit.* Perinde ac si ad profectioem paratum habeas currum, & in illo omnia ; nullos autem praeiunctos equos. Aut paratam ad nauigandum triremem ; nullum autem ventum, aut remiges. Aut artificiose constructum automaton ; sed illi appensa pondera nulla.

Spontaneitatem ad bona impetrare, an possibile ?

36. Quaeritur autem : *an ab hominibus talem ad res bonas spontaneitatem obtinere possibile sit ?* Resp. Si perstat, *instinctus naturales omnibus inesse*, plane possibile est vt omnes sponte quod agendum est agant. *Instinctum enim obiectum adaequatum est bonum : ad quod non vltro ferri impossibile, per omnes facultatum differentias. Offer alicui videndum quod videre desiderat : non obuertere oculos non poterit. Da auribus obiecta sua grata, da palato, da ventriculo, da animo, da voluntati : vltro assilient. Cuiuslibet facultati obiectum suum*

suum illecebra est, pabulum est; non obuertere se illi sponte sua, non delectari illo, non potest. Modus tantum tenendus, ne quid intempestiue, ne quid nimis: alias suauissima etiam nauseam parient.

37. De trina illa via obseruandum tandem est, *simplicitatem*, *rebus emendandis ponere fundamentum*; *spontaneitatem emendatis imponere fastigium*. Nam quaecunque corrupta restituntur, reductione ad principia restituntur: iuxta illud Christi abusus emendantis, *ab initio non fuit sic*. Iam autem principia annon propter simplicitatem suam principia sunt? utique. Et quia simplicibus, varie componibilibus, quiduis surgere potest: patet e simplicitate immediate fluere vniuersalitatem, etiam in illa quam intendimus rerum humanarum restitutione. *Simplicissima enim omnes habent, sciunt, possunt*: aut certe oblata non acceptare, non scire, non posse, non possunt. *Vnde demum spontaneitas sequitur*: quia seipsum sequi, si se duce progredi posse videat, nemo non potest: cum sui iuris esse velle, innatum sit omnibus, & naturae humanae inseparabile. Et quia *quicquid omnes volunt, indubie bonum est; quicquid omnes intelligunt, indubie verum est; quicquid omnes possunt indubie facile est*: patet quam certa consensus tandem aliquando vniuersalis via sit, dummodo placeret ille ad principia illa nobiscum nata, (instinctus communes, notiones communes, facultatesque communes) regressus. Et quam certae spei (de deserendis tandem non inuite, aliquando subingressis, & in tantum vbique cumulatis, tricis & spinis) hic certum sit fundamentum.

38. *Ergone ad destructionem hodiernarum philosophiarum, religionum, politiarum, tendit noua haec via?* dicit aliquis. *Resp. Via haec nihil abolere, omnia perficere, quaerit*. Nempe quod vulgaribus intricatis viis assequi non licuit, simpliciore hac vt liceat. *Quid isthuc? veritatum, bonitatum, studiorum, coadunatio*. *Quaeso enim consideretur hoc. Stulte aliquid opinari, nulla ex professo docet philosophia: impie agere, nulla religio: res humanas turbare, nulla politia*. Et tamen alii alios stultarum opinionum insimulamus, blasphemiarum accusamus violentiarum arguimus: nec vane. Reperiuntur enim verae absurditates, verae impietates, verae tyrannides: quia se, nolentibus etiam nobis, intermiscunt veris falsa, bonis mala, pacisque studiis turbæ. Hoc igitur quod se impertinenter admiscet, separandi modus quaeritur: quem in sacra illa *instinctuum, notitiarum, facultatumque suppellectile* inuentum iri, omnia spem faciunt. Nempe

Iunctam tamen vniuersalitati, & spontaneitati.

Obi. Haec via, annon ad receptorum iam destructionem tendit?

Resp. Ad perfectionem.

fi

si *notitias communes* a subingressa confusione haberemus extricatas, haberemus lampadas, ad omnem rerum cognitionem clare nobis praelucentes; intelligeremusque nos omnes per omnia. Siq; *instinctus communes*, desideriorumque leges recte intelligeremus, & a spuriiis sese intermiscitentibus liberare sciremus: haberemus ad beatos fines (communes & priuatos) instinctuum satis: conueniremusque voluntatibus belle, nec bellis esset opus. Denique, si *facultates communes* distincte cognitae, & ab admista confusione liberatas haberemus omnes, possemus omnia omnes, quae nos posse, voluit DEVS. *Ex his ergo simplicibus, planis, certis, si construerentur* (praeunte DEO) *sciendorum, eligendorum, agendorumque syntagmata: quid est, cur aliquis suae philosophiae, suae religionis, suae politicae, metuat?* cum scilicet hic veri, boni tranquilli, perire queat, nihil: colligi tantum, & in communem thesaurum comportari, debeat.

3. Obi. *Recepta tamen circumciderentur.*
Resp. *Utique a superfluis.*

36. Oggeri adhuc posset. *Sed sic in angustos redigeretur terminos philosophiae, religio, politicaque scientia nostra.* Resp. DEVS quid nobis ad sapienter, bene, beateque viuendum satis sit, ignorare non potuit: huius ductui acquiescere tutissimum. *Præstat insistere certis, quam litigare de incertis: & ire per viam communem, errorum securam, quam aberrare per diuerticula insuta.* Si ergo *philosophia simplicior*; modo rebus, ingeniisque modestis, satisfaciat. Sit ergo *religio simplicior*, modo satisfaciat DEO simplicitatis fonti, conscientis que rectis. Sit & *politica simplicior*; modo satisfaciat fini suo, vt in pace seruetur humanum genus.

Conclusio capitula.

40. Ita nobis vniuersalitatatis, simplicitatis, spontaneitatisque viam satis fore sperabimus commendatam, vt illi nunc iam insistere incipiamus omnes: quum ad tam vniuersalem intentionem nihil particulare sufficere; ad tantas dissoluendam tricas nihil multiplex & intricatum idoneum esse; ad tantas mitigandum exacerbationes, tollendumque violentias, nihil praeterspontaneum consensum vim habiturum, nimis sit in aperto.

CAPUT X.

*Consultationis legitimae forma legesq,
ad quas magna haec consultatio attem-
peranda erit.*

OMne opus, quod rationabiliter suscipiendum est, praecedit *consilium*: aut, si negotium fuerit momenti maioris, & ad plures spectans, *consultatio*: h. e. consiliorum plurium, donec pateat optimum; collatio. At nobis esse sub manu *negotium maius ac vllum sub sole, iam cognouimus: quippe & omnes, & omnia, & omnimode, concernens. Consultatione igitur opus omnino: at quali? constituamus nobis quaeso consultandi leges certas: ut ne quid interueniat, quod opus coeptum turbet, vel abrumpat, vel sine usu esse faciat.*

Ante opus, consilio opus, aut consulta-
tione.

2. Leges vero istas non aliunde quam a sapienter instituentdae consultationis Idea, recteque deprehensis ibi requisitis peti possunt. Ne igitur subsistere, & rem hanc circumspicere mentis indagine scrutari pigeat, obsecro.

Consultationis
leges vnde pe-
tendae.

3. *Consultare, est de re quapiam optata, sed difficultatibus implicata, an quaerenda sit, & per quid inueniri, quomodoque facile obtineri possit, inter plures amica & prudens disquisitio.*

Consultare,
quid.

4. Concurrent itaque in omni consultatione tria:

(1) *Propositum*: res aliqua utilis, sed ob interuenientes scrupulos, aut impedimenta, dubia.

Concurrentia
in consultatio-
ne tria.

(2) *Personae plures*, eadem inter se agitantes.

(3) *Placida & prudens in omnia quae obueniunt inquisitio*, donec omnibus videatur idem. Tum enim cessat *consultatio*, incipit *exsequutio*.

5. Materiam consultationi dare dixi rem aliquam utilem, sed dubiam: nec enim aliter potest. Nam

(1) Materia
consultationis.

Axioma) I. *De nihilo consultatio est nulla.*

II. *De re inutili consultatio est stulta.*

III. *De re certa consultatio est otiosa.*

(Si nempe constet aliquid esse nihil; esse inutile; esse certum.)

6. *Personae requiruntur plures necessario: ut sit (1) qui casum proponat, consiliumque exquirat. (2) Qui consilium expromat. (3) Qui rursus ventilet, donec euentilatis omnibus certi aliquid constituatur.*

(2) Personae
plures.

atur. Praefertim si plures sint consulentes, aut consulti, aut etiam consilia ipsa: quorum nullum relinquendum est inexpensum. Vnde axiomatum instar haberi possunt ista:

VI. *Nemine consilium requirente, consultatio non inchoat.*

V. *Nemine consilium expromente, consultatio non procedit.*

VI. *Nemine consilium terminante, consultatio non absolvitur.*

(3) Modus observandus triquis. Neimpe vt excutiantur,

1. Omnia quae ad rem.

7. *Consultationis modus in eo est, vt disquisitio fiat (1) in omnia quae interueniunt, (2) placide, (3) prudenter.*

8. *In omnia: nempe (1) in scopum consultationis: vt pateat, quid optetur? (2) in media: per quae scopum nos assequi posse speratur? (3) in modos: quibus media iam inuenta adhiberi possint recte. Horum quicquid inuenitur & profertur, ventilandum est, an ita recte? & quare? donec finis optati utilitas, & mediolorum repertorum possibilitas, modique agendi facilitas, omnibus pateat; nec restet cui videatur aliter.* Ergo

Ax. VII. *Consultantes necesse est conueniant scopo.*

(Inter enim diuersa volentes consultatio nulla: sicut inter diuersa loca petentes, comitatus nullus.)

VIII. *Consultantes mediis conuenire necesse est.*

(Nisi enim de mediis fuerit conuentum, consultatio dissoluetur: vt si viatorum alius velit terra, alius aqua: hic pedibus, ille curru &c. diuelluntur necessario.)

IX. *Consultantes conueniant necesse est de modis quoque agendi.*

(Nam si aliud sic, alius aliter, rem inchoari, & continuari volet, nec inchoari, nec continuari poterit: erunt cum finis, tum media quantumcunque ille desiderabilis, & haec certa, sine vsu.)

2. Amice ac placide.

9. Additur, requiri consultando *disquisitionem amicam, & placidam.*

10. *Amicam: quia inimici, quatenus inimici, non consultant, sed rixantur.*

X. *Consultantes amici sint, & amice agant, necesse est.*

11. *Placida disquisitione opus est: quia inter amicos etiam disquisitio, quoties vehemens esse incipit & impetuosa, altercatio fit & contentio; raro utilis, bonumue sortiens effectum*

XI. *Consultantes lente ac placide procedant.*

(Affectus enim, quia ministri sunt non intellectus, sed voluntatis; neque hoc simpliciter, sed in ordine ad actiones, tanquam illarum stimuli, & sic medium quid inter voluntatem & facultatem: ca-

ven-

vendum est ne in deliberando, vbi rerum pondera expendi debent, adhibeatur affectuum concitatio. Seruandum id est ad extremum, vbi inuentorum iam consiliorum vrgenda est exsequutio. Sancti igitur consultoris non est accendere affectus (praesertim tristes illos, metum, iram, odium) sedare potius ac placare. Nemo sanus libens bibit aquam turbidam, ni eam prius sinat quiescendo fieri limpida. Ita ergo nec animo vtendum ad consilia commoto: *impedit ira animum, ne possit cernere verum.* Amor autem sui & suorum, vt & odium alienae causae, prauum sunt perspicillum, res vltra verum augens aut minuens, alioque situ, figura, colore, quam sunt, ostentans.)

12. Prudentia denique requiritur in consultantibus: *cum scilicet in consilium requirente, quam dante, & ventilante.* 3. Prudenter.

13. In consilium requirente prudentia requiritur, vt *quid velit, & vbi circa rem illam haereat, & quid eum haerere faciat, exponat.* Prudentia in consilium requirente qualis requiratur, Idque *sincere* quantumque potest, *breviter*, ac *dilucide*: vt is a quo consilium petitur, dextre omnia percipiat.

XII. *Consilium requirens rem recte proponat.*

XIII. *Scrupulos circa eam suos detegat.*

XIV. *Scrupulorumque simul causas explicet.*

(Alioqui manca & obscura consultatio, mancum & obscurum pariet consilium.)

14. In consilium dante requiritur, (1) vt omnia plane percipiat, (2) *verum momenta recte expendat*, (3) *quicquid optimum apud se inuenit, sincere aperiat.* Et qualis in consilium dante. Primum illud requirit hominem attentum & diligentem, qui hoc agat. Secundum, fundamenta rerum intelligentem, aut certe in ea circumspecte inquirentem. Tertium, virum bonum, qui etiam inimico fidele det consilium.

XV. *Quaestionis statu non percepto, consilium est temerarium.*

XVI. *Rei fundamenta ignorantis solutio est dubia.*

XVII. *Subdola controuersiae decisio est impia, & in DEVM, veritatis authorem, blasphema.*

(Consilium enim res sacra est, venerabiliter tractanda.)

15. In consilium ventilante requiritur, vt expendat (1) *an verus scopus petatur?* (2) *an media, quae ostenduntur, eum recte petant?* (3) *an ad bibendi media illa praxis ostendatur facilis?* Potest enim fieri vt aliquid bonum suadeatur, nec tamen ad consulentis mentem: potest vt media bona sint, sed ad obtinendum aliud quid, quam in praesens

Qualis denique in consilium ventilante.

sens petitur : potest, vt ad hoc ipsum bona sint, sed vsurpato difficilia. Quod faciet, vt consilium videatur impossibile : quia difficilia pro impossibilibus habentur. Ergo

XVIII. *Consilium an verum petat scopum, vide.*

XIX. *Media num scopum attingant certo, obserua.*

XX. *Modus agendi an sit facilis, expende.*

Quo maior
consultantium
numerus, eo
maiori pru-
dentia opus.

16. Quod si ad quampiam consultationem plurimos contingat vocari, aut venire, prudentia noua erit opus

(1) *Vt desideria sua explicare nemini non permittatur.*

(2) *Vt a sententia dicenda nemo excludatur, nedum pellatur.*

(3) *Vt nihil nisi communi omnium consensu decernatur atque concludatur.*

(NB. Consul-
tandi metho-
dus perpetua.)

Putat, vbi iis qui conueniunt idem ius est in res, quorum causa in deliberationem conueniunt. Tum demum enim consultatio esse poterit & plena, & facilis, & solida ; si nihil nisi omnibus consentientibus & proponatur, & tractetur, & concludatur. Modo ad easdem communes

leges (nempe, vt semper primo de fine, tum de medijs tandem de mediocum prudenti usu, agatur.) Suam aliis sententiam tanquam oraculum obtrudere, nemini liceat : audire prius aliorum & sententias & rationes, omnes parati sint. Etenim hae si concordabunt, firmior prodibit conclusio : si discordabunt, melius expendendi omnia, donec pateat aliquid optimum, occasio erit. Sententiarum quippe & rationum diuersitas, semper materiam fert solidius aliquid & quaerendi, & inueniendi, quod nemine contradicente concludi possit, Ergo

XXI. *Ad consultandū congressi propositiones habeant communes.*

XXII. *Quorum propositiones sunt communes, communes sint & sententiae, ac rationes.*

XXIII. *Quorum sunt communes sententiae, eorundem sint & conclusiones communes.*

Quippe tum demum exsequutio quoque esse poterit vnanimis : de qua itidem aliquid hic monendum.

Consiliorum
exsequutio
quid requirat.

17. *In consiliorum executione tria sunt obseruanda. (1) Ne sit praecipit. (2) Ne diu dilata. (3) Ne arrogans & praesumptuosa. Praecipitans, vt alibi ita in consultando & consilia exsequendo, res euertit. Raro simul esse duo ista, cito & bene, contingit. Saepius quod cito fit, cito perit : canisque properans caecos parit catulos. Cunctatio rursus in rebus bene praecuisis plerumque damnosa est : dum con-*

sultando agendi quoque tempora transmittuntur, occasionesque rerum gerendarum manibus elabi sinuntur. Si quis denique fiducia prudentiae suae nimia de consiliis, consiliorumque euentu, sibi & aliis promittit, facillime fit ut in securitatem & negligentiam prolapsus euentuque frustratus, ludibriis se exponat. Ergo

XXVI. *Deliberandum diu, quod statuendum semel.*

XXV. *Deliberatum recte semel, executioni dandum cito.*

XXIV. *Executionis bonaratione susceptae euentus expectandus, qualem dabit DEVS.*

Executionem consiliorum suadere, ubi omnia bonum promittunt euentum, boni viri est: euentum ipsum polliceri (praesertim in rebus ambiguis, quas fortuitas vocant) non est prudentis. Maxime ob hominum ingratitude: qui, si bene cadat consilium, cuius fida manu ductione eo ventum sit facile obliuiscuntur: sin aliter, consultorem accusant. Quasi vero euentum quoque dare possit, qui potuit consilium. Videatur quid hic sapiens Salomo sub sole se obseruasse testetur, Eccles. IX. II.

18. Atque hae sunt legitime obeundae consultationis iustissimae, uti confidimus, leges; quas si nobis magna in consultatione nostra obseruandas eligimus (debemus autem certe) quid nostri officii sit, & futurum sit, peruidere satis promptum est. Innuamus praecipua quaedam repetendo, ut ne quidquam eorum ignorari a quoquam possit.

Applicatio horum ad praesentem magnam consultationem.

19. *Quia causa est communis, RES HVMANAE* (quarum emendationem optare, quaerere, moliri, per ipsam naturae humanae participationem nemini non conuenit) *nemo igitur homo ab hac consultatione excludi, nemo seipsum excludere, debet.* Nos igitur quoque communi iure proponimus, propositurique sumus, omnes qui nos urgent scrupulos: alii autem omnes, an urgeant merito, eodem iure expendant.

1. Ut hinc nemo excludatur.

20. *Et quia in causa communi cuiusque interesse licet, consilia quoque dare licet; iure nostro utrinque utamur.* Nos quidem, ut quid in singulis propositis casibus nobis videatur aperte proferamus: vos autem eadem eodem iure aperte excipiat, & diiudicetis.

2. Nemoque non audiat.

21. Tandem, *quia consultandum nobis est, non rixandum; affectum ergo afferamus omnes vndique purum & serenum: qualem ego a me promitto, ab aliis stipulor.* *Stipulor* inquam, a me & aliis, in hac tam sancta consiliorum tam sanctorum collatione, primum *candorem*

3. Sed omnes hic purissimo candore agant omnia.

candidissimum, deinde seueritatem seuerissimam, tertio attentionem attentissimam. Tum audiendi patientiam debitam, iudicandique libertatem placidam, & dissentiendi modestiam. Perpetua denique ad DEVM suspiria, fiducia plena.

22. Verum enimvero quia communi omnium alloquio ad consiliorum communionem omnes inuitare, conditionibusq; & pactis certis obligare, animus est, istuc iam veniamus!

CAPUT XI.

Ad placidam de rerum emendatione consultationem omnium hominum inuitatio.

Consiliis opus, quando negotium est cum creatura rationali.

QVando agrum conferere paramus seminibus, aut demerere fruges: aut aptare aedificiis ligna & lapides, aut reparare collapsa aedificia, vel simile quid: respectare quidem ad res istas (quid de se fieri patiantur, aut desiderent, visuri) solemus: conferre tamen cum illis consilia nihil est opus, quia sub potestate nostra sunt: manibusq; nostris, falcibus nostris, securibus nostris, resistere nesciunt. Non ita vero est, quando cum creatura rationali negotium est: quae arbitrii donata libertate, nihil de se sine se statui permittit.

Quod omnes concernit omnes sciant.

2. Cum ergo opus hoc nostrum homines concernat, clam illis nihil statuere poterimus. *Et quia concernit omnes: cum omnibus communicandum est.* Ideo nos in aperto haec agimus, coram sole hoc: ut eadem haec audiant, videant, diiudicent, agant etiam nobiscum, illi ipsi, quos haec ipsa tangunt omnia, omnes: adeo illa ad rerum emendationem requisita *uniuersalitas, simplicitas, spontaneitas*, in ipsa iam consultatione hac necessario veniunt obseruanda.

Quod omnibus dicitur, ex communi dictatura haustum sit.

3. *Quicquid ergo hic dicitur, omnibus dicitur: & tam simpliciter, ut intelligi non possit non omnibus: & relicta iudicii plena libertate maximo & minimo cuique.* Ex omnibus enim principiis loquemur omnibus omnia. Nempe, ut nobis *communes omnium hominum instinctus ostendant communes*, omnibusque desiderabiles, *fines: communes autem diuinitus omnibus concessae facultates*, communia ad fines nostros *media.* *Sensus denique communes, & inscriptae cuiusque cordi notiones, ostendant modos, mediis illis sic utendi, ut fines non assequi non liceat.*

4. Scribunt Pythagoram dicere solitum: *Si quis puerum ostendem intelligenter de quibusvis philosophiae partibus interrogare sciat; rationabiliter ad omnia responsurum: eo, quod rationis lumen, si sciamus uti, omnium rerum mensura sit.* Incipiamus huius rei praxin in

praesenti negotio! confido, si intelligenter quaestiones proponere scieremus; neminem fore qui haec legat, quin ad omnia interrogata consilium vel reperiturus sit apud seipsum, vel approbaturus ea quae afferri videbit. Praeibimus enim: neque casus proponemus solum, sed & remedia; tandemque determinationem, quid inter plura (ubi erunt plura) videatur optimum.

5. Non erit igitur cur aliquis ad haec consilia accedere vereatur, ubi nemo illi praeiudicabit; sed ipse sibi in omnibus ac singulis actor, iudex, testis, erit. Speramusque hac via profectum aliquem, ubi nemo in ignotam sibi auctorum siluam protrudetur: sed per apertum rerum campum sic deducetur, ut propriis oculis, non alienis perspiciliis, omnia & videre & palpare possit. *Solae quippe res, quia sunt id quod sunt, reducere nos in consensum possunt: qui de rebus inter se ipsimet litigant, nunquam id praestabunt.*

6. Patebit iam tandem, ope DEI: tria illa omnibus nobis innata, cognoscendi, volendi, operandique principia (notitias, instinctus, facultatesque communes) esse depositae in nobis sapientiae DEI sacrosanctas pandentis: quibus si quid non continetur, necessario spurium sit. Esseque insculptas nobis, tanquam imagini DEI, aeternas leges: a quibus ut quis recedit longius, ita se erroribus, sceleribus, miseriisque, implicat profundius. *Et aureas bases, adamantinaque fundamenta: quibus omnis humanae sapientiae, virtutum, operumque supraedificatur structura. Et fixissimos cancellos: quibus cogitationum, desideriorum, actionumque nostrarum omnium vias omnes sepsit DEVS: e quibus quisquis euagatur, seipsum in certissima errandi, peccandi, pereundi, praecipitet pericula. Esse polos & axes: circa quos omnia nostra cogitata & cogitanda, dicta & dicenda, facta & facienda, vertuntur: a quibus quicquid aberrat, eccentricum, anomalum, vagum & errandum est. Soles denique & sidera nostra, intus nobis lucentia, quoquo nos vertimus nos comitantia, & ab erroribus, vitiis, periculis, praemonentia: sine quibus quicquid est, tenebrosum est. Consultatio ergo haec nostra, tam communibus principiis immixa, erit communis illa, magna, rata, amoenae via; nos eo, ubi nos intelligere & subleuare incipiamus, deducere sola via idonea.*

In praesenti magna consultatione promittitur omnibus.

1. Consiliorum euidencia.

2. Suffragiorum libertas.

3. Decernendorum certitudo. (Innatarum notionum, instinctuum, facultatumque encomia.)

Inuicantur omnes gentes, linguarum, sectarum.

1. Ad spectandum communium desideriorum fines, media, modos.

2. Et ad quaerendum communem lucem, solatia, quietem.

3. Et ad examinandum varietatem religionum, Politiarum.

Philosophiarum.

4. Et ad communicandum nobis inuicem quicquid vsquam repertum fuerit optimum.

7. *Venite igitur, quibus sua & generis sui salus cordi est, ex quacunque gente, lingua, secta, omnes DEI timentes, omnes confusionum humanarum pertaesi, omnes meliorum cupidi! venite, & a tam communi de communi salute consilio consilia vestra ne separate! Miserescat vos miseriarum generis nostri: vt si a quoquam quidquam consilii vel auxilii ferri potest, in commune conferamus.*

8. *Venite, finem habemus bonum, imo excellentem, corruptelarum nostrarum emendationem: DEO in honorem, Satanae in confusionem, generi humano in salutem. Habituri & ad scopum tam excellentem media pulchra; nec non modos mediis illis vtendi amoenos: vt exitus bonus, benedicente conatibus nostris DEO, non possit non sperari.*

9. *Venite! audeamus cum libertate resumere animos, veritatem rerum, in rebus ipsis spectandi; & bona nostra quaecunque sunt, ab admista illuue liberandi; communibusque vsibus adaptandi! nempe vt quicquid nos a luce mentium excludit, quicquid a DEO communi creatore separat, quicquid ab inuicem dissociat, tollatur, id communi ope quaeramus!*

Venite! disquiramus inter nos placide, num certi aliquid de omnibus illis, quae nos sic vsque diuellunt, haberi possit? num sit DEVS? & qui sit? quae cultus eius verus? vt vni illi soli seruiamus brachio vno omnes; aberret ab illius voluntate nemo. Disquiramus: numnam aliis super alios aliqua sit potestas? & qualis illa? vt non sic opprimamus conculcemosque alii alios. Et quia similes habemus sensus, mentem, manus, reliquumque naturae apparatus, omnes; resque similiter se praesentant nobis omnibus omnes; Dispiciamus quae so, numne fieri possit vt eodem modo videamus, audiamus, sentiamus, intelligamus, cupiamus, agamus omnes, ea quae sunt, & facienda aut expectanda sunt? fascinare nos non permittentes iis quae non sunt, vel facienda non sunt, nec expectanda.

II. *Venite quae so: dispiciamus numnam forsitan alicubi veritas sit sine falsitate; pietas sine superstitione; ordo sine confusione? si alicubi est, vos penes quos est ostendite: bonumq; vestrum, vt bonum commune fiat, efficite. Vos qui veram habetis scientiarum lucem, exponite eam mundi candelabro, vt in commune luceat. Vos qui DEVM habetis verum, eiusque colendi tenetis leges veras; vt animarum illa beata lux aliis similiter luceat, efficite. Si qui tandem regiminis vere liberi & pacifici (seu regni, seu ciuitatis, seu*

domus, seu suiipfius) veram nostris formam, communicate: vt definamus fursum & deorsum volui, & in inuicem ruere, & sine fine dilabi!

12. *Si forsan nihil adeo absolutum, quod omnibus & sufficiat & placeat, repertum fuerit: quaerendi tamen meliora, quam quibus adhuc distinemur, occasio erit:* atque adeo iam haec ipsa est. Venite igitur, quaeramus meliora, quaeramus optima! quaeramus nobis, quaeramus omnibus! quaeramus constanter, quaeramus semper, dum hic sumus. Quid enim melius agi potest invita, quam vt quaerendo veritatem, inueniamus & veritatem, & pacem, & vitam.

13. *Nos nihil quaerendum proponere proponimus, nisi quod omnibus prorsus desiderabile videatur: nihil suadere, nisi quod esse possibile omnes homines mox ipsimet agniture sint: nihil denique polliceri, nisi cuius iam explanatae, aut certa faciliue ratione explanabiles, ostendi poterunt viae.* Si quid tale non fuerit (vt ex aequo omnibus desiderabile ac possibile, ac si res cum ratione suscipiatur facile, videatur) indictum esto, deletor, consilii non boni, aut certe inutilis, nota damnator. Qua occasione excitabit aliquem DEVS, qui meliora & certiora, quae in commune magis prosint, ostendere poterit.

14. *Quod vt sperare liceat, venite amici, quaeramus (DEI nos miserantis ope) e tenebris nostris, e tricus nostris e profanitatibus nostris, exitum! Et quidem omnes, vt bene sit omnibus! Si non obtinebimus, desiderium nostrum totum, totum tamen frustra esse non permittet bonitas DEI. Saltem obtinere nos faciet, vt plus sit in orbe terrarum lucis, caliginis minus; plus DEI, Sata-nae minus; plus pacis & ordinis, minus discordiae & confusio-num. Si omnibus morbis non inueniemus remedia; at saltem vt repellantur quam plurimis, magisque fonticis, videamus, Ignorantiam ex humana vita omnem tollere si nequeamus (futurae vitae forsan id feruatur) saltem ignorantiae ignoratio vt tollatur, danda est operatum ne putemus nos scire, quae nescimus; tum vt quantum illud sit quod nescimus, scire; & ad vitam illam, vbi cum aliis bonis scientiae quoque asseruentur thesauri, appetitum magis extendere incipiamus. Si non omnem impietatem tollere possumus; saltem, vt ne tamen tantis impetatur blasphemis sanctissimum numen, annitatur. Si denique non omnes lites nostras tollere possumus; saltem ne ita perpetuo conflictemur, & nos conteramus, obtineri poterit; si non tamen constanti temeritate cum DEO, rebus, nobisque ipsis, agemus, omnes tamen aliquando vias rationis sequuti.* In

5. Aut si nihil vsquam perfectum inuenietur, ad vestigandum tamen perfectiora quam hactenus.

6. Et ad audiendum nos placide, de his consilia requirentes placide.

7. Et ad participandum bonos successus, qualescunque futuri sunt.

8. Aut certe ad participandum horrorem, qui ex obstinatione malorum nostrorum orietur.

In summa, ad communicandum de communis salutis sollicitudine.

In specie rogantur, ut huc mentem advertant, quibus rerum humanarum commissa est cura.

Quid hic videndum

1. Philosophis.
2. Theologis.
3. Politicis.

summa: *satius est, ad quaedam non penetrare, quam negligere omnia.*

15. *Quo maior haec res est, eo obligatiores sumus ad eam quaerendam omnes: eo etiam excusatiores, si forsitan euentu destituemur.* Magnis ausis excidere etiam melius est, quam non aggredi. *Sed excidere in totum non possumus.* Nam vel inueniemus quod quaerimus, vel certe quo plures & maiori nisu rem hanc quaerimus, & quo minus successuum reperiemus, eoque haec etiam via inefficax apparebit: adaperietur nobis eo magis horrenda corruptionis nostrae abyssus, cui sola DEI omnipotentia sufficit: eoque magis hominum suspiria ad DEVM, ut brachium exferat, inardescunt: magisque tandem aeternitatem ipsam, ubi dies erit plenae restitutionis omnium, omnes pii anhelabunt.

16. De quibus tantis rebus quicumque iudicare potestis, adesse, consiliaque audire & ferre, ne aspernemini! *Nemo sibi tam hospes in mundo videatur, ut haec aliena a se putet. Nemo tam sublimis, qui non se huc demittat. Nemo tam humilis, qui non hic se attollat. Omnis vallis exaltetur, omnis mons & collis humilietur: quia Domino paratur via.*

17. *Ante omnia vero euigilate, quibus praesse rebus humanis datum est? Vos generis humani paedagogi, philosophi: Vos animarum a terrestribus ad coelestia duces, Theologi: Vos orbis interea arbitri, pacisque inter populos sequestri ac custodes, potestates seculares! Omnes vos simul humani generis medici estis; pro obiecto habemus intellectus, voluntatis, facultatumque morbos. En vobis agros vestros sistimus omnes simul, totum mundi nosocomium! Venite igitur, in commune consultate! id acturi ad quod vos DEVS vocavit, aegerque ipse, salutem suam vobis committens, suppliciter a vobis requirit! ad minimum certe, dum haec sic de communi salute deliberanda proponuntur, vos prae aliis, & ante alios, attendetis: utque deliberatio recte procedat advertetis. DEO reddituri rationem, si quid somnolentia vestra fuerit admissum, quo aut rebus humanis fraus inferatur, aut salutare aliquid intercepti & perire permittatur.*

18. *A vobis philosophi, quorum est rationes rerum scrutari, in specie postulo: ut rationes, num quod proponitur, per omnia sit rationabile; & num vocationes rerum sic recludantur melius, quam vulgaris vis? A vobis autem theologi, quorum est separare pretium a vili, & sic esse quasi os DEI. (Ierem. XV. 19.) ut attendatis & iudicetis, num hic satis caute separantur pretiosa a vili? hominesque a vanis mundanis ad vera coelestia sic traducantur melius? a vobis denique politici, quorum est videre ne quid reipubl. detrimenti capiat, postulo ut videatis, num*

reductis hoc modo ad legis DEI & naturae omnibus, reipublicae mundanae a detrimentis & cladibus sic satis cautum iam fore sperari possit?

19. *Paciscamur vero iam in operis limine constituti religiose, tanquam in conspectu DEI, omnes nos. Primum, ut nobis omnibus scopus non nisi unus sit, SALVS GENERIS HVMANI. Quomodo nimirum liberari possit mundus (1) a partium studio, quibus infinite scindimur, in scholis, Ecclesia, Politia, (2) a multiplicitate, qua infinite intricamur ac perplexamur, in scholis, ecclesia, politia: (3) a coactionibus & violentiis, quibus distorquemur & affligimur infinite, in scholis, ecclesia, politia. Reducique omnes queant ad communis (sed integrae per omnia) salutis studium; ad simplicissimam in omnibus veritatem; ad placidissimam deniq; rerum omnium tranquillitatem.*

*Postulata se-
lennis Et opus
hoc aggredia-
mur.*

1. *Sincere, com-
munis salutis
promouendae
scopo.*

20. *Cumque susceptum hoc opus DEI sit, agendum id omnes suscipimus reuerenter quidem, magna tamen fiducia; de DEO sic, quomodo maiestatem eius decet; sentiendo. Statuamus esse bonum, qui non aliud velit quam bene esse creaturae suae: & sapientem, qui inuenire sciat media voluntati suae idonea; & potentem, cui decreta sua exsequi in manu sit.*

2. *Confidenter*

21. *Tertio, consentiarus in eo, ut de his rebus quae generis humani spectant salutem sermone conferamus, auide sine tergiversatione; & placide, sine tumultu; & rationabiliter, sine sophisticatione. Nempe ut nemo inter nos omnes reperiat, qui votis omnibus reluctari, aut manifeste veritati repugnare, aut quod in communis boni augmenta conferre possit, non conferre, impedire potius, animum inducat. Si quis tentauerit, DEVS vindex esto!*

3. *Concorditer.*

22. *Quarto, ut toto in opere nullus alius nobis omnibus, quam communis salutis respectus sit. Respectus personarum, gentium, linguarum, sectarum, in unum seponatur: ne se forsan consiliis nostris amor aut odium, inuidia contemptusue aliorum, mali ad concordiam, consultores, intermisceant. Cur enim alii despiciamus alios? vni mundi ciues sumus omnes; imo sanguis vnus omnes. Odisse hominem quod alibi natus sit, quod aliam loquatur linguam, quod aliud quid de rebus sentiat; quod plus aut minus quam tu intelligat; quae incogitantia? Desinamus obsecro! homines enim sumus omnes: imperfecti ergo omnes: iuuandi ergo omnes: debitores igitur hac in re omnibus omnes. Praesertim quos DEVS prae aliis sapientia, vel consilio, aut robore instruit, DEVM imitentur, fiantque omnibus omnia. Et quia DEVS diuersimode sua*

4. *Affectu alii
in alios puro.*

largitur dona, vt alius hic, alius alibi, vel videat vel caecutiatur magis, sapientiusque: & contemptioribus nonnunquam vitur organis (vt vbi minus spei, ibi aliqua sapientiae DEI scaturiat vena) relinquamus quaeso morem suum DEO, vt quibus vult vitur organis: suggeratque in praesenti etiam consultatione quicquid boni consilii vult, ex quacunque gente, tribu, secta, primo vel ultimo, prouti vult. Iphius enim sumus omnes, ille nos nouit omnes, ille disponit de nobis omnibus secundum beneplacitum suum. Non ideo quod nos inuicem toruum aspiciamus, aut oculos alii ab aliis auertimus, sol etiam coelestis nobis aliquibus radios subtrahet suos; aut aliter hos, quam illos, intuebitur. Multo minus aeternae misericordiae fulgor nostris se immiscebit affectibus: vt luceat quibus nos volumus, non luceat quibus nolumus. Iterato igitur obtestor & protestor: *consultationis hoc opus tam commune sit omnibus, vt communes sunt confusiones illae, quibus remedia quaerimus; & DEVS ille, a cuius misericordia miseriarum leuamen expetimus, & exspectamus.*

5. In rem autem ipsam in reatione leuata.

23. *De hinc postulo, oro, obtestor, vt dum corruptionum quaerimus emendationem, veram & realem quaeramus, non fictam aut pietam: ne conatus ferii in lusum exeant, aut ludibria.* Quaerendum proponamus rerum cognitionem, sed veram: quaerendum numinis cultum, sed verum: quaerendam humanae societati pacem, sed veram, solidam, duraturam. *Falsae philosophiae quis vsus esse potest, obsecro? & quis falsae religionis? quis politicae falsae?* Decipiantur perpetuo qui decipi volunt! nos ne amplius decipiamur, vera bona quaerendi stet propositum! fucata, quae decipiant, nemo sanae mentis optet.

6. Et praecognitis conceptis opinionibus interpositis,

24. *Et quia nos, gratia diuina freti, hoc consultationis opere ostendere posse speramus quae ille videre dat, ante omnia lucis vniuersalis fontes veros; sum in hac luce expansum rerum orbem plenum; & de hinc mentibus humanis scientiam rerum blande instillandi infundibula certa; diducendique lucem hanc per omnes gentes canales paratos; melioris denique seculi faciem formosissimam: postulamus, quinto, vt quisquis haec spectatum venies, oculatus venias! oculis tamen puris, & aspectu libero, perspicillibus amotis; ne si quid nouum, & quasi insolens, obueniatur, praepudicio abripiaris! Dilapsi enim sumus in opinioniones, non eodem modo de rebus iudicamus. Quod moneo, non vt credulitate quisquam peccet, & forsitan decipiaris; sed vt videas, annon hic aut illic decipiaris. Apertis itaque oculis accede nihil time: videbis omnia per claram lucem. Quae si aequae vidisti antea, gaudebis te ista non ignorasse, circa illa non errasse.* Si non vidisti, aut aliter

vidi:

vidisti, gaudebis magis etiam, te ignorantia & hallucinatione tua liberari. Si denique melius quam nos aut vidisti, aut occasione hac prospexisti, maximo tuo & nostro gaudio meliora illa caeteris ostendere, communemq; sic locupletare thesaurum, poteris.

25. *Postulo sextum; cui cui consultationibus his interesse libererit ut simul libeat non prius quam post audita consilia omnia, sese subducere.* Vniuersalitem merito hic etiam vrgemus, particularitatem deprecamur. De toto proposito iudicandum est: aut omitterendum totum. De toto autem qui iudicare vult, totum prius cognoscat necesse est: quia de re ignota, aut parum nota, male iudicatur.

26. *Septimo, in toto hoc opere paciscor affectus vndique sedatos, a contentione pruritu puror. Nolite rixari in via, dixit ad fratres suos Iosephus.* Neque igitur nos in hac fraternae consultationis via rixemur, exprobrando alii aliis pristinos aliquos errores, aut suspicando. Nouos noua communis veritatis, comuniter iam iam omnibus affulsurae spes, meliora nos duntaxat prospectare; eorum quae a tergo sunt obliuisci, faciat. *Ne rixemur quomodo incendium arcum sit: potius quomodo sit extinguendum laboremus.* Nemo amplius cum filiis tonitru, Iacobo & Ioanne, ignem irae de caelo supra contradicentes deuocet; omnes cum Christo ignem charitatis de caelo mutuemus, utque super terram ardeat optemus. Nec inflemur scientiae opinione alii aduersos alios: sed per charitatem demittamus nos ad seruiendum alii aliis; certo persuasi, *magis curae DEO esse humiliter errantes, quam per veritatis viam superbe incedentes.* Ita nobis coram DEO humilitas, & erga confratres charitas, veritatisque cognoscendae amor, purus, fidi ad vniuersalem consensum duces erunt.

27. Si nihilominus tamen oculatus aliquis, cur a nobis cum ratione hic aut illic dissentiat, inuenerit: *postulamus, octauo, ut a vnicuique dissentiat, non hostiliter, b. e., propter dissensum vna & altera in re consensum inreliquis, aut etiam toto tam harmonico opere, ne deserat.* Non frustra hoc monemus qui dissensionis vim ad turbandum consensum non ignoramus. Corporis nostri valetudo blanda humorum ad invicem temperatura potissimum constat: sed quam vel vnus membri affectio dolorifica turbat, omnibusque membris non bene esse facit. *Idem in rerum scientia, hominum regimine, Numinisque cultu, euenire videmus, ut vnica dissensio pius aestimetur, quam consensiones mille.* In tota Mahomedi doctrina consentiunt Turcis Persae: dissentiunt in leuiculis quibusdam, & quam atrocia sibi ideo faciunt: bella? Iudaei nostri cum Israelitis Asiaticis Mosen &

7. Et assumto proposito consultationem enduringi.

8. Pacateque agendi.

9. Etiamque dissentiendi non nisi amice.

Prophetas pariter amplectuntur: propter traditiones tamen Talmudicas, a nostris receptas ab illis reiectas, horrendum in modum se inuicem execrantur. Et quid nos Christiani? omnes totam Christi doctrinam acceptamus, interpretationibus tantum, sed eheu quam hostiliter, dissemus! *Tam scilicet harmonice fecit nos Creator noster, ut dissonantiam nullam ferre queamus. Sed delicati est nihil ferre posse: Vir fortis tolerat omnia, & si potest emendat; quod vtrumque DEVS ipse nos exemplis docet perpetuis.*

10. De solici-
tando com-
muniū votis
DEO.

28. *Tandem peto, omnes unanimiter DEVMoremus, ne nostra haec, pro emendando misero nostro statu molimina, maiestati suae displiceant: iuuet potius benigne, successuque optato coronet.* Negotium hoc certe non nostrum est, sed illius, cuius nos ipsi misera creatura. Corpora quippe nostra, animae nostrae, vita nostra, omnia nostra, sicut & mundus ipse eius sunt qui fecit, quanquam nostri causa fecit, nostraeque fidei concredidit. Quae ergo emendare quaerimus, eius sunt: aliena vero tractare inuito Domino nemini conuenit. Et quamuis per bonitatem eius liceret, per imbecillitatem tamen nostram citra auxilium eius quid nos posse speremus? Corruptum; quae recte constituit sapientia eius, satis gnara est stultitia nostra! restituere illius est, non nostrum opus. Tum vero quia lucis opus inimicum est regno tenebrarum, colluctandumque hic necessario erit, non tantum cum inscitia, sed malitia quoque & perversitate; & contumacia, humana & diabolica, assuetas suas tenebras ratantum: si operari luci, & lucis parenti DEO, pergimus, non nisi sub ipsius auspiciis, directione, scuto, operari poterimus. Ad illum itaque conuersi omnes, ex intemis visceribus viscera misericordiae eius sollicitemus omnes!

CAPUT XII.

Communia generis humani ad DEVM suspiria.

A

Dorande mundi Praeses, sancte DEVS deorum, solus vnus, verus, viuus DEVS, extra quem non est alius, DEVS vniuersae terrae, quem adorant etiam qui adorare nesciunt.

2. Ad te conuersi omnes laudamus benedictum nomen tuum, pro omnibus in nos collatis beneficiis tuis: qui nos, & nostri gratia mundum, condidisti: nosq;

per

per tot generationes, totque iam annorum millenarios, vna cum isthoc habitaculo nostro, tam mirabiliter conseruasti. 3. Sed prolapsi sumus, eheu! Domine, in tot misérias, quas tu vides: imo in tot abominationes, quos odit anima tua. 4. Corrupti enim sumus omnes: totum generis nostri corpus morbosum est. 5. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas, sed vulnus, & liuor, & plaga tumens. Non est circumligata, neque curata, medicamine, neque fota oleo. 6. Quia tu indignatus peccatis nostris, ingredi suisti gentes omnes vias suas, nunquam licet sine testimonio te reliquisti: benefaciens, & de coelo dans pluias, & implens cibo & laetitia corda nostra. 7. Et tempora quidem ignorantiae nostrae conuiuendo dissimulans, nunc annuntias omnibus hominibus vt poenitentiam agant. 8. Nos igitur, Domine, ecce comparamus nos quaerere faciem tuam, quaerere emendationem viarum nostrarum! 9. Sed quia nos miselli nihil nos posse sentimus, nisi manus illa quae creauit nos subueniat nobis: oramus per misericordiam tuam, ne nos miseriis nostris remedia quaerere prohibeas, quaerentesque illa ne destituas! 10. Da videre, *o lux aeterna*, quicquid vtile est! da sequi, quicquid bonum est! da tandem exsequi, quicquid placitum est tibi! 11. Tua sumus progenies, miserere nostri! nosque a te, & inter inuicem, sic sine fine dissidere, errare; labi ne permittas! 12. Ah delectarisne tenebris nostris, morbis nostris, interitu nostro? 13. Absit tam impia cogitare de bonitate tua! qui mortem non fecisti, neque delectaris perditione viuorum. 14. Creasti enim omnia vt essent, & sanabiles fecisti nationes orbis terrarum. 15. Misereris omnium, quia omnia potes; & dissimulas peccata hominum, vt resipiscant. 16. Diligis enim omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti: nec enim fecisses, si odisses. 17. Respice quoq; nos dispersos per vniuersum orbem tuum! 18. Ecce Domine, multiplicasti nos secundum promissionem tuam! vt iam impleuerimus *Europam, Asiam, Africam, Americam*, omnesque *Insulas maris*. Sed nondum multiplicasti nobis omnibus gaudia. 19. Omiserere igitur iam tandem! o iam tandem miserere! lucemque & benedictionem tuam super nos omnes demitte, omnes pro omnibus oramus! 20. Vnum enim sumus, & tamen non sumus vnum! quia noxie dissidemus. 21. Quod vnum sumus, a te vno creatore est: quod dissidemus, a potente aliquo & astuto impostore, hest tuo & nostro. 22. Semperne imposterum hunc tolerabis? constanterne tibi tuam progeniem,

geniem, quam tu tibi, non illi, genuisti, abduci fines? 23. In aeternum tenebras nostras spectabis, & eas dispelles nunquam? 24. Scimus nostram esse culpam, quod vanitates sequuti te lucem amissimus nostram. 25. Sed reuertere ad nos, vt reuertamur ad te, *Domine!* 26. Euibra potenter lucis tuae radios, *o lux aeterna!* vt disiciantur tenebrarum nostrarum caligines! 27. Non aliud quaerimus, quam quod seruiat gloriae tuae, *o DEVS!* vt tam vnum in te firmus omnes, quam tu omnium conditor vnus es: recollecti omnes ad agnoscendum te vnum, extra quem non est alius DEVS; & ad seruiendum vno humero tibi, praeter quem non est alius Dominus. 28. Si qui iam videmus in lumine tuo lumen, da vt caeteri quoque videant, & exultent! 29. *O Pater luminum,* depura in nobis omnibus mentis lumen! vt omnes videamus te, & quae a te, & sub te sunt, sicuti sunt. 30. *O animarum amator,* da vt exardescant in te animae omnium nostrum, vt te vno puroque amore prosequamur omnes! 31. *O Rector vniuersi,* corrige vniuersas exorbitantias nostras! vtque sub vniuersali tuo sceptro, in hoc subcoelesti tuo regno, rationabiliter cohabitemus iam tandem omnes, effice! 32. *Domine da nobis Philosophiam veram: da religionem puram: da politiam quietam!* vt sapienter, sancte, tranquille, degamus in praesenti seculo, donec transferamur ad te: & cohabitemus tibi in beata, nunquam desitura, aeternitate tua! 33. *O creator omnium,* esto quoque miserator omnium! 34. Qui omnes radiis solis tui circumfulges externe, eosdem quoque omnes misericordiae tuae radiis circumfunde interne! 35. *O amor! o bonitas!* da sentire de te in bonitate! da quaerere te in simplicitate! da inuenire gratiam! 36. *Domine misericordia tua in seculum!* opera manuum tuarum ne despicias!

AMEN, AMEN, AMEN.

